

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI**

**ANTALYA AKDENİZ SANAYİ SİTESİ'NDE
18 YAŞ ALTI İŞÇİLERİN SOSYODEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERİNİN VE GENEL SAĞLIK
DURUMLARININ BELİRLENMESİ**

UZMANLIK TEZİ

Dr. Fatma ÖZDEMİR

Antalya, 2014

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

**ANTALYA AKDENİZ SANAYİ SİTESİ'NDE
18 YAŞ ALTI İŞÇİLERİN SOSYODEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERİNİN VE GENEL SAĞLIK
DURUMLARININ BELİRLENMESİ**

UZMANLIK TEZİ

Dr. Fatma ÖZDEMİR

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Levent DÖNMEZ

“Kaynak gösterilerek tezimden yararlanılabilir”

Antalya, 2014

Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi tarafından 2013.04.0103.024 Proje No ile desteklenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tezimin yazımı sırasında desteğini ve emeğini esirgemeyen, tüm asistanlığım boyunca da uzmanlık eğitimime akademik bakışıyla ışık tutan, başta tez danışmanın **Prof.Dr. Levent DÖNMEZ** olmak üzere hocalarım **Doç.Dr. İlker BELEK** ve **Yard.Doç.Dr. Mehtap TÜRKAY**'a, tez jürimde bulunarak fikirleriyle destek olan Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'ndan **Prof.Dr. Yücel DEMİRAL**'a, birlikte çalışma şansına eriştiğim hocalarım **Prof.Dr. Necati DEDOĞLU**, **Prof.Dr. Hasan Hüseyin POLAT**, **Doç.Dr. Yeşim ŞENOL**, **Doç.Dr. Erol GÜRPINAR**'a, anabilim dalımızın öğretim üyeleri **Öğr.Gör.Dr. Hakan ERENGİN** ve **Öğr.Gör.Dr. Meltem AKDEMİR**'e, istatistik alanındaki özverili yardımları için **Yard.Doç.Dr. Özgür TOSUN**'a, birlikte uyum içinde çalıştığımız araştırma görevlisi arkadaşlarıma, sekreterimiz **Selma ATEŞ**'e ve her zaman yanımda olan **anne ve babama** çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini	v
Tablolar ve Çizelgeler Dizini	vi
1. GİRİŞ, GENEL BİLGİLER, AMAÇ	1
1.1. Giriş	1
1.2. Genel Bilgiler	3
1.2.1. Çocuk Kavramı ve İşçiliğinin Tarihçesi	3
1.2.2. Çalışan Çocuk Tanımı	5
1.2.3. Türkiye’de Çocuk Çalışmasının Tarihçesi	6
1.2.4. Türkiye’de Çocuk Çalışmasının Boyutları	7
1.2.5. Türkiye’de Çalışan Çocukların Özellikleri	8
1.2.6. Çocuk İşçiliği ile İlgili Yasal Düzenlemeler	9
1.2.6.1. Çalışma Saatleri	17
1.2.6.2. Tatiller	18
1.2.6.3. Çırakların Korunması	18
1.2.6.4. Çırak Olma Şartları	19
1.2.7. Çocuk Çalışmasının Nedenleri	19
1.2.8. Çalışma Ortamında Karşılaşılan Etmenler	24
1.2.9. Çocuk Çalışmasının Sağlık Üzerine Etkileri	25
1.3. Araştırmanın Amacı	26
1.3.1. Kısa Erimli Amaçlar	26
1.3.2. Uzun Erimli Amaçlar	27
2. GEREÇ VE YÖNTEM	28
2.1. Araştırma Bölgesi ve Özellikleri	28
2.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer	28
2.3. Araştırma Tipi	29
2.4. Araştırma Hipotezleri	29
2.5. Araştırma Evreni ve Evrenin Tanıtılması	29
2.5.1. Örnek Seçme Yöntemi ve Seçilen Örneğin Evreni Temsil Edebilirliği	29
2.5.2. Araştırmaya Katılma Oranı	30

2.6. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri	30
2.6.1. Bağımlı Değişkenler	30
2.6.2. Bağımsız Değişkenler	31
2.7. Araştırmanın Süresi	33
2.8. Veri Toplama ve Anket	33
2.9. Kullanılan Kriter ve Tanımlamalar	34
2.10. Ölçekler ve Kullanılma Şekli	35
2.10.1. Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri	35
2.10.2. Genel Sağlık Anketi	35
2.10.3. Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği	36
2.11. Kullanılan İstatistiksel Yöntemler	37
2.12. Araştırmanın Etik Yönü	38
2.13. Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler	38
3. BULGULAR	39
3.1. Tanımlayıcı Bulgular	39
3.2. Araştırmanın Bağımlı Değişkenlerinin Analizi	58
3.2.1.a) Benlik Saygısının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	58
3.2.1.b) Benlik Saygısının Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	59
3.2.2.a) Şiddete Uğrama Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	60
3.2.2.b) Şiddete Uğrama Durumunun Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi	62
3.2.3.a) Algılanan Sağlık Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	65
3.2.3.b) Algılanan Sağlık Durumunun Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi	66
3.2.4.a) Ruhsal Sağlık Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	68
3.2.4.b) Ruhsal Sağlığın Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi	69
3.2.5.a) Sigara Kullanımının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	70
3.2.5.b) Sigara Kullanımının Lojistik Regresyon ile İncelenmesi	72
3.2.6.a) Alkol Kullanımının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	73
3.2.6.b) Alkol Kullanımının Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	76
3.2.7.a) Madde Kullanımının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	77
3.2.7.b) Madde Kullanımının Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	78
3.2.8.a) İş Yerinden Memnuniyet Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi	79
3.2.8.b) İş Yerinden Memnuniyet Durumunun Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi	81

4. TARTIŞMA	83
4.1. Araştırma Yönteminin Elde Edilen Bulgulara Etkisi	83
4.2. Araştırma Bulgularının Tartışılması	90
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	103
6. ÖZET	107
7. ABSTRACT	109
8. KAYNAKLAR	111
9. EKLER	118
Ek 1. Çalışma anketi	118

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GSA	Genel Sağlık Anketi
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü
ILO	International Labour Organization
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MOS	Medical Outcomes Study
SBÇÖ	Stresle Başa Çıkma Ölçeği

TABLOLAR ve ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
1.1. Çocuk İşçilerin Çalıştırılabilecekleri Hafif İşler	11
1.2. Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri İşler	12
1.3. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılamayacakları İşler	13
1.4. Yaş Gruplarına Göre Çalışma Şekillerinin Sınıflandırılması	17
2.1. Araştırmaya Ait Zaman Çizelgesi	33
3.1. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Grubu Dağılımları	39
3.2. Katılımcıların Son Üç Yılda Göç Durumu Dağılımları	39
3.3. Çıraklık Eğitim Merkezindeki Katılımcıların Çalıştıkları Bölge ve Merkezde Bulunma Süreleri Dağılımları	40
3.4. Sanayi Sitesinde Çalışmakta Olan Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Dağılımlar	40
3.5. Katılımcıların Hane Halkı Ekonomik Durum Dağılımları	41
3.6. Katılımcıların Mesai Süresi Dağılımları	41
3.7. Katılımcıların Çeşitli Demografik ve Sosyoekonomik Özelliklerinin Karşılaştırılması	42
3.8. Katılımcıların Çeşitli Sosyoekonomik Özelliklerinin Karşılaştırılması	44
3.9. Katılımcıların Çalışmakta Oldukları İş Yerlerinden Memnuniyet Durumlarının Karşılaştırılması	45
3.10. Katılımcıların Sigara, Alkol ve Madde Koklama Özelliklerinin Karşılaştırılması	45
3.11. Katılımcıların Algılanan Sağlıklarının Karşılaştırması	46
3.12. Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kategorileri Karşılaştırması	46
3.13. Grupların Genel Sağlık Anketi (GSA) Kategorilerinin Karşılaştırması	46
3.14. Katılımcıların Ailesel Özelliklerinin Dağılımı	47
3.15. Katılımcıların Anne ve Baba Mesleklerinin Dağılımı	48
3.16. Katılımcıların Anne ve Baba Eğitim Durumlarının Dağılımı	48
3.17. Katılımcıların Hane Halkı Özelliklerinin Dağılımı	49
3.18. Katılımcıların Çalışmaya Başlama Yaşı Dağılımları	50

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
3.19. Katılımcıların Çalıştığı İş Kolu	50
3.20. Katılımcıların Haftalık Ücretlendirme ve Memnuniyet Durumları	50
3.21. Katılımcıların Çalışmaya Başlama Yaşı, İş Yerinde Çalıştığı Süre, Günlük Çalışma Saati ve Haftalık Ücret Dağılımları	51
3.22. Katılımcıların Çalışma Nedenleri ve Çalışmalarını İsteyen Kişi Dağılımları	51
3.23. Katılımcıların Beden Kitle İndeksi Dağılımları	52
3.24. Katılımcıların Algılanan Sağlık Dağılımları	52
3.25. Katılımcıların Sigara Kullanımı ve Sigaraya Başlama Yaşı Dağılımları	53
3.26. Katılımcıların Alkol Kullanımı ve Alkole Başlama Yaşı Dağılımları	53
3.27. Katılımcıların Madde Kullanımı ve Madde Koklamaya Başlama Yaşı Dağılımları	54
3.28. Fiziksel Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar	54
3.29. Sözel Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar	55
3.30. Ekonomik Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar	55
3.31. Psikososyal Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar	55
3.32. Cinsel Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar	55
3.33. Katılımcıların Mevcut Beş Şiddet Tipinden En Az Birine Uğrama Dağılımları	56
3.34. Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kategorileri	56
3.35. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlaması Tanımlayıcı İstatistikleri	56
3.36. Katılımcıların Genel Sağlık Anketi (GSA) Kategorileri	57
3.37. Katılımcıların Ruhsal Sağlık Durumu Tanımlayıcı İstatistikleri	57
3.38. Stresle Başa Çıkma (SBC) Ölçeği Puanlaması Tanımlayıcı İstatistikleri	57
3.39. Stresle Başa Çıkma (SBC) Ölçeğine Ait Alt Ölçekler Puanlaması Tanımlayıcı İstatistikleri	58

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
3.40. Baba Mesleğine Göre Benlik Saygısının Durumu	59
3.41. Haftalık Ücrete Göre Benlik Saygısının Durumu	59
3.42. İş Yeri Memnuniyetine Göre Benlik Saygısının Durumu	59
3.43. Çalışmaya Katılanlarda Benlik Saygısının Düşük Olması ile İlişkili Bağımsız Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	60
3.44. İş Kollarına Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu	61
3.45. Mesai Süresine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu	61
3.46. İş Yeri Memnuniyetine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu	61
3.47. Çalışma Nedenlerine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu	62
3.48. Katılımcının Kiminle Birlikte Yaşadığına Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu	62
3.49. Ekonomik Duruma Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu	62
3.50. İş Yerinde Şiddete Maruz Kalma Durumu İle İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	64
3.51. Anne ve Babanın Sağ Olması Durumuna Göre Algılanan Sağlık Durumu	65
3.52. Annenin Mesleğine Göre Algılanan Sağlık Durumu	65
3.53. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Algılanan Sağlık Durumu	65
3.54. Ekonomik Duruma Göre Algılanan Sağlık Durumu	66
3.55. İş Yeri Memnuniyetine Göre Algılanan Sağlık Durumu	66
3.56. Şiddete Maruziyet Durumuna Göre Algılanan Sağlık Durumu	66
3.57. Çalışmaya Katılanların Algılanan Sağlık Durumunun İyi Olması ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	67
3.58. İş Kollarına Göre Ruhsal Sağlık Durumu	68
3.59. Yaş Gruplarına Göre Ruhsal Sağlık Durumu	68
3.60. Ruhsal Sağlık Durumuna Göre Mesai Süreleri	68
3.61. Ruhsal Sağlık Durumunun Kötü Olması İle İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	70
3.62. Yaş Gruplarına Göre Sigara Kullanım Durumu	70
3.63. Cinsiyete Göre Sigara Kullanım Durumu	71
3.64. Haftalık Ücrete Göre Sigara Kullanım Durumu	71
3.65. Çalışma Nedenine Göre Sigara Kullanım Durumu	71
3.66. Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Sigara Kullanım Durumu	71

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
3.67. Şiddete Maruziyet Gruplarına Göre Sigara Kullanım Durumu	71
3.68. Sigara İçme Durumuna Göre İşçilerin Haftalık Ücretleri	72
3.69. Sigara Kullanımı ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	73
3.70. Cinsiyete Göre Alkol Kullanım Durumu	74
3.71. İş Koluna Göre Alkol Kullanım Durumu	74
3.72. Ekonomik Duruma Göre Alkol Kullanım Durumu	74
3.73. Haftalık Ücrete Göre Alkol Kullanım Durumu	74
3.74. İş Yeri Memnuniyetine Göre Alkol Kullanım Durumu	75
3.75. Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Alkol Kullanım Durumu	75
3.76. Şiddete Maruziyete Göre Alkol Kullanım Durumu	75
3.77. Alkol Kullanan ve Kullanmayan İşçilerin Aile Gelirleri ve Haftalık Ücretleri	75
3.78. Alkol Kullanımı ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	77
3.79. Anne Mesleğine Göre Madde Kullanımı Dağılımı	77
3.80. Madde Kullanan ve Kullanmayan İşçilerin Aile Gelirleri ve Haftalık Ücretleri	78
3.81. Madde Kullanımı ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	79
3.82. İş Koluna Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu	79
3.83. Ekonomik Duruma Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu	80
3.84. Çalışma Nedenine Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu	80
3.85. Şiddete Maruziyete Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu	80
3.86. Mesai Süresine Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu	80
3.87. İş Yeri Memnuniyeti ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları	82

1. GİRİŞ, GENEL BİLGİLER, AMAÇ

1.1. Giriş

Günümüzde çocuk işçiliği tüm dünyada varlığını sürdürmektedir. Üstelik sadece iş gücünün ucuz olduğu Üçüncü Dünya ülkelerinin değil, gelişmiş kapitalist ülkelerin de bu gerçeğe yüz yüze olduğu yapılan araştırmalarla gösterilmiştir. Örneğin ILO'nun 1996 yılında yayımlanan raporunda, ABD'de 12-17 yaş arası 5,5 milyon çocuğun çalıştığı gösterilmişti. Üstelik bu rakamlara yasadışı işlerde istihdam edilen çocuklar dâhil değildi (1).

2013 yılında ise, ILO tarafından yayımlanan Çocuk İşgücü Raporu'nda, tüm dünyada 2000 yılından bu yana, çocuk işçi sayısında üçte bir oranında düşüş vardır. Ancak halen 168 milyon çocuğun çalışmayı sürdürdüğü ve bu çocukların yarısından fazlasının tehlikeli işlerde çalıştığı görülmektedir. Raporda yer alan verilere göre, çocuk işçilerin sayısının en fazla olduğu bölge Asya-Pasifik bölgesi, çocuk iş gücünün oranının en yüksek olduğu bölge ise %21'le Sahra Altı Afrika'sıdır. Bu da o yaş grubundaki çocukların %27'sine karşılık gelmektedir (2).

Dorman, resmi istatistiklere ve çeşitli araştırmalara dayanarak, gelişmiş ülkelerde 15-18 yaş grubundaki çocukların yarısından fazlasının iş gücü içerisinde yer aldığını göstermiştir (1). İtalya, İrlanda, Polonya, İspanya gibi ekonomisinde tarımın önemli yer tuttuğu ülkelerde, çocuklar tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaktadır (3). İngiltere'de çalışan çocukların yaklaşık %50'sinin kayıtsız çalıştığı da ifade edilmektedir (4). İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre ABD'de yüz binlerce çocuk, tarım işçisi olarak günde 10 saat ve üzeri sürelerle çalıştırılmaktadır (5). Tarım sektörünün ABD'nin en tehlikeli 2. iş kolu olduğu ve tarımda çalışan çocukların önemli bir kısmının kaçak göçmenlerden oluştuğu için veri toplamının ve gerçek verilere ulaşmanın zorluğu da unutulmamalıdır (6).

Sanayileşme yönünden az gelişmiş toplumlarda ise çocuk emeği oldukça büyük boyutlardadır. Küreselleşen ekonomi sayesinde uluslararası sermaye iş gücünün daha ucuz olduğu coğrafyalara kaymaktadır. Sermaye açısından bu coğrafyalarda kadınlar ve çocuklar vazgeçilmez iş gücü konumundadırlar. İşçilik maliyetini düşürmek amacıyla en çok tercih edilen ülkeler başta Hindistan ve Pakistan

olmak üzere Güney Asya ülkeleridir (1). Batı Afrika'daki Fildişi Sahili, Gana, Togo, Benin, Nijerya gibi ülkeler dünya kakao gereksiniminin %85'ini sağlamaktadırlar. Kakao, dünya devi çikolata firmaları tarafından satın alınmaktadır. Kakao tarlalarında çalışan çocuklar, 8-10 dolara başka ülkelerden getirilerek 300- 400 dolara çiftlik sahiplerine satılmaktadır. Dünyanın bir tarafında şanslı çocuklar çikolata yerken, diğer tarafında 7-8 yaşındaki çocuklar satılmakta ve kölelik koşullarında çalıştırılmaktadır (4). Eski Doğu Bloku ülkeleri AB'ye katıldıktan sonra, dengeler sosyal politika ve insan hakları lehine bozulmuş, çocuklar sokak satıcılığı, araba yıkama, ayakkabı boyacılığı ve dilencilik gibi işlerde çalıştırılmıştır (3).

Ülkemizde 2012 yılında ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı %5,9'dur. Bu oran 2006 yılı sonuçlarına göre aynı düzeyde kalırken, çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleşmiştir. Çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6, 15-17 yaş grubunda ise %15,6'dır. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %68,8'i erkek ve %31,2'si ise kız çocukları olup, %44,8'i kentsel, %55,2'si kırsal yerlerde yaşamaktadır (7).

Çalışan çocuklar, içinde bulundukları sektör ve çalışma şekilleri ne olursa olsun, çalışma hayatının risk ve tehlikeleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İş yaşamı koşulları ve yapılan işler genellikle çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığını tehdit eder niteliktedir. Çocukluklarını yaşamaları ve eğitim görmeleri gereken yaşlarda bu haklardan yoksun kalan ve ekonomik istismara uğrayan bu çocuklar, sağlıklı koşullarda çalıştırılmaları nedeni ile pek çok sağlık sorunu ile karşı karşıya kalabilmektedir (8). Özellikle ergenliğin insanda birey oluş sürecinin kritik bir evresi olduğu, ergenlik gelişiminin temelde genetik faktörlerce olduğu kadar çevresel faktörler tarafından etkilendiği de düşünülecek olursa, hayatın bu evresinde çalışmanın önemi ortaya çıkar. Vücudun neredeyse tüm sistemlerinin önemli değişimler geçirdiği ergenlik döneminde, iş yaşamı koşulları bedensel, ruhsal ve sosyal yapıyı kaçınılmaz olarak etkileyecektir. Bu koşullar altında, ergenin bazı tepkiler geliştirdiği de bilinmektedir. Bu yaş grubunun çalışma koşullarına gösterdiği uyumsal tepkiyi anlayabilmek ve tanımlayabilmek, halk sağlığı açısından önem taşımaktadır (1).

1.2. Genel Bilgiler

1.2.1. Çocuk Kavramı ve İşçiliğinin Tarihçesi

Çocuk kavramı tarih boyunca toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına ve ekonomilerine göre değişikliğe uğramıştır. 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre ise "Ulusal yasalarca daha genç bir yaşta reşit sayılma hariç, 18 yaşın altındaki her insan" çocuk sayılır (9). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 20 Kasım 1989'da kabul edilen bu sözleşmenin ardından, 1990'da New York'ta 71 ülkenin katılımıyla Dünya Çocuk Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede "her çocuğa daha iyi bir gelecek" sağlamak için 27 hedef içeren acil ve evrensel bir çağrı yayınlanmıştır. Bu tarihten itibaren çocuk işçiliği ile mücadele tüm dünyanın gündemine girmiş ve özellikle güç koşullardaki çocukların korunması hedeflenmiştir (10).

Çocuk, büyüme süreci içinde doğduğu andan itibaren bulunduğu çevre ile kurduğu etkileşimden çıkardığı sonuçları özümsemekte, böylece kişiliğinin ve ruhsal yapısının temellerini oluşturmaktadır. Toplumların geleceği olan çocuk ve gençlerin özellikle kişiliklerinin geliştiği bu yıllarda her yönden sağlıklı bir biçimde yetiştirilmeleri çok önemlidir (11). Yapılan çalışmalar göstermiştir ki, gelişmekte olan ülkelerde çocuklar ve doğurganlık çağındaki kadınlar toplum içinde sağlık yönünden daha çok tehlike altındadırlar. Bu dönemler hastalıkların ve ölümlerin en çok görüldüğü çağdır (12).

Tarihsel olarak baskın olan çocuk imgeleri, bulunan dönemde egemen olan toplumsal, siyasal ve dinsel karakterlerden türetilmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, bazı kültürlerin çocukluk tasarımı taşımaksızın var olduğu görülmüştür. Çocukluk, bebekliğin aksine biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur. Çocukluk kavramı, Rönesans'ın icatlarından biridir. Bilim, ulus devlet ve dinsel özgürlük kavramları ile birlikte hem toplumsal hem de psikolojik bir koşul olarak çocukluk, 13-16. yüzyıllar arasında yavaş yavaş ortaya çıkmış, 16. yüzyılda kendini göstermiş, günümüze dek geliştirilmiştir. Böylece "çocuk", büyüklerle aynı kategoriye konulmaktan ve minyatür insan algısından uzaklaşmıştır. Tarihi süreç içinde çocuğa yüklenen anlamlar çoğu zaman olumludan çok olumsuz olmuş ve çocuk bir istismar öznesi olarak konumlandırılmıştır. Örneğin Roma uygarlığı döneminde

çocuk eril otorite altında alınıp satılabilen, sömürölüp ezilen, sakat bırakılıp öldüröllebilen bir nesne olarak görölümüş, Orta Çağ felsefesinde günahkâr bir varlık olarak algılanmıştır. Bu dönemde, çocuğun saflık ve iyiliğe yatkınlığı, onun zayıflık ve erdemsizliğine bağlanmıştır (13). Antik Yunan'da özel bir yaş kategorisi olarak çocuklara ilgi gösterilmiş, ancak çocukları ve gençleri ifade etmek için belirli bir sözcük kullanılmamıştır. Kullanılan sözcükler bebeklik ile yaşlılık arasında kalan hemen her çağı içermiştir. Küçük çocukları öldürme uygulamalarına karşı etik ya da yasal sınırlamalar getirmemekle birlikte eski Yunanlar, çocuk psikolojisi ve çocuk bakımı ile ilgilenmişler, çocuğu bütünüyle keşfetmemekle birlikte buna yaklaşmışlardır. Yunanların okul fikrini ortaya koymaları daha sonraki yüzyıllarda çocukluğun gelişimine önemli etkide bulunmuştur. Romalılar ise, eski Yunanlardan okul fikrini almışlar ve eski Yunan düşüncesine üstün gelen bir çocukluk bilincini geliştirerek, sanatsal üretimlerinde çocuk figürlerini sık sık kullanmışlardır. Romalılar sanatlarında, sıradışı bir yaş, genç ve gelişkin çocukluk anlayışı ortaya koymuşlardır. Ortaçağ dünyasında okuryazarlığın, eğitim ve ayıp düşüncesinin olmaması çocukluk fikrinin oluşmadığının göstergesidir. Çocukluk fikri, Rönesans'ın buluşlarından biridir. Kuşkusuz bu gelişmede batı ülkelerinde feodalizmden kapitalizme geçilmesi, matbaanın bulunması, sanayi devriminin yaşanması, şehirleşmenin ve okumanın yaygınlaşması, büyük aile yapısının yerini, çekirdek aile yapısına bırakması ve değişen aile-çocuk ilişkileri etkili olmuştur. Çocukluğun ya da çocukluk fikrinin ortaya çıkışı, Gutenberg'in matbaayı bulması ve öğretmen kesiminin oluşumuyla yakından ilişkilidir (14). Ancak çocukluk dünyasındaki bu değişmeler yaşanırken, bütün çocuklar eşit muameleye maruz kalmadığı anlaşılmaktadır. İlk “çocuk”lar orta sınıfın erkek çocuklarıdır. Burjuvazi kendi çocuklarının yenilikçi tarzda eğitilmesini istemektedir. Kızlar ise burjuva çocuğu bile olsalar, uzun yıllar eğitimden dışlanmışlardır. Gelecekte yapacakları işi zaten evde öğrenmekte oldukları düşünülmüştür (15).

Antik çağda çocuklar, toplumun mevcut yasaları ve kültürü çerçevesinde eğitilmesi gereken küçük bir vatandaş olarak görölmekteydi. Babil’de kız ve erkek çocuklar altı yaşında okula başlıyordu. Sadece üst sınıf ailelerin çocukları değil, yoksul çocuklar da okumayı ve yazmayı öğrenirlerdi. Roma'da kadınlar erkeklerle diğer antik toplumlarda olduğundan daha eşit bir konumdaydı. Hem kız hem de erkek

çocuklar okula giderdi. Okullarda sıkı bir disiplin vardı. Kamış kalemle ve balmumu tabletle okuma yazmayı öğrenirlerdi.

Ortaçağ'da çocuklara daha kötü davranılırdı. Çocuklar, dönemin mal veya kölelik ideolojisi ile paralel bir bakış nedeniyle; taşınır bir eşya ya da bir mülk parçası olarak görülürdü. Ortaçağ kaleleri çocukların yaşaması için uygun yerler değildi. Konforlu bir hayat sürmekten ziyade savunma için inşa edilmişlerdi. Kölelerin çocukları, hayvanlarla aynı yerde yaşamakta ve çalışmaktaydı. Disiplin son derece katı, cezalar da ağırdı. On yedinci yüzyılın sonuna doğru, şövalyelerle Püritanlar arasındaki çatışma, onların farklı çocuk imgelerine de yansdı. Şövalyelere göre çocuk, kısmen baş belası, kısmen oyuncaktı. Püritanlar ise çocuğun ilk günahla bozulmuş olduğunu düşünüyorlardı. James Janeway, “çocuğunuz hiçbir zaman cehenneme gitmeyecek kadar küçük değildir” diye yazmıştı. Sömürgecilik zamanlarında, çocuklar küçük yaşlarda çiftlikte veya ev dışında çırak olarak çalıştırılacak ticari bir kazanç kapısıydı. Kölelerin çocukları, bu çalışma biçimlerinin en yoğun biçimde gerçekleştiği gruptu. Ancak şafaktan gün batımına kadar yoğun bir biçimde çalıştırılanlar sadece bu çocuklar değildi. Sanayi devrimiyle birlikte, özellikle göçmenlerin ve yoksulların çocukları olmak üzere hem kız hem de erkek çocuklar, ucuz fabrika işçileri olarak görülmeye başlandı. Bunu izleyen yıllardaki sosyal reform hareketi ile çocuk imgesi ucuz fabrika işçiliğinden, fabrika işinde çalışan çırak imgesine dönüştü. Çocuklar, sanayi devrimi döneminde fabrikaya gönderilmek yerine fabrikada çalışmak üzere hazırlanmaları için okula gönderildiler. Görüldüğü gibi, yüzyıllar boyunca toplumlar, bazıları çocukların sağlığına, mutluluğuna ve eğitimine daha yararlı olan birçok farklı çocuk imgesine sahip olmuşlardır (16).

1.2.2. Çalışan Çocuk Tanımı

Herhangi bir üretim yapılan sektörde ya da hizmet sektöründe para karşılığında çalışan çocuklara “Çalışan Çocuk” denilmektedir. ILO’nun 6 Haziran 1973’de “İstihdama Kabulde Asgari Yaş”a ilişkin hazırladığı 138 sayılı sözleşmeye göre 15-24 yaşları arasında çalışanlara “Genç İşçi”; 15 yaşın altında yaşamını kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına erken yaşta atılan çocuklara “Çocuk İşçi” denilmektedir (17).

1.2.3. Türkiye’de Çocuk Çalışmasının Tarihçesi

Anadolu’da geçim kaynağının tarıma ve hayvancılığa dayalı olduğu yıllarda çocuklar, tıpkı diğer benzer toplumlarda olduğu gibi küçük yaşlarda ailenin ya da topluluğun yanında bu işlerde çalıştırılmaktaydılar. Bir meslek eğitimi söz konusu değildi. Ticaretin gelişmesiyle birlikte belli zanaat ve meslek dalları için eğitilmiş insanlara ihtiyaç duyuldu. Çırak-kalfa-usta şeklinde bir yetiştirme biçimi izlendi. Osmanlı’nın son dönemlerinde, batıdaki sanayileşme ve değişim dalgası, Osmanlı’daki geleneksel yapılarda dönüşüme neden oldu.

Ülkemizde çalışma yaşamına ilişkin en eski sayısal veriler Tanzimat dönemine aittir. Bu verilerde çalışma sürelerinin son derece uzun olduğunu, bunu izleyen Birinci Meşrutiyet yıllarında günlük çalışma saatlerinin 16 saat olduğunu ve ücretlerin de son derece düşük olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde örneğin Zonguldak köylüleri 13 yaşından 50 yaşına kadar çalışıyor ve ayın yarısını tarlada, diğer yarısını maden ocağında geçiriyorlardı. 1900’lü yılların başında Osmanlı topraklarında artan sanayileşme ile, fabrika ve imalathanelerde başta genç kız ve kadınlar olmak üzere, çocuklar yeni iş gücü kaynağıydı. Bu dönemde devlet fabrikaları yurdun çeşitli yerlerinden getirdikleri yetim çocukları çalıştırmaktaydı. İstanbul Beykoz’da kibrit ve bez fabrikasında çalışan çocuk sayısı, tüm çalışanların yarısına ulaşmıştı. Birinci Dünya Savaşı döneminde erkek iş gücü azalınca, çalışanlar içindeki kadın ve çocukların sayısı artarak %10’a ulaşmış, 1927’de %35 olmuştur. O yıllarda çalışma koşullarının da son derece kötü olduğunu görüyoruz. Selanik büküm hanelerinde iş şafakla başlayıp, karanlık bastırana kadar sürer, çalışma süresi yazları 15 saati bulurdu. Bu durum Edirne, İzmir, Bursa gibi kentlerde de farklı değildi. Bu dönemde işçi örgütlenmelerinin ilk ürünleri görüldü ancak çalışma saatleri ile ilgili istekler Avrupa’dan ancak üç çeyrek yüzyıl sonra hayata geçebildi. Cumhuriyet’in ilk yıllarında da çocuk işçiliği örüntüsü benzerdi. Bu dönemde çocuk işçiliği açısından 1921 tarihli Ereğli Kömür Havzası ve 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha kanunları önemlidir. Bu kanunların ilkinde kömür madenlerinde yeraltında 18 yaşından küçüklerin, ikincisinde fabrika ve imalathanelerde 12 yaşından küçüklerin çalıştırılmayacakları, 12-16 yaş grubunun da günde en fazla 8 saat çalıştırılabileceği belirtilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de çalışma şartları kötüleşti, çocuk işçiliğinde artışlar görüldü. 1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile çalışma yaşamında katı kurallara izin verildi, kadınlar ve çocukları koruyan hükümler rafa kaldırıldı. Sanayide çalışan çocuk sayısı iki kat arttı. Savaş ertesinde yaşanan kente göç olgusu, iş gücü kompozisyonunu değiştirdi. Tarımsal üretim azalırken, sanayi üretimi sıçrama gösterdi. Yapılan araştırmalar, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçiliğinin küçük işletmelerde ve enformel sektörde yoğunlaştığını göstermektedir (1).

1.2.4. Türkiye’de Çocuk Çalışmasının Boyutları

Ülkemizin toplam nüfusu 2012 yılı sonu itibariyle 75.627.384, çocuk nüfusumuz ise 22.692.174’tür. Birleşmiş Milletler tanımına göre “0-17” yaş grubunu içeren çocuk nüfus, 1935 yılında toplam nüfusun %45’ini oluştururken 2012 yılında %30,8’ini oluşturmaktadır.

Çocuk nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde, 2012 yılında çocuk nüfusun %27,3’ünü “0-4” yaş grubu, %27,1’ini “5-9”, %28,6’sını “10-14” ve %16,9’unu ise “15-17” yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Bu oranların hem yıl hem de cinsiyet bazında önemli bir değişim göstermediği görülmektedir.

Çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ülkelere göre incelendiğinde, 2010 yılında en yüksek çocuk nüfus oranına %22,2 ile Fransa’nın, en düşük çocuk nüfus oranına ise %16,5 ile Almanya’nın sahip olduğu görülmektedir.

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) 1. Düzey’e göre çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı incelendiğinde, 2012 yılında en fazla çocuk nüfus oranına sahip olan bölge %43,7 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir. Batı Marmara Bölgesi %22,4 ile en az çocuk nüfusa sahip bölgedir. Çocuk nüfusun toplam il nüfusu içindeki oranı illere göre incelendiğinde, en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan il Şırnak’tır (%49). Şırnak ilini %48,3 ile Şanlıurfa ve %46,7 ile Ağrı izlemektedir (18).

Türkiye’de ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı 2012 yılında %5,9’dur. Çocukların %49,2’si ev işlerinde faaliyette bulunurken, %44,9’u çalışmamaktadır. İstihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6 iken 15-17 yaş grubunda %15,6’dır. 6-17 yaş grubundaki erkek çocuklarda istihdam oranı

%7,9 iken kız çocuklarda bu oran %3,7'dir. Çocukların %91,5'i bir okula devam ederken, %8,5'i okula devam etmemektedir (18).

1.2.5. Türkiye'de Çalışan Çocukların Özellikleri

Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı, 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 15 milyon 247 bin kişidir. Bu yaş grubundaki çocukların %66,5'i kentsel, %33,5'i kırsal yerlerdedir. Çocukların %91,5'i bir okula devam ederken, %8,5'i okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çocukların %97,2'si, 15-17 yaş grubundaki çocukların ise %74,7'si okula devam etmektedir.

Çalışan çocukların %49,8'i bir okula devam ederken, %50,2'si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8'i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3'ü bir okula devam etmektedir.

Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %3,2'si ekonomik işlerde ve %50,2'si ev işlerinde faaliyet gösterirken, %46,6'sı herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların ise; %34,5'i ekonomik işlerde ve %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken, %26,7'si herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır.

Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer aldı. Sektör bazındaki sonuçlar, 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azaldı.

İşteki duruma göre; çalışan çocukların %52,6'sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2'si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir.

Anketin referans dönemi içinde süresi ne olursa olsun ev işlerinde ailesine yardımcı olduğunu ifade eden 6-17 yaş grubundaki 7 milyon 503 bin çocuğun;

- %47,2'sini (3 milyon 540 bin kişi) haftalık çalışma süresi 2 saat ve daha az olanlar, %80,1'ini ise (6 milyon 12 bin kişi) haftalık çalışma süresi 7 saat ve daha az olanlar,
- %56,8'ini (4 milyon 261 bin kişi) kız çocukları,
- ev işi türlerine göre ilk sırayı %29,7 ile hane için alışveriş yapan çocuklar oluşturdu (7).

İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi 2013 yılında iş kazalarında 55 çocuk işçinin yaşamını yitirdiğini duyurdu (19).

1.2.6. Çocuk İşçiliği ile İlgili Yasal Düzenlemeler

ILO'nun 1973 tarihli 138 no'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'ne göre; en küçük çalışma yaşı, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve 15 yaşın altında olmayacaktır. Ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş ülkelerde ise asgari çalışma yaşı 14 olabilir.

Bu sözleşmeye göre “hafif işler” için en düşük çalışma yaşı 13'tür. Ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş ülkelerde ise asgari çalışma yaşı 12 olabilir. Tehlikeli işler içinse, en düşük yaş 18 olarak belirlenmiştir (20).

Hafif iş; “yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre;

- Çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan,
- Okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işler”i ifade eder (21).

Ülkemizde 1593 sayılı ve 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 12 yaşından küçük çocukların çalıştırılmaları, 12-16 yaş arasındaki çocukların gece çalıştırılmaları ve 18 yaşından küçük çocukların bar, kabare, dans salonları,

kahvehane, gazino ve hamamlarda çalıştırılmaları yasaklanmıştı. Bu kanuna göre 12-16 yaş arasındaki çocuklar günde en fazla 8 saat çalıştırılabilmekteydi (22).

4857 sayılı İş Kanununa göre; 18 yaşından küçükler “*çocuk*” ve “*genç işçiler*” olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Kanunda yer alan ifadelerle göre; “*genç işçi*”, 15 yaşını tamamlamış, 18 yaşını bitirmemiş kişiler için; “*çocuk*” ifadesi ise 15 yaşından küçükler için kullanılmaktadır. 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.

18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 6 ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir (23).

ILO’nun çocuk emeği ile ilgili yaptığı çalışmalarda 5-18 yaş arası temel alınmaktadır. 5 yaşın altındaki çocuklar okula gidemeyecek ve çalışamayacak kadar küçük kabul edilmiştir. ILO çalışmalarında yaş grupları 2 şekilde belirlenir;

- Ekonomik faaliyet içinde bulunan çocuklar ile ilgili hesaplamalar için 5-9, 10-14 ve 15-17 yaş grupları kullanılır.
- Çocuk işçiler ve tehlikeli çocuk işleri ile ilgili tahminler yapılırken, 5-11 ve 12-14 yaş aralıkları kullanılır.

Ekonomik faaliyet, piyasa için yapılan ücretli ve ücretsiz bütün işleri kapsar (24). İktisadi olarak ise sermaye, emek ve ham maddenin birleştirilerek anlam kazanmasına "ekonomik faaliyet" denir.

5-11 yaş arası çocuklar hafif işlerde dahi çalıştırılmazlar.

12-14 yaş arası çocuklar haftada 14 saatten az olmak şartı ile tehlikeli olmayan sektörlerde ekonomik faaliyette bulunabilirler. Ancak bu çocuklar okuldan alıkonulmamalı ve bedensel – ruhsal gelişimi bu ekonomik faaliyet nedeniyle etkilenmemelidir.

15-17 yaş arasında zorunlu eğitimini tamamlamış çocuklar “Sıradan işler” de çalıştırılabilirler. Bu işler “tehlikeli olmayan” işlerdir ve 43 saati aşmamalıdır. 43 saati aşıyorsa, yapılan iş ne olursa olsun “tehlikeli iş” olarak tanımlanır. ILO’ya göre tehlikeli işler şunlardır:

- Çocukların fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara uğradığı işler
- Yer altında, su altında, yükseklerde ve sınır konulan işlerde
- Tehlikeli makineler, eşyalar, araç ve gereçlerle çalışma ve elle ağır yüklerin taşınması
- Sağlıksız ortamlarda çalışarak, tehlikeli maddelere, süreçlere, sıcaklıklara, gürültüye ve titreşime maruz kalma
- Zor koşullarda, uzun saatlerle (>43 saat) ya da işverenin çizdiği katı sınırlar altında çalışma (24).

Tablo 1.1. Çocuk İşçilerin Çalıştırılabilecekleri Hafif İşler (21)

Çocuk İşçilerin Çalıştırılabilecekleri Hafif İşler
Düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri
Kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ve ipek böcekçiliği işleri
Esnaf ve sanatkârların yanında satış işleri
Büro hizmetlerine yardımcı işler
Gazete, dergi ya da yazılı matbuatın dağıtımı ve satımı işleri (yük taşıma ve istifleme hariç)
Fırın, pastane, manav, büfe ve içkisiz lokantalarda komi ve satış elemanı olarak yapılan işler
Satış eşyalarına etiket yapıştırma ve elle paketleme işleri
Kütüphane, fuar, panayır ve sergi yerlerinde yardımcı işler (yük taşıma ve istifleme hariç)
Spor tesislerinde yardımcı işler
Çiçek satışı, düzenlenmesi işleri

Tablo 1.2. Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri İşler (21)

Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri İşler
Meyve ve sebze konserveçiliği, sirke, turşu, salça, reçel, marmelat, meyve ve sebze suları imalatı işleri
Meyve ve sebze kurutmacılığı ve işlenmesi işleri
Helva, bulama, ağda, pekmez imalatı işleri
Kasaplarda yardımcı işler
Çay işleme işleri
Çeşitli kuru yemişlerin hazırlanması işleri
Küçükbaş hayvan besiciliğinde yardımcı işler
Süpürge ve fırça imalatı işleri
Elle yapılan ağaç oymacılığı, kemik, boynuz, kehribar, lüle taşı, Erzurum taşı ve diğer maddelerden süs eşyası, düğme, tarak, resim, ayna, çerçeve, cam ve emsali eşya imalatı işleri
Toptan ve perakende satış mağaza ve dükkânlarında satış, etiketleme ve paketleme işleri
Büro işyerlerinde büro işleri ve yardımcı işler
İlaçlama ve gübreleme hariç çiçek yetiştirme işleri
İçkili yerler ve aşıklık hizmetleri hariç olmak üzere hizmet sektöründeki işler
Diğer giyim eşyası, baston ve şemsiye imalatı işleri
Yiyecek maddelerinin imalatı ve çeşitli muamelelere tabi tutulması işleri
Yorgancılık, çadır, çuval, yelken ve benzeri eşyaların imalatı ve dokuma yapmaksızın diğer hazır eşya imalatı işleri
Sandık, kutu, fiçı ve benzeri ambalaj malzemeleri, mantar, saz ve kamıştan sepet ve benzeri eşya imalatı işleri
Çanak, çömlek, çini, fayans, porselen ve seramik imaline ait işler (fırın işleri ve silis ve quarts tozu saçan işler hariç)
El ilanı dağıtım işleri
Cam, şişe, optik ve benzeri malzeme imalathanelerinde üretime ilişkin işler (fırın işleri ve silis ve quarts tozu saçan işler, ısıl işlem, renklendirme ve kimyasal işler hariç)
Bitkisel ve hayvansal yağların üretimi ve bunlardan yapılan maddelerin imaline ilişkin işler (karbon sülfür gibi parlayıcı veya tahriş edici çözücülerle yapılan prine veya benzeri yağlı maddelerin ekstrasyon yoluyla yağ üretimi işlerinde ekstrasyon kademeleri hariç)
Pamuk, keten, yün, ipek ve benzerleriyle bunların döküntülerinin hallaç, tarak ve kolalama tezgâhlarından ve boyama ile ilgili işlemlerden bölme ile ayrılmış ve fenni iklim ve aspirasyon tesisatı olan iplikhane ve dokuma hazırlama işleri
Balıkthane işleri
Şeker fabrikalarında üretime hazırlamaya yardımcı işler
Araçsız olarak 10 kg'dan fazla yük kaldırılmasını gerektirmeyen torbalama, fiçılama, istifleme ve benzeri işleri
Su bazlı tutkal, jelatin ve kola imali işleri
Sandal, kayık ve emsali küçük deniz araçlarının imalatı ve tamiratı işleri (boya ve vernik işleri hariç)

Tablo 1.3. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılmayacakları İşler (21)

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılmayacakları İşler
4857 sayılı İş Kanununun 69 uncu maddesinde belirtilen gece dönemine rastlayan sürelerde yapılan işler
Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işler
Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde 18 yaşını doldurmamış kişilerin çalışmasının yasaklandığı işler
Hazırlama, Tamamlama ve Temizleme İşleri Yönetmeliği kapsamındaki işler
Sağlık Kuralları Bakımından Günde Ancak Yedi buçuk Saat veya Daha Az Çalışılması Gereken İşler Hakkında Yönetmelik kapsamında yer alan işler
Alkol, sigara ve bağımlılığa yol açan maddelerin üretimi ve toptan satış işleri
Parlayıcı, patlayıcı, zararlı ve tehlikeli maddelerin toptan ve perakende satış işleri ile bu gibi maddelerin imali, işlenmesi, depolanması işleri ve bu maddelere maruz kalma ihtimali bulunan her türlü işler
Gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortamlarda yapılan işler
Aşırı sıcak ve soğuk ortamda çalışma gerektiren işler ile sağlığa zararlı ve meslek hastalığına yol açan maddeler ile yapılan işler
Radioaktif maddelere ve zararlı ışınlara maruz kalınması ihtimali olan işler
Müteharrik makineler kullanılarak yapılan işler
Fazla dikkat isteyen ve aralıksız ayakta durmayı gerektiren işler
Parça başı ve prim sistemi ile ücret ödenen işler
Para taşıma ve tahsilat işleri
İş bitiminde evine veya ailesinin yanına dönmesine olanak sağlamayan işler (eğitim amaçlı işler hariç)
Meslek eğitim programı gereği staj nedeni ile yapılan çalışmalar hariç, güzellik salonlarında yapılan yüz, vücut bakımı ve estetiği, epilasyon ve masaj işleri
Açık bir şekilde veya uzman hekim raporu ile fiziki ve psikolojik yeterliliklerinin üzerinde olan işler,
Toksik, kanserojen, nesil takip eden genler zararlı veya doğmamış çocuğa zararlı veya herhangi bir şekilde insan sağlığını etkileyen zararlı maddelerle ilgili işler
Eğitim, deney eksikliği güvenlik konusunda dikkat eksikliğine bağlı olarak gençlerin maruz kalabileceği kaçınılması veya fark edilmesi mümkün olmadığına inanılan iş kazası riski taşıyan işler

Çocuk işçiliğini önemli bir küresel sorun olarak tanımlayan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1992 yılında Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı'nı (IPEC) başlatmıştır. Programın hedefi "çocuk işçiliğinin kademeli olarak sona erdirilmesi, çocuk işçiliği ile mücadelede dünya çapında bir hareketin desteklenmesi ve sorunla ilgilenen ülkelerin kapasitelerinin güçlendirilmesi"dir. Bu programa kurulduğu yıl katılan Türkiye, dâhil olan ilk 6 ülkeden biri olmuştur. ILO ile Türkiye Hükümeti arasında imzalanan Mutabakat Zaptı'nın ardından, ILO-IPEC

desteği ile tekrarlanabilir projeler geliştirilmiş ve çocuk işçiliğinin azaltılması konusunda çalışmalar yürütölmüştür.

IPEC günümüzde 80’den fazla ölkede faaliyet göstermektedir ve türünün küresel anlamdaki en yaygın programıdır. Sadece kamu kuruluşları ile değil, işveren ve işçi kuruluşları, STK’lar, üniversiteler, özel kuruluşlar, medya, üniversiteler, dini kuruluşlar ve aileler ile de işbirliği içindedir.

IPEC’in temel amacı, her türlü çocuk işçiliğini önlemek ve yok etmek iken, öncelikli hedefler ve acil eylem planları 182 sayılı sözleşmede tanımlanan en kötü biçimlerinin yok etmeye yöneliktir (25). Bu durum, çocuk işçiliğini tamamen yok edemeyecek olmayı kısa vadede kabulleniş ve bir yenilgi olarak yorumlanabilmektedir.

Günümüzde tüm dünyada mal, hizmet ve sermaye akımları yoğunlaşmış, bu nedenle bazı uluslararası kurallar konulması gündeme gelmiş ve DTÖ, ILO, IMF ve Dünya Bankası gibi bazı kuruluşlar bu amaçla görevlendirilmiştir (26).

1947 yılında Havana’da GATT (General Agreement on Tariffs and Trade – Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) isminde uluslararası bir örgüt kurulmuştur. Bu örgütün genel amacı malların uluslararası ticaretindeki gümrük kurallarına ve tarifelerine ilişkin hukuki düzenlemeleri şekillendirmektir. Bu örgütlenme, çeşitli başlıklara ilişkin çözümler üretebilmek amacıyla toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantılardan birisi de 1986 yılında Uruguay’da başlatılıp 1994 yılında Marakeş’te imzalanmış olan Uruguay Roundu’dur. Kuzeydeki endüstrileşmiş ölkeler ile güneydeki gelişmekte olan ölkeler Uruguay Round’u sırasında uluslararası ticaret ve işçilik standartlarını tartışmışlardır. ABD ve AB ölkeleri işçilik standartlarıyla ilgili bazı hususların altını çizmiştir. Çocuk işçiliği ve çocukların ekonomik istismarının sonlandırılması da bunlardan biridir. Bu toplantılar sonucunda Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. DTÖ’nün öncelikli görevlerinden birisi de “sosyal damping”e karşı önlemler almaktır (27).

Damping terimi yığıntı, süprüntü, atmak, boşaltmak anlamına gelen “dump” kelimesinden türetilmiştir. İktisat açısından damping, bir firmanın malını dış piyasada

iç piyasadan daha düşük bir fiyattan satmasıdır. Başka bir deyişle, bir malın ithalatı yapan ülkede normal fiyatının altında satılmasıdır (26).

Türk hukuku açısından kapsamlı bir düzenlemeye tutulan damping: “bir ülkeden Türkiye’ye ihraç edilen bir malın normal değerinin altında bir ihraç fiyatı ile Türkiye’ye sokulmasıdır” olarak tanımlanmıştır (28).

AB ülkelerinde çocuk iş gücü kullanımı ile ilgili düzenlemeler ve denetim mekanizmaları 3. Dünya ülkelerine göre çok daha net ve sıkıdır. Çocuk iş gücü kullanımının yoğun olduğu Hindistan ve Çin gibi ülkelerde, ILO’nun klasik denetim mekanizması ve yaptırımları yetersiz kalmaktadır. Bu durum AB ülkelerinin tepkisine neden olmaktadır. AB ülkeleri uluslararası ticaret anlaşmalarına çocuk iş gücü kullanımı ile ilgili bağlayıcı sosyal hükümler konulmasını talep etmektedirler. Çalışma şartları kötü olan ülkelere yapılan ihracat, gelişmiş ülkelerde önemli iş kayıplarına neden olmaktadır. Yatırımlar düşük maliyetli üretime alanlarına kaymakta ve gelişmiş ülkeler emeğin son derece ucuz olduğu 3. Dünya ülkeleriyle rekabet edemez hale gelmektedirler. Bu nedenle gelişmiş ülkeler, yoksul ülkelerdeki kötü çalışma şartlarının ve çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması ve en çok da haksız rekabetin önüne geçilerek, “sosyal damping”e neden olan ülkelere ticari şartlar getirilmesi için uğraşmaktadırlar (29). Bu nedenle son yıllarda ILO faaliyetlerinin ivme kazanmasının nedeninin çocuk işçiliğini engellemek iyi niyetinden çok, ekonomik olduğunu söylemek ve gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkelerle (ucuz iş gücü nedeniyle) rekabet edememeleri olduğunu söylemek yanlış olmaz.

ILO’nun 182 no’lu Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi, 17 Haziran 1999’da Cenevre’de gerçekleşen Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı’nda kabul edilmiştir. Bu sözleşme ILO’nun temel haklara ilişkin 8 sözleşmesinden biridir. Ülkemizde Resmi Gazete Yayın Tarihi 27 Haziran 2001, sayısı 24445’tir.

Sözleşmede “Bu sözleşmeyi onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri alır” ifadesi yer almaktadır.

Bu sözleşme aynı zamanda ücretsiz temel eğitimin önemine, bu işlerde çalışmış çocukların rehabilitasyonlarının ve sosyal uyumlarının sağlanması gerektiğine değinmektedir. Çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklandığını ve uzun vadeli çözümünün “sosyal gelişme, yoksulluğun azaltılması ve sürekli ekonomik büyüme” ile mümkün olduğunu vurgulamaktadır.

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine diğer uluslararası belgelerde ve özellikle 1930 tarihli Zorla Çalışma Sözleşmesi, 1956 tarihli Birleşmiş Milletler Kölelik ve Köle Ticareti ile Kölelik Benzeri Kurumların ve Uygulamaların Ortadan Kaldırılması Ek Sözleşmesinde de yer verilmiştir.

Bu sözleşmedeki “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” ifadesi

- Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar (30).

Tablo 1.4. Yaş Gruplarına Göre Çalışma Şekillerinin Sınıflandırılması (24).

Yaş Grupları	Çalışma Şekilleri			
	Tehlikeli Olmayan İşler (Tehlikeli Olmayan Sektörlerde ve Haftada 43 Saatten Az)		Çocuk Eməğinin En Kötü Biçimleri	
	Hafif İşler (Haftada 14 Saatten Az)	Sıradan İşler (Haftada 14 Saat ile 43 Saat Arası)	Tehlikeli İşler (Tehlikeli sektörlerde veya sıradan işlerde haftada 43 saatten çok)	Koşulsuz En Kötü Biçimleri (Kaçırılma, zorla ve prangalı çalıştırma, çocuk askerler, fuhuş, pornografi ve yasadışı işler)
5-11	x	x	x	x
12-14		x	x	x
15-17			x	x

Tabloda x ile gösterilen alanlar yok edilmek istenen çocuk eməği biçimleridir.

1.2.6.1. Çalışma Saatleri

Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde 7 ve haftada 35 saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde 8 ve haftada 40 saate kadar artırılabilir (23).

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde 2 saat ve haftada 10 saat olabilir (23).

Çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, 24 saatlik zaman diliminde, kesintisiz 14 saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanır (23).

2 saatten fazla 4 saatten az süren işlerde 30 dakika, 4 saatten 7,5 saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında 1 saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur (23).

1.2.6.2. Tatiller

İş kanununa göre, çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izinleri kesintisiz 40 saatten az olamaz. Hafta tatili ücreti bir iş karşılığı olmaksızın ödenir. Çocuk ve genç işçiler, ulusal bayram ve genel tatil günlerinde çalıştırılmazlar. Bugünlere ilişkin ücretler bir iş karşılığı olmaksızın ödenir.

Çocuk ve genç işçilere verilecek yıllık ücretli izin süresi 20 günden az olamaz. Yıllık ücretli iznin kesintisiz kullanılması esastır. Ancak, yararına olduğu durumlarda çocuk ve genç işçinin isteği üzerine en fazla ikiye bölünerek kullanılabilir.

Okula veya eğitime devam eden çocuk ve genç işçilere yıllık ücretli izinleri okulların tatil olduğu, kursa ve diğer eğitim programlarına devam edilmediği dönemlerde verilir (23).

1.2.6.3. Çırakların Korunması

Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez (21, 23).

20 Haziran 2012 tarihinde TBMM’de onaylanan 6331 sayılı kanun, İş Kanunu’ndaki; “Çocuk ve genç işçiler için alınması zorunlu sağlık raporları ile gece çalışanlara verilecek sağlık raporları” (m.69), “Çıraklara tanınan iş sağlığı ve güvenliği hakkı” (m.4/f), “Sağlık kurulları bakımından günde ancak yedi buçuk saat ve daha az çalışması gereken işler” (m.63) ile ilgili düzenlemeyi iptal ediyor (m.37). İptal edilen düzenlemeler için ne yapılacağı ise belirsizliğini koruyor (31).

1.2.6.4. Çırak Olma Şartları

“3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası”nın 10.maddesi şöyledir:

“Çırak olabilmek için aşağıdaki şartlar aranır:

- a) 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak,
- b) En az ilköğretim mezunu olmak,
- c) Bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmak. ...”

Bu koşullardan ilk ikisi değişmez koşullardır. Ancak üçüncü koşul, her an değişebilir ve “çırak olabilme koşulu” yitirilebilir (32). Bu yasanın a bendinde yer alan "on üç yaşını" ibaresi, 16/8/1997 tarih ve 4306 sayılı Kanunun 6. maddesiyle "on dört yaşını" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir. Çıraklar, öğrenci statüsündedir ve öğrenci haklarından yararlanırlar. Mesleklerinin özelliklerine göre, haftada en az 8 saat genel ve mesleki eğitim görürler. 18 yaş altı işçiler için periyodik kontrol süresi 6 aydır (33).

1.2.7. Çocuk Çalışmasının Nedenleri

Çocukların çalışma nedenleri, Türkiye’nin sosyal, ekonomik kültürel sorunları ile yakından ilgilidir. Gelir dağılımındaki giderek artan adaletsizlik, yaygınlaşan yoksulluk, köyden kente hızlı bir şekilde göç ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunlar, kaçak işçiliğin artması, çocuk emeğinin ucuz olması ve işverenin de ucuz iş gücünü tercih etmesi sonucunda çalışan ya da çalışma hayatına itilen çocuk sorunu ortaya çıkmaktadır.

Çalışan çocuk, yaşadığı bölgede yoksullaşan, o bölgede yaşama olanağı kalmadığı için göç eden; ama göç ettiği bölgede de aradığını bulamayan ailelerin çocuklarıdır. Çalışan çocuk ailesi yoksul olduğu için okuldan ayrılmış, yoksulluk koşullarında yaşamını sürdürebilmek ve yoksullukla savaşımında ailesini destekleyebilmek için üretime katılmak zorunda kalmış çocuktur. Çalışan çocukların ailesinin eğitim düzeyi düşüktür. Aileler genellikle çok çocukludur. Ailede genellikle birden fazla çocuk üretim sürecine katılmıştır (8).

Çocuk işçiliğinin nedenlerini şu şekilde sınıflayabiliriz:

Ekonomik Nedenler: Ekonomik nedenler ve yoksulluk, çalışan çocukların ortaya çıkışında büyük ölçüde belirleyicidir.

İşsizlik - Ebeveynlerin düzenli bir işe ve gelire sahip olmayışı, çocukların çalışmasını mecburi kılabilmektedir. Çocuklar, daha az gelirle daha kolay yönetilebildiklerinden, iş bulmaları daha kolay olabilmektedir.

Yoksulluk - Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, hane halkının düşük geliri önemli bir sorundur. Aileler her bireyin elinden geldiğince gelire katkıda bulunmasına mecbur kalabilmektedir. Gelire olan büyük ihtiyaç ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, çocuk işçiliğinin temel nedenlerindendir.

İş Piyasası - Çocukların ucuz iş gücü olmaları ve bazı işlerin erişkinler tarafından yapılmak istenmemesi, çocukların bu işlere daha uygun olduğu algısı, çocukların çalıştırılmasında önemli bir unsurdur.

Sosyal Nedenler: Çalışan çocuklar olgusu, ekonomik gelişmişliğe bağlı olduğu gibi, kültürel ve sosyal faktörlere de bağlıdır.

Nüfus Artışı ve Gerçekleştirilemeyen Aile Planlaması - Çocuk işçiliğinin en önemli nedeni nüfus artışıdır. Aile planlaması hizmetlerine ulaşamama ve aile planlaması yöntemlerinin bilinmemesi ya da benimsenmemesi, çocuk sayısının ailenin bakabileceğinin çok üzerine çıkmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde az olan gelir, daha çok kişi tarafından bölüşüldükçe, çok sayıda gelirin aileye getirilmesi bir mecburiyete dönüşmektedir (34).

Düşük Eğitim Düzeyi - Çalışan çocukların ailelerinde eğitim düzeyi genellikle düşüktür. Bu durum, geliri etkilediği gibi, ebeveynlerin çocuk çalışmasının şu anki ve gelecekteki sonuçlarını yeterli değerlendirememesine neden olabilmektedir.

Türkiye’de 1997 yılında zorunlu eğitimi 5 yıldan 8 yıla çıkaran 4306 sayılı Eğitim Yasası’nın kabulünün bir sonucu olarak, ilerleyen yıllarda çocuk işçiliği oranlarında sistemli bir düşüş gözlenmişti. Aynı zamanda uygulanan ILO/IPEC projelerinin başarılı olması ve ailelerin bilinçlenmesi de çocuk işçilik oranlarının düşmesinde etkili olan diğer faktörlerdir (3).

11 Nisan 2012'de "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" adıyla Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4+4+4 yasası, çocuk işçiliğini de içeren pek çok tartışmayı beraberinde getirdi. 4+4+4 düzenlemesi ile zorunlu ilköğretim bitirme yaşı 13'e çekilmiş oldu. Bu durumda fiilen çocuk işçilik yaşı da 13'e inmiş oldu. Yoksul çocukların hayatına "hem oku hem çalış dönemi" girmiş oldu. Okulda devam ederken çalışan çocukların oranının 2006 yılından 2012'ye %64 artış göstermesi bunun ispatıdır (35).

Göç - Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de göç süreci, kent yoksulluğu ve çalışan çocuklar sorununun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Göçler, tarihsel olarak kıtlık, iç savaş, siyasi sürgün, soykırım ya da ilkel sermaye birikimi-mülksüzleştirme gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır.

Karl Marx, yüz elli yıl kadar önce sermaye birikimi ile yoksullaşma olgusu arasındaki ilişkileri analiz etmiş ve bu analiz günümüzde ve küresel düzeyde geçerliliğini korumaktadır. Marx'a göre, bir tarafta başka insanlara ait emek gücünü satın alarak ellerindeki değerler toplamını artırmak isteyen üretim aracı sahipleri, diğer tarafta emeklerini satan emekçiler vardır. Bu kutuplaşma, kapitalist üretimin temel koşullarını sağlamaktadır. Emekçinin elinden üretim araçlarını alan bu koşullar, bir taraftan üretim ve geçim araçlarını sermayeye, doğrudan üreticileri de ücretli emekçiye dönüştürür. Dolayısıyla "İlkel sermaye birikimi", doğrudan üreticilerin, üretim araçlarından koparılması ile mümkündür.

Büyük insan yığınlarının, birden bire ve zorla üretim araçlarından koparılıp proleterler olarak emek pazarlarına atılma süreçlerinin önemini vurgulayan Marx, tarımsal işçilerin ve köylülerin topraklarından koparılıp mülksüzleştirilmelerinin farklı ülkelerde farklı evreler ve sürelerle tamamlanacağını belirtmektedir. Bu süreçlerin sonunda toprak, sermayenin bir parçası haline getirilmiş ve kent sanayileri için "özgür" ve "yersiz-yurtsuz" proleterya sağlanmıştır. Karl Marx, işte bu kırsal dönüşümü, "ilkel birikim" olarak değerlendirmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki bu eğilimin ve bugünkü kent yoksulluğunun arka planının, tarımsal makineleşmeyle başlayan ama asıl olarak tarıma desteğin azaltılmasıyla oluşan birikim süreçleriyle ilişkisi olduğu açıktır.

Türkiye’deki göç olgusunu bu bağlamda incelediğimizde, göç edenlerin daha başarılı bir yaşam sürdüremedikleri görülmektedir. Mülksüzleştirilerek kentlere itilen köylüler ve 1990’lardaki “zorunlu göç-iskan” politikaları nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan göç edenler, bu anlamda mağdur bir durumdadırlar. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra yani 1950’lerde tarımın makineleşmesi ile başlayan “kök bağını muhafaza eden göç örüntüleri” ile, 1980 sonrasında ekonomi politikaları ve zorunlu göç politikaları ile gerçekleşen “kök bağını muhafaza etmeyen göç örüntüleri” sonucu kent yoksulluğu ve kentlerde çalışan çocuklar artmıştır.

1950’lerdeki makineleşme, ekilebilir alanların hızla genişlemesine neden olmuş, ancak bu büyüme toprak bölüşümündeki dengelerin değişmesine neden olmuştur. Büyük toprak sahipleri ile küçük toprak sahipleri arasındaki kutuplaşma hızlanmış, birçok köylü mecburen kentlere göç etmeye başlamıştır. Bu dönemde köylülerin büyük bir kısmı memleketlerine, topraklarına dönme şansına sahipti ve mal varlıklarını terk etseler de, muhafaza etmişlerdi.

Ülkemizde 1980 sonrası ne olmuştur da göç olgusunu özelliği değişmiştir? Kapitalist sistemin genel eğilimi “refah” dönemlerinde ekonomik ve siyasi saldırıları yavaşlatmak, bunalım dönemlerinde ise hızlandırmaktır. Ekonomik bunalım arttıkça, sermayenin saldırısı bağımlı ülkelere kaymaktadır. Ülkemizde 1980 sonrasında bu açıdan değerlendirmek gerekir. 1970’lerdeki krizin ardından ülkemizde yerli ekonomi, uluslararası rekabete açılmış, yabancı sermayeyi davet eden politikalar yaygınlaştırılmıştır. Bu dönemde tarıma yönelik destek politikaları aşamalı olarak azaltılmıştır. Sanayileşmeye dayalı bir kalkınma stratejisi geliştirilmiş ve ihracata dayalı kalkınma modeli kabul edilerek, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri korumacı politikalarla geliştirilen tarım ve hayvancılık sektörü, piyasa kurallarına terk edilmiştir. Bu sürecin arka planında doğal olarak Dünya Bankası ve İMF vardır (36). Tarımda desteklenen ürün sayıları hızla azaltılmış (37), tarım sektörüne verilen düşük faizli kredi uygulaması daraltılmış, sonuçta da çiftçi olumsuz etkilenmiştir. “Yapısal uyum” adı altında uygulanan bu politikalar, tarım ve hayvancılığın sonunu hazırlamıştır (36). Bütün bunların yanında, kırsalda PKK ile mücadelede başarı sağlamak ve alan hâkimiyeti kazanmak için 1987 yılında Olağanüstü Hal uygulaması çıkarılmış, yerleşim birimlerinin boşaltılması için bölge valisine yetki verilmiştir. 3000 civarında yerleşim yeri insandan arındırılmıştır. Rakam net olmamakla birlikte

güvenlik nedeniyle 1 milyon ile 3 milyon arasında kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir (38). Bu insanlar ciddi maddi kayıplar yaşamış, büyük bir kısmı topraklarına dönememiş, dönebilenler de arazilerinin mayınlı olması nedeniyle arazi ve meralarını kullanamamıştır. Ailelerin geri dönüş ihtimali ortadan kalksın diye evler, ambarlar, hayvan barınakları, ağaçlar yakılmış, yakılmayanlar da kullanılmamaktan dolayı bakımsız kalmıştır. Ülkede tarım ve hayvancılık sektöre uğramıştır. Ülkemizde bu nedenle 1994 yılında tarımsal kayıpların 350 milyon dolar, 1990-1999 tarihleri arasında hayvancılık nedeniyle kayıpların 2,3 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (39). Göç etmek zorunda kalan ailelerin göç sonrası durumunu değerlendiren bir araştırmaya göre (40), göç öncesi konut sahipliği bu ailelerde %89,2 iken göç sonrasında %24,2'ye düşmüş, iş bulma sürecinde her on göçten sadece birinde göçün ardından iş bulunabilmiştir. Bu durum da ailelerin çocuk iş gücüne gereksinim duymasına neden olmuştur.

Kırsaldaki bu yıkım sonucu kentlere göç edenler ile askeri ve siyasi nedenlerle göç edenler, mülksüzleşme ile birlikte yoksullaşmıştır. Bu durum da artan kent yoksulluğu ve çocuk işçiliğine neden olmuştur (39).

Göç sadece bir mekânsal değişim olarak değil, aynı zamanda bireylerin sınıfsal konumlarını da dönüştüren bir süreç olarak algılanmalıdır. Göç edenler, kentte işsizlik ve barınma sorunları ile karşılaşmış ve kentin müstakbel yoksulları olarak yeni hayatlarına başlamışlardır. Marx'a göre yedek iş gücü ordusu, yani işsizler, sermaye açısından çalışanlar üzerinde baskı oluşturarak, sömürüyü meşru kılan bir işleve sahiptir. "Çifte Pazar Kuramı"na göre ise, göçmenler, göç ettikleri yerde kendilerini ikincil sektörde bulurlar, çünkü birincil sektörde yerleşik örgütlü bir işçi kitlesi vardır. Tüm bu faktörler neticesinde, göçmenler iş yaşamı özellikleri açısından dezavantajlıdır diyebiliriz.

Köyde tarlada, bağda, bahçede çalıştırılan çocuğun, kentte de çalıştırılmasında ailesi bir sakınca görmeyebilir. Kırsal basit işlerin uzantısı olarak görülen çıraklık, ailelerin ekonomik zorluklarla mücadele edeceği geçici bir çözüm olarak algılanmaktadır. Oysa sanayi bölgesinde çalışan bir çocuğu sorunları, köydeki basit işlerdeki sorunlarına göre katlanarak artmaktadır. Kapitalizm, yoksulluk ve sefalet

üretmeden ilerleyemeyecek ve kapitalizm var oldukça çocuk işçiliği varlığını sürdürecektir (39).

Kişisel Nedenler: Ekonomik ve sosyal nedenlere ek olarak, çocuğun kendisinden kaynaklanan nedenler de çocuk işçiliğinin nedenleri arasındadır. Ancak bu kişisel nedenlerin de sosyoekonomik faktörlerin etkisi ile ortaya çıktığını belirtmek gerekir.

Eğitime Karşı İsteksizlik - Çocuğun rol modeli olabilecek kişilerin, mensup olduğu çevredeki kişiler olduğu ve maddi yetersizlikleri nedeniyle okulda yaşayabileceği sıkıntılardan kaçınmak isteyebileceği göz önünde bulundurulursa, çocuğun okula gitmeye karşı isteksiz olabileceği anlaşılır. Eğitim sürecinin dışına çıkan çocuk için çalışma hayatı kaçınılmaz olabilmektedir. Hayatın içindeki temel faaliyet alanı çalışma yaşamı olarak belirginleşmektedir.

Çalışmanın Cazip Gelmesi - Çalışıyor olmak, çocuk için başkaları tarafından önemsenmenin ve güç/para sahibi olmanın bir yolu olarak görülebilir. Bu da iş yaşamını çocuk için cazip kılabilir. Genelde çocuklar iradeleri dışında iş yaşamına katılmaktadırlar ancak yaşam koşullarını iyileştirmek ve para kazanıyor olmak gibi motivasyonlar nedeniyle, çocuklar çalışmaya istekli olabilir.

Görüldüğü gibi çocuk emeği, makro ölçekte yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik gibi sosyoekonomik koşullar, mikro ölçekte de aile yapısı nedeniyle karşımıza çıkmaktadır (41).

1.2.8. Çalışma Ortamında Karşılaşılan Etmenler

Çalışma ortamında karşılaşılan etmenler fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psikososyal etmenler olarak 5 kategoride incelenebilir. Stres, yalıtılmış çalışma, uzun süreli çalışma, şiddet türleri gibi etkenler psikososyal tehlikelerdir. Örneğin uzun süreli çalışmanın; uyku bozukluğu, metabolizma ve endokrin bozukluklar, iş kazalarında artış, odaklanma ve algı problemleri, sağlık nedeniyle işten kalma, nöromotor işlev bozuklukları, toplumsal işlev bozuklukları gibi sonuçları olabilmektedir. İş stresi; huzursuzluk, saldırganlık ve duyarsızlık gibi davranış bozuklukları, uyku bozuklukları, dikkat azalması ve biyolojik bulgulara neden olabilmektedir.

1.2.9. Çocuk Çalışmasının Sağlık Üzerine Etkileri

Çocuk çalışması dünya çapında bir olgudur ve onların ruhsal, bedensel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bu çocuklar ayrıca, eğitimden de yoksun bırakılarak zedelenirler ve her türlü suistimal ve istismara da açıktırlar.

Sahip olunan sağlık düzeyinin, kişiye sunulan sağlık hizmetlerinden çok yaşam biçiminin ürünü olduğunu 19. Yüzyıldan beri bilmekteyiz. Bu bakış açısının temellerini, işçi sınıfının çalıştığı korkunç koşullar ve yüksek ölüm oranları hakkında yazılar yazan Virchow, Engels ve Chadwick atmıştır. Sosyoekonomik düzey ile özsayıdaki azalma arasında, biyopsikososyal mekanizmaların aracı olduğu bir ilişki vardır. Örneğin Britanya’da devlet memuru olan üst düzey bürokratların, daha düşük seviyedeki yöneticilere göre daha sağlıklı olması (her iki grubun da gayet iyi maddi koşullara sahip olmasına rağmen), sosyoekonomik hiyerarşinin neden olduğu eşitsizliği göstermektedir. Bu eşitsizliğin bir sonucu da toplumsal bütünleşme ve güvende azalma ile buna bağlı sağlık düzeyi düşüştür (42). Bir toplumda, sağlık düzeyindeki iyileşmeler, gelirin en yüksek olduğu değil, eşite en yakın dağıldığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bir bireyin sağlık düzeyini belirleyen, zengin bir ülkede yaşıyor olup olmadığı değil, gelirin yurttaşlar arasında eşit dağılıyor olup olmadığıdır. Çocuk işçiliğinin temel nedenleri arasında gelir dağılımı adaletsizliği olduğunu düşünecek olursak, çocuk işçilerin sağlık düzeyinin de orta sınıf bir ailenin çocuğuna göre daha kötü olabileceğini düşünebiliriz (42).

Çocuklarda çalışmanın sağlık üzerine etkilerini gösteren pek çok araştırma mevcuttur. Kilis’te 2011’de mesleki eğitim merkezi öğrencilerinde umutsuzluk düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada, umutsuzluk düzeyi; erkeklerde, haftada beş günden fazla ve günde sekiz saatten fazla çalışanlarda, yaptığı işi sevmeyenlerde, kronik bir hastalığı olduğunu ifade edenlerde, sigara ve alkol kullananlarda daha yüksek bulunmuştur. Kendi sağlık durumlarını değerlendirmeleri iyiden kötüye gittikçe umutsuzluk düzeyi puanları yükselmektedir (43).

Zonguldak Mesleki Eğitim Merkezi’ne devam eden 15–24 yaş grubunda yer alan 79 genç işçi üzerinde yapılan bir çalışmada çalışan gençlerin stresle baş etmede, hem probleme yönelik etkili hem de duyguya yönelik etkisiz yaklaşımları bir arada

kullandıkları belirlenmiştir. Bireyin benlik saygısı arttıkça stresle baş etmede kendine güvenli yaklaşım kullanımı artış göstermektedir (44).

Antalya’da yapılmış bir çalışmada 1997 ve 1999 yıllarının her ikisinde de GSA puanı için en kötü durumdaki sınıfların mavi ve niteliksiz emekçiler, en iyi durumdaki sınıfların ise yüksek nitelikliler olduğu gösterilmiştir (45).

Denizli’de 1997’de çıraklarda psikoaktif madde kullanımını inceleyen bir çalışmada, sigara, alkol ve ucuucu madde kullanım sıklığı, özellikle ailesiyle sorunları olan, yaptığı işi sevmeyen ve iş yerinde baskı gören çocuklarda yüksek bulunmuştur (46).

Herhangi bir şiddet türüyle karşılaşan çocuklarda bu şiddetin çocuğun ruhsal sağlığında çeşitli boyutlarda etkilenmeye yol açtığını, önlenemeyen şiddetin iş verimliliğini düşürüp başarıyı engellediğini, depresyona neden olduğunu biliyoruz (47).

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi ve Eski Sanayi Sitesi’nde çalışan ve Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi’nde eğitim gören tüm sektörlerdeki 18 yaş altı çalışanlarda sosyodemografik özelliklerin belirlenmesi, çalışma hayatlarına dair genel bilgilerin bulunması, ruhsal sağlık, stresle başa çıkma ve genel sağlık durumlarının tespiti, şiddetle karşılaşp karşılaşmadıkları, karşılaşanların kimden, ne şekilde ve ne sıklıkta şiddet gördüğünün bulunması, madde kullanımı sıklığının belirlenmesi ve bunların sosyal, ekonomik ve çalışma yaşamı özellikleri ile ilişkilerinin belirlenmesidir.

1.3.1. Kısa Erimli Amaçlar

Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi ve Eski Sanayi Sitesi’nde çalışan ve Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi’nde eğitim gören tüm sektörlerdeki 18 yaş altı çalışanlarda;

Genel Sağlık Durumu ortanın altında olan kişi sayısını saptamak

Benlik saygısı puanı düşük olan kişi sayısını belirlemek

Stresle başa çıkma yöntemlerini saptamak

Madde, alkol ve tütün kullanım sıklıklarını belirlemek

Şiddete maruz kalma sıklığını belirlemek

Maruz kalınan şiddet türlerini belirlemek

Çalışma çevresi şartlarını (işkolu, çalışma saati, memnuniyet vb) tespit etmek ve

İlk altı amaçta belirtilen değişkenlerin kişinin sosyal, ekonomik ve iş yaşamı özellikleri ile ilişkisini ortaya koymak

1.3.2. Uzak erimli amaçlar

Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi ve Eski Sanayi Sitesi'nde çalışan ve Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde eğitim gören tüm sektörlerdeki 18 yaş altı çalışanlarda sağlık durumu, iş çevresi özellikleri, şiddet ve madde kullanımını saptamak ve bunun sonucunda genç ve çocuk çalışmasında ortaya çıkabilecek öncelikli sorunların neler olabileceğini ortaya koymaktır. Bu sorunların ortaya konmasının ardından çözüm sürecinde öncelik verilmesi gereken en önemli risk gruplarının da bu çalışma ile belirlenmesi olanaklı olacaktır. Sonuçta genel sağlık düzeyleri saptanmış olacak ve sorunların bu grup için getirdiği olumsuzluklar belirlenebilecektir.

Bulguların ortaya konması ülke geneli için bu yaş grubunda çalışma yaşamı içinde olanların sorunlarının değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Ülkenin çeşitli yerlerinde benzer gruplarda yapılacak farklı boyuttaki çalışmalar bir araya getirildiğinde daha ayrıntılı ve kapsamlı bir görüş oluşması olanaklı olacaktır.

Çalışan çocukların sorunlarına dikkat çekilmiş olacak, il düzeyindeki mekanizmaları harekete geçirmek ve çözüm yolları önermek fırsatı bulunacaktır.

Çalışan çocukların yaşam koşullarının toplumsal önemi ve sağlık çıktılarına etkisini vurgulamak ve ilgili başka araştırmalar için referans oluşturabilecektir.

Nihai hedef ise çalışan çocukların sağlık düzeyini iyileştirme programlarının oluşturulması ve çocuk sağlığının geliştirilmesidir.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırma Bölgesi ve Özellikleri

Antalya ili Akdeniz kıyısındadır. Sıcak ve nemli bir iklime sahiptir. Coğrafyası, sosyoekonomik özellikleri ve yaşam koşullarının kolaylığı gibi nedenlerle yoğun göç alan kentlerden biridir. Nüfusu 2012 yılı için 2 milyon 92 bindir. Sosyoekonomik düzeyi Türkiye'nin diğer bölgelerine göre biraz daha yüksek olup sağlık göstergeleri de daha iyidir. Örneğin Bebek Ölüm Hızı Türkiye genelinde TNSA 2008'e göre binde 17, TÜİK 2012 verilerine göre binde 11,6 iken, Antalya'da binde 7,2'dir (48). Yine 15 yaş üzerindeki nüfusta lise ve üzerinde eğitim alanların oranı Türkiye'de %32,8 ve Antalya'da %41,5'tir (49). Bu nedenlerle yapılan veya yapılacak çalışmaların bulguları yönünden Antalya'nın Türkiye geneline göre farklılıkları olabilir.

2.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer

Araştırma Antalya il merkezinde bulunan Akdeniz Sanayi Sitesi ile Eski Sanayi Sitesi'nde hizmet veren kuruluşlarda ve Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde yapılmıştır.

Akdeniz Sanayi Sitesi 1975 yılında kurulmuştur. Kepez İlçesine bağlı Şafak ve Ünsal Mahallelerini kapsamaktadır. Sitede toplam 56 sokak bulunmaktadır. Sanayi Sitesi içerisinde; motor işleri bölümüne ait 890, maden işleri bölümüne ait 560, ahşap işleri bölümüne ait 590, çeşitli işlere ait 164 olmak üzere toplam 2204 işyeri bulunmaktadır. Toplamda yaklaşık 15 bin kişi çalışmaktadır ve bu rakamlar ile Türkiye'nin 4. büyük oto sanayisidir.

Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi, eğitim ve öğretime 1983-1984 eğitim yılında başlamış ve Eski Sanayi Sitesi'nin içinde yer alan bir çıraklık okuludur. 13 derslik, 9 atölye ve 2 bilgisayar sınıfı mevcuttur. Bu okulda eğitim gören öğrenciler haftanın 1 günü okula gelmekte, diğer günler bir iş yerinde çırak olarak çalışmaktadır. Okulda pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe olmak üzere 4 gün eğitim verilmektedir.

2.3. Araştırma Tipi

Bu araştırma kesitsel tipte bir araştırmadır. Veri toplama zamanı Aralık 2013 - Şubat 2014'tür.

2.4. Araştırma Hipotezleri

Sınıfsal durumun kötüleşmesinin, GSA puanı ile belirlenen ruhsal sağlık sorunlarının sıklığını artırması beklenmektedir. Alt sınıflarda bulunan kişilerde yalnızlaşma ve duygusal reaksiyonların varlığından dolayı yüksek puanlara rastlanabileceği bilinmektedir.

İş yaşamı koşulları kötü ve çalışma saatleri uzun olanların, genel sağlık durumu kötüdür.

Şiddete uğrama, benlik saygısını azaltır.

İş yeri memnuniyeti yüksek olanların sağlık durumları daha iyidir.

İş yaşamı koşullarının kötü olması, benlik saygısını azaltır.

İş yerinde şiddet görme sigara kullanmayı artırmaktadır.

Alkol, sigara ve madde kullanımı sıklığı, stresle başa çıkma yetisi azaldıkça artar.

Aile ile yaşama, stresle başa çıkma yetisini artırır.

Ailesi ile yaşamayanların sağlıkları kötüdür.

Ailesinin toplam kazancı yüksek olanların sağlıkları iyidir.

2.5. Araştırma Evreni ve Evrenin Tanıtılması

Araştırmanın evrenini Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi ve Eski Sanayi Sitesi'nde çalışan ve Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde eğitim gören tüm sektörlerdeki 18 yaş altı çalışanlar oluşturmuştur.

2.5.1. Örnek Seçme Yöntemi ve Seçilen Örneğin Evreni Temsil Edebilirliği

Evrenin tümü çalışma kapsamına alınmış ve örnek seçim yöntemine gidilmemiştir.

Akdeniz ve Eski Sanayi bölgeleri, Antalya il merkezinin mevcut iki sanayi bölgesi olup, bütün işletmelere girildiği ve katılım oranı %84,7 olduğu için Antalya ili sanayi bölgesi evrenini temsil etmektedir.

Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde araştırmanın yürütüldüğü dönemde eğitim gören 18 yaş altı tüm öğrencilere ulaşmak hedeflenmiş, öğrencilerin %99,5'ine anket yapılmıştır. Bu çalışma Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi evrenin temsil etmektedir.

2.5.2. Araştırmaya Katılma Oranı

Sanayi sitelerindeki tüm işyerlerine en az iki kez girilmiştir. 182 çocuk Akdeniz Sanayi'den, 18 çocuk Eski Sanayi'den olmak üzere 200 çocuk araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. 36 çocuk araştırmaya katılmayı reddetmiştir (Katılım oranı: %84,7).

Mesleki Eğitim Merkezi'ne 19-23.Ocak 2014 haftası gidilmiş ve o hafta okula gelen 18 yaş altı bütün çocuklar araştırmaya dahil edilmiştir. Mesleki Eğitim Merkezi'nde 410 çocuk araştırmaya katılmayı kabul etmiş, 2 çocuk reddetmiştir (Katılım oranı: %99,5).

2.6. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

2.6.1. Bağımlı Değişkenler

Benlik Saygısı

İş Yerinde Şiddete Uğrama Sıklığı

Algılanan Sağlık

GSA Skoru (Ruhsal Sağlık)

Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı

İş Yerinden Memnun Olma Durumu

2.6.2. Bağımsız Değişkenler

Sosyodemografik

Yaş

Cinsiyet

Göç Etmiş Olma Durumu

BMI

Anne ve Babanın Sağ olma ve Birliktelik Durumu

İkamet Edilen Yer

Anne Mesleği

Anne Eğitimi

Baba Mesleği

Baba Eğitimi

Evde Toplam Yaşayan Kişi Sayısı

Okuyan Kardeş Sayısı

Alkol, Sigara ve Madde Kullanımı

Ekonomik

Ailede Çalışan Toplam Kişi Sayısı

Ailenin Yaklaşık Toplam Geliri

Ailenin Ekonomik Durumu

İş Yaşamı

Çalışılan İş Kolu

Çalışmaya Başlama Yaşı

Şu Anki İş Yerinde Çalıştığı Süre

Günlük Çalışma Saati

Haftalık Ücreti

İş Yerinden Memnun Olma Durumu

Çalışma Nedeni

İş Yerinde Şiddete Uğrama Durumu

Ki-kare analizi yapılırken, hangi bağımlı değişkenin, hangi bağımsız değişkenlerle ilişkisinin incelendiği aşağıda liste halinde verilmiştir:

- Bağımlı Değişken: Benlik Saygısı

Bağımsız Değişkenler: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, BMI, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailede çalışan toplam kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, şu anki iş yerinde çalıştığı süre, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu

- Bağımlı Değişken: İş Yerinde Şiddete Uğrama Sıklığı

Bağımsız Değişkenler: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, şu anki iş yerinde çalıştığı süre, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni

- Bağımlı Değişken: Genel Sağlık Durumu ve GSA Skoru

Bağımsız Değişkenler: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu

- Bağımlı Değişken: Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı

Bağımsız Değişkenler: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, işyerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, işyerinde şiddete uğrama durumu

- Bağımlı Değişken: İşyerinden Memnun Olma Durumu

Bağımsız Değişkenler: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, ailenin ekonomik durumu, çalışma nedeni, çalışmaya başlama yaşı, şu anki iş yerinde çalıştığı süre, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinde şiddete uğrama durumu

2.7. Araştırmanın Süresi

Çizelge 2.1. Araştırmaya Ait Zaman Çizelgesi

YIL	---2013---/ -----2014-----											
AYLAR	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Literatür Taranması ve Anketin Oluşturulması	-----											
Anketör Eğitimi		-----										
Veri Toplanması	-----											
Veri Girişi					-----							
Verilerin Analizi						-----						
Verilerin Yorumu							-----					
Rapor Yazımı									-----			

2.8. Veri Toplama ve Anket

Veriler standart bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket bütün 18 yaş altı kişilerle yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Anketin sakın bir ortamda ve üzerinde düşünülerek cevaplanması gerektiğinden, 10 anketörün günde 4 anket yapabileceği ve yaklaşık 30 iş gününe ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Anketör eğitimi veri toplamak için sahaya çıkılmadan önceki 2 gün boyunca, 9-10.12.2013 tarihlerinde Halk Sağlığı Anabilim Dalı kütüphanesinde yapılmıştır.

Bu ankette kişisel özelliklerin irdelendiği 13 soru, sosyal çevre özelliklerinin sorgulandığı 7 soru, çalışma durumunun incelendiği 9 soru, alışkanlıkların ve madde kullanımının incelendiği 6 sorunun yanı sıra Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Genel Sağlık Anketi ve Stresle Başa Çıkma Ölçeği incelenmektedir (Ek 1).

2.9. Kullanılan Kriter ve Tanımlamalar

BMI (Body Mass Index) hesaplanırken, Dünya Sağlık Örgütü'nün 5-19 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklar için geliştirdiği persentil eğrileri kullanılmıştır. < %3. persentil çok zayıf, $\geq$ %3- < %15. persentil zayıf, $\geq$ %15- < %85 persentil normal kilolu, $\geq$ %85-< %97 persentil fazla kilolu ve $\geq$ %97 persentil obez olarak değerlendirilmiştir.

İş yeri memnuniyeti ile ilgili soruya “hiç memnun değilim”, az memnunum” ve “orta memnunum” şeklinde cevap verenler “memnun değil” olarak, “memnunum” ve “çok memnunum” şeklinde cevap verenler “memnun” olarak gruplandırılmıştır.

MOS'un SF (Short Form) 36 formunun ilk sorusu olan “algılanan sağlık” (50), bireylerin kendi sağlıklarını değerlendirmeleri amacıyla sorulmuştur ve “çok iyi, iyi, orta, kötü ve çok kötü” olmak üzere beş kategoride sorgulanmaktadır. İstatistiksel analizde; “çok iyi ve iyi” seçenekleri “iyi”, diğer seçenekler ise “kötü” olarak birleştirilmiştir.

“Sigara içiyor musunuz?” sorusuna “evet, her gün”, “evet, haftada 1’den çok”, “evet, haftada 1’den az” ve “hayır, bıraktım” şeklinde cevap verenler “sigara kullanıyor” olarak, “hayır, denemiştim” ve “hayır, hiç” şeklinde cevap verenler “sigara kullanmıyor” olarak gruplandırılmıştır.

“Alkol kullanıyor musunuz?” sorusuna “her gün” ve “haftada en az bir kez” biçiminde cevap verenler “alkol kullanıyor” olarak, “denedim” ve “hiç kullanmadım” biçiminde cevap verenler “alkol kullanmıyor” olarak birleştirilmiştir.

Madde kullanımı ile ilgili soruya “evet, nadiren”, “evet, zaman zaman” ve “evet, sık sık” biçiminde cevap verenler “madde kullanıyor” olarak, “hayır, hiç” biçiminde cevap verenler “madde kullanmıyor” olarak gruplandırılmıştır.

2.10. Ölçekler ve kullanılma şekli

2.10.1. Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri

Bu envanter 12 bölümden oluşmaktadır; D-1 (Benlik Saygısı), D-2 (Kendilik Kavramının Sürekliliği), D-3 (İnsanlara Güven Duyma), D-4 (Eleştiriye Duyarlılık), D-5 (Depresif Duygulanım), D-6 (Hayalperestlik), D-7 (Psikosomatik Belirtiler), D-8 (Kişilerarası İlişkilerde Tehdit Hissetme), D-9 (Tartışmalara Katılabılme Derecesi), D-10 (Ana–Baba İlgisi), D-11 (Babayla İlişki) ve D-12 (Psşik İzolasyon).

Çalışmamızda 10 soruluk D–1 (Benlik Saygısı) bölümü kullanılmıştır. “Benlik Saygısı” alt testinde yanıtlar 0-6 puan ile değerlendirilmektedirler. 0 –1 puan alanların “yüksek”; 2–4 puan alanların “orta” ve 5–6 puan alanların “düşük” benlik saygısına sahip oldukları kabul edilir. Özellikle adölesan yaş grubu için geliştirilmiş olan bu ölçek 1963’te Morris Rosenberg tarafından geliştirilmiştir. A.B.D.’de geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Rosenberg tarafından 1965 yılında yapıldıktan sonra birçok araştırmada araç olarak kullanılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 1985 yılında Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır (51).

2.10.2. Genel Sağlık Anketi

Çalışmada 18 yaş altı çalışanların ruhsal belirtilerini ve genel sağlık durumlarını incelemek amacıyla Genel Sağlık Anketi-12 (GSA) kullanılmıştır. Genel Sağlık Anketi, 1972 yılında Manchester Üniversitesi’nden David Goldberg tarafından geliştirilmiştir. Amacı toplumda ve psikiyatri dışı klinik ortamlarda karşılaşılan ruhsal rahatsızlıkları saptamak amacıyla oluşturulmuş bir tarama testidir. Kısadır, uygulaması kolaydır ve rahatsızlığı olduğu halde kişiyi psikiyatri dışı bir kliniğe başvurmaya sevk edecek rahatsızlıkların saptaması amacıyla uygulanmaktadır. Bu anket Deragotis (1992) tarafından geliştirilmiş, Şahin ve Durak tarafından da Türkçeye uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. (52, 53).

Genel Sağlık Anketi son 15 gündeki belirtileri sorgulamaktadır. Yanıtlar “hayır, hiç çekmiyorum = 0”, “her zamanki kadar = 0”, “her zamankinden sık = 1” ve “çok sık = 1” olarak puanlanmaktadır. Bireyler aldıkları puanların toplamına göre “yüksek”, “orta” ve “düşük” GSA puanlı olarak tabakalanırlar. Ölçekten 4 ve daha

fazla puan alanlar “yüksek”, 2-3 puan alanlar “orta” ve 2’den az puan alanlar da “düşük” skorlu olarak değerlendirilmektedir (54).

2.10.3. Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği

Bu ölçek Folkman ve Lazarus’un “Başa çıkma Yolları Envanteri”nden Şahin ve Durak (1995) tarafından uyarlanmıştır. SBTÖ stresli durumlarda insanların başvurduğu başa çıkma yöntemlerini 4’lü Likert tipi bir derecelendirme ile 5 alt grupta 30 soruda ölçmektedir. Bu gruplar, “iyimser yaklaşım”, “kendine güvenli yaklaşım”, “çaresiz yaklaşım”, “boyun eğici yaklaşım” ve “sosyal desteğe başvurma” olarak isimlendirilmiştir. Alt ölçeklerin güvenilirlik korelasyon katsayıları 0.47 ile - 0.80 arasında değişmektedir (55).

Stresle başa çıkma tarzları genel olarak, duygu ve problem odaklı yöntemler şeklinde iki temel kategoride incelenir. Probleme yönelik / Aktif tarzları “sosyal desteğe başvurma”, “iyimser yaklaşım” ve “kendine güvenli yaklaşım” alt ölçekleri, Duygulara Yönelik / Pasif tarzları ise “çaresiz yaklaşım” ve “boyun eğici yaklaşım” alt ölçekleri göstermektedir.

Problem odaklı başa çıkma tarzlarını kullanan kişiler, doğrudan stres yaratan durumu anlamaya ve değiştirmeye çalışırlar. Bu mekanizma, problemi çözme doğrultusunda, aktif bir şekilde harekete geçilmesi gibi bilişsel ve davranışsal stratejileri içerir.

Duygu odaklı tarzları kullanan kişiler ise stresli durumun yarattığı duygularla başa çıkmaya çalışırlar. Bu mekanizma problemi veya durumu doğrudan değiştirmeye yönelmez. Ancak, stresli duruma yeni anlamların verilmesini ve olaya ilişkin duyguların düzenlenmesini, azaltılmasını veya ortadan kaldırılmasını amaçlar. Yadsıma, sorundan uzak durma ve duygularını paylaşma gibi etkinlikleri içerir.

Stresle etkili olarak başa çıkabilenlerin “kendine güvenli” ve “iyimser yaklaşım”ı, başa çıkamayanların ise “boyun eğici” ve “çaresiz yaklaşım”ı daha fazla kullandıkları saptanmıştır.

Puanların yüksekliği, kişinin o tarzı daha çok kullandığını göstermektedir. Stresli durumla baş etmede soruna yönelik yaklaşımın, problem çözme becerisini,

bilgi aramayı, eleştirel bakış açısı kullanmayı, duyguya yönelik yaklaşımın ise sorun olan durumdan kaçınma, stresli durumu inkâr etme veya ortaya çıkan duyguları bastırma tutum ve davranışlarını içerdiği belirtilmektedir.

Daha önceki çalışmalarda Cronbach alfa iç tutarlılık katsayılarının iyimser yaklaşım için 0,49-0,68; kendine güvenli yaklaşım için 0,62-0,80; çaresiz yaklaşım için 0,64-0,73; boyun eğici yaklaşım için 0,47-0,72 ve sosyal destek arama için 0,45-0,47 arasında olduğu belirtilmiştir (56).

Alınabilecek toplam puan en az 30, en fazla 120 puandır. Alt ölçeklerde alınacak toplam puanlar; kendine güvenli yaklaşım için en az 7, en fazla 28; sosyal destek arama için en az 4, en fazla 16; boyun eğici yaklaşım için en az 6, en fazla 24; çaresiz yaklaşım için en az 8, en fazla 32 ve iyimser yaklaşım için en az 5, en fazla 20 puandır (55, 57).

2.11. Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Veriler SPSS 18.0 paket program aracılığıyla analiz edildi.

Öncelikle tanımlayıcı tablolar oluşturularak, ardından bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler çapraz tablolara incelenmiştir.

Bağımlı değişkenler nominal olduğunda gruplar arasındaki farklılıklar ki-kare testi ile test edilmiş, sürekli olduğunda (ortalama puan vb) ise iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi ve varyans analizi yapılmıştır.

Son olarak ise bağımlı değişkeni belirleyen bağımsız değişkenler çoklu analiz yöntemleri olan lojistik regresyon ve çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Tüm istatistik analizlerde 0,05 düzeyi anlamlı kabul edilmiştir.

Tanımlanan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler önce univariate istatistiksel testlerle analiz edilmiş, daha sonra çoklu analizler uygulanmıştır. Bunun için Kişinin benlik saygı düzeyi, Genel Sağlık Durumu, Stresle Başa Çıkma Durumu ortalama ve standart sapmalarıyla gösterilmiş, bu bağımlı değişkenlerle ilişkili faktörler iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi, tek yönlü ve çok yönlü varyans analizleri ve multiple regresyon ile incelenmiştir. İşyerinde Şiddete Uğrama durumu ise kesikli bir değişken olup, bağımsız değişkenlerle olan

ilişkisi univariate olarak ki-kare testi ile çoklu analizlerde lojistik regresyon ile incelenmiştir. Ayrıca tüm değişkenler tanımlayıcı olarak da raporda yer almıştır. İstatistik testlerde 0.05 düzeyi anlamlı kabul edilmiş, çoklu analizlerde forward conditional analizler tercih edilmiştir.

Araştırmada önce bazı katılımcıların yanıtlamadığı sorular olduğu için tek değişkenli analiz yapıldı. Sonra çok değişkenli analizler yapılırken, yanıtlanmamış soruların veri kaybına yol açmasını engellemek için SPSS programında replacement (veri tamamlama) yapılmıştır. Bu yapılırken eksik yanıtın önceki ve sonraki öncesindeki ve sonrasındaki olgulardan 3'er tanesinin ortalaması alınarak eksik veri tamamlanmıştır.

2.12. Araştırmanın Etik Yönü

Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'na proje ile ilgili başvuru yapılmış ve 19.08.2013 tarih ve 70904504 / 266 sayılı Etik Kurul onayı alınmıştır.

2.13. Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler

Sanayi sitelerinde veri toplanırken, iş yerinin patronundan ve ustadan, o iş yerindeki 18 yaş altı çalışanlarla görüşmek için izin istenmiştir. Ancak bazı iş yerlerinde patronların ve ustaların, 18 yaş altı çalışanları sakladığı görülmüştür. Her iş yerine en az 2 kez gidilerek bu sorun aşılmaaya çalışılsa da, anketör ekibinden saklanan çocukların boyutu bilinmemektedir.

3. BULGULAR

3.1. Tanımlayıcı Bulgular

Araştırmaya katılan 18 yaş altı işçilerin 566'sı erkek (%92,8), 44'ü (%7,2) kadındır. Çıraklık okulundaki (ÇEM) katılımcıların 366'sı (%89,3) erkek, 44'ü (%10,7) kadındır. Sanayi sitelerindeki tüm çocuklar erkektir (Tablo: 3.1).

Tablo 3.1. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Grubu Dağılımları

	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam	
	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *
Cinsiyet						
Erkek	366	89,3	200	100,0	566	92,8
Kadın	44	10,7	0	0,0	44	7,2
Toplam	410	100,0	200	100,0	610	100,0
Yaş Grupları						
14 yaş ve altı	2	0,5	18	9,0	20	3,3
15 yaş ve üstü	408	99,5	182	91,0	590	96,7
Toplam	410	100,0	200	100,0	610	100,0

* sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan 18 yaş altı işçilerin 46'sı (%7,5) son 3 yıl içinde başka bir ilden Antalya'ya göç etmişti. Bu oran sanayi bölgesinde çalışan çocuklarda %5,0, çıraklık okulundaki çocuklarda %8,8'di (Tablo: 3.2).

Tablo 3.2. Katılımcıların Son Üç Yılda Göç Durumu Dağılımları

Son Üç Yılda Göç	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam	
	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *
Evet	36	8,8	10	5,0	46	7,5
Hayır	374	91,2	190	95,0	564	92,5
Toplam	410	100,0	200	100,0	610	100,0

* sütun yüzdesi

Çıraklık okulundaki katılımcıların 29'u (%7,1) Akdeniz Sanayi'de, 20'si (%4,9) Eski Sanayi'de, 361'i (%88,0) başka bölgelerdeki iş yerlerinde çalışmaktaydı (Tablo: 3.3). Akdeniz Sanayi ve Eski Sanayi'de çalışan bu çocuklar, sahada veri toplanırken ulaşılamamış olan ve daha sonra çıraklık okulunda veri toplanırken ulaşılmış olan çocuklardı. Çocukların 334'ünün (%81,5) çıraklık okulundaki 1 ve 2. yılıydı (Tablo: 3.3).

Tablo 3.3. Çıraklık Eğitim Merkezindeki Katılımcıların Çalıştıkları Bölge ve Merkezde Bulunma Süreleri Dağılımları

ÇEM		
	Sayı	Yüzde *
Hangi Bölgede Çalışıyor		
Akdeniz Sanayi	29	7,1
Eski Sanayi	20	4,9
Diğer	361	88,0
Toplam	410	100,0
Çıraklık Eğitim Merkezi'nde Kaçınıcı Yıl		
1 - 2	334	81,5
3 yıl ve üstü	76	18,5
Toplam	410	100,0

* sütun yüzdesi

Akdeniz Sanayi ve Eski Sanayi'de çalışan çocukların 103'ü (%56,0) bir eğitim görmemekteydi. Eğitim görenlerin 62'si (%77,5) lisede eğitim görmekteydi. Akdeniz Sanayi ve Eski Sanayi'de çalışan çocukların 148'inin (%81,8) son bitirdiği okul ortaokuldu (Tablo: 3.4).

Tablo 3.4. Sanayi Sitesinde Çalışmakta Olan Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Dağılımlar

Sanayi Sitesi		
	Sayı	Yüzde *
Şu An Eğitim Görüyor mu?		
Evet	81	44,0
Hayır	103	56,0
Toplam	184	100,0
Nerede Eğitim Görüyor		
İlkokul	3	3,7
Ortaokul	15	18,8
Lise	62	77,5
Toplam	80	100,0
Son Bitirilen Okul		
İlkokul	29	16,0
Ortaokul	148	81,8
Lise	4	2,2
Toplam	181	100,0

* sütun yüzdesi

Çıraklık okulundaki çocukların %57,1'i (226 kişi), sanayi bölgelerinde çalışan çocukların %69,2'si (126 kişi) ailelerinin ekonomik durumlarını orta ve altı olarak değerlendirmekteydi (Tablo: 3.5).

Tablo 3.5. Katılımcıların Hane Halkı Ekonomik Durum Dağılımları

Ekonomik Durum	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam	
	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *
Orta ve altı	226	57,1	126	69,2	352	60,9
İyi ve üstü	170	42,9	56	30,8	226	39,1
Toplam	396	100,0	182	100,0	578	100,0

* sütun yüzdesi

Çıraklık okulundaki çocukların %81,9'u (330 kişi), sanayi bölgelerinde çalışan çocukların %72,9'u (145 kişi) günde en az 10 saat çalışmaktaydı (Tablo: 3.6).

Tablo 3.6. Katılımcıların Mesai Süresi Dağılımları

Mesai Süresi	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam	
	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *	Sayı	Yüzde *
≤7,5 Saat	0	0	8	4,0	8	1,3
7,5-10 Saat	73	18,1	46	23,1	119	19,8
≥10 Saat	330	81,9	145	72,9	475	78,9
Toplam	403	100,0	199	100,0	602	100,0

* sütun yüzdesi

Sanayi bölgesinde çalışan çocuklarla, çıraklık okulunda eğitim görmekte olan çocuklar çeşitli demografik ve sosyoekonomik özellikler açısından karşılaştırıldığında, sanayi bölgesinde daha çok erkeklerin çalıştığı görülmüştür ($p<0,001$). 14 yaş ve altı çocuklar, daha çok sanayi sitelerinde çalışmaktadır ($p<0,001$). Sanayi sitelerinde çalışan çocukların annelerinin daha az eğitilmiş olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Sanayi sitelerinde çalışan çocuklar, çıraklık okulundaki çocuklara göre daha kalabalık evlerde yaşamaktadır ($p<0,001$). Sanayi sitelerinde çalışan çocukların ekonomik durumu, çıraklık okulundakilere göre daha kötüdür ($p<0,01$) (Tablo: 3.7).

Tablo 3.7. Katılımcıların Çeşitli Demografik ve Sosyoekonomik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Özellikler	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		χ^2 / p
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *	
Cinsiyet							
Kadın	44	10,7	0	0,0	44	7,2	$\chi^2=23,132$ p<0,001
Erkek	366	89,3	200	100,0	566	92,8	
Toplam	410	100,0	200	100,0	610	100,0	
Yaş Grupları							
14 yaş ve altı	2	0,5	18	9,0	20	3,3	$\chi^2=30,715$ p<0,001
15 yaş ve üstü	408	99,5	182	91,0	590	96,7	
Toplam	410	100	200	100	610	100	
Son Üç Yılda Göç							
Evet	36	8,8	10	5,0	46	7,5	$\chi^2=2,756$ p=0,097
Hayır	374	91,2	190	95,0	564	92,5	
Toplam	410	100,0	200	100,0	610	100,0	
Annesinin Öğrenim Durumu							
İlkokul ve altı	279	68,4	153	76,5	432	71,1	$\chi^2=4,300$ p<0,05
Ortaokul ve üstü	129	31,6	47	23,5	176	28,9	
Toplam	408	100	200	100	608	100	
Babasının Öğrenim Durumu							
İlkokul ve altı	232	57,7	122	61,6	354	59,0	$\chi^2= 0,839$ p= 0,361
Ortaokul ve üstü	170	42,3	76	38,4	246	41,0	
Toplam	402	100	198	100	600	100	
Evde Yaşayan Kişi Sayısı							
4 Kişi ve Altı	235	58,9	71	39,0	306	52,7	$\chi^2= 19,828$ p<0,001
5 Kişi ve Üstü	164	41,1	111	61,0	275	47,3	
Toplam	399	100	182	100	581	100	
Ailede Çalışan Kişi Sayısı							
1	25	6,3	9	4,9	34	5,9	$\chi^2= 0,407$ p= 0,816
2	169	42,5	78	42,9	247	42,5	
3 ve Üzeri	204	51,3	95	52,2	299	51,6	
Toplam	398	100	182	100	580	100	
Ailenin Ekonomik Durumu							
Orta ve Altı	226	57,1	126	69,2	352	60,9	$\chi^2= 7,743$ p<0,01
İyi ve Üstü	170	42,9	56	30,8	226	39,1	
Toplam	396	100	182	100	578	100	

* sütun yüzdesi

Sanayi sitelerinde çalışan çocuklar, ıraklık okulundaki çocuklara göre çalışmaya daha küçük yaşta başlamışlardır ($p<0,001$). Çıraklık okulundaki çocuklar, sanayi sitelerinde çalışan çocuklara göre daha düşük haftalık ücretle çalışmakta ($p<0,05$) ve daha uzun mesai yapmaktadırlar ($p<0,001$) (Tablo: 3.8).

Tablo 3.8. Katılımcıların Çeşitli Sosyoekonomik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Özellikler	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		t / p
	n	Ort ± SS	n	Ort ± SS	n	Ort ± SS	
Ailenin Geliri	319	2.021,3 ± 1.057,4	172	1.995,9 ± 898,1	491	2.021,4 ± 1.003,6	t: 0,280 p: 0,779
Çalışmaya Başlama Yaşı	409	14,2 ± 1,7	200	13,6 ± 1,9	609	14,0 ± 1,7	t: 3,793 p<0,001
Sigaraya Başlama Yaşı	193	13,9 ± 1,9	124	13,7 ± 1,9	317	13,8 ± 1,8	t: 0,608 p: 0,543
Alkole Başlama Yaşı	185	14,8 ± 1,9	77	14,4 ± 1,8	262	14,6 ± 1,9	t: 1,513 p: 0,132
Madde Kullanmaya Başlama Yaşı	14	13,4 ± 2,3	6	13,0 ± 1,6	20	13,3 ± 2,1	t: 0,403 p: 0,692
Haftalık Ücret	376	112,8 ± 53,2	200	124,2 ± 54,5	576	116,8 ± 53,9	t: 0,-2,408 p<0,05
Mesai Süresi	403	11,2 ± 1,6	199	10,2 ± 1,5	602	10,9 ± 1,6	t: 7,127 p<0,001

Sanayi sitelerinde çalışmakta olan çocuklar, çıraklık okulundaki çocuklara göre iş yerlerinden daha memnundu (Tablo: 3.9). Sanayi sitelerinde çalışmakta olan çocuklar ve çıraklık okulundaki çocukların sigara ve madde kullanımları açısından anlamlı fark yoktu. Çıraklık okulunda eğitim gören çocuklar daha fazla alkol kullanmakta idi (Tablo: 3.10).

Tablo 3.9. Katılımcıların Çalışmakta Oldukları İş Yerlerinden Memnuniyet Durumlarının Karşılaştırılması

İş Yerinden Memnuniyet	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		χ^2 / p
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *	
Memnun	148	36,3	54	27,0	202	33,2	$\chi^2= 5,204$ $p<0,05$
Değil							
Memnun	260	63,7	146	73,0	406	66,8	
Toplam	408	100	200	100	608	100	

* sütun yüzdesi

Tablo 3.10. Katılımcıların Sigara, Alkol ve Madde Koklama Özelliklerinin Karşılaştırılması

Özellikler	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		x ² / p
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *	
Sigara Kullanımı							
Hayır	214	52,8	96	48,0	310	51,2	x ² = 1,255 p=0,263
Evet	191	47,2	104	52,0	295	48,8	
Toplam	405	100	200	100	605	100	
Alkol Kullanımı							
Hayır	295	73,0	181	90,5	476	78,8	x ² = 24,475 p<0,001
Evet	109	27,0	19	9,5	128	21,2	
Toplam	404	100	200	100	604	100	
Madde Kullanımı							
Hayır	374	92,3	192	96,0	566	93,6	x ² = 2,965 p=0,085
Evet	31	7,7	8	4,0	38	6,4	
Toplam	405	100	200	100	604	100	

* sütun yüzdesi

Sanayi bölgelerinde çalışan çocuklarda algılanan sağlık, çıraklık okulundaki çocuklara göre daha iyiydi (Tablo: 3.11).

Tablo 3.11. Katılımcıların Algılanan Sağlıklarının Karşılaştırması

Algılanan Sağlık	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		χ^2 / p
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *	
Kötü	124	30,5	45	22,5	169	27,9	$\chi^2=4,309$ $p<0,05$
İyi	282	69,5	155	77,5	437	72,1	
Toplam	406	100,0	200	100,0	606	100,0	

* sütun yüzdesi

Katılımcıların benlik saygıları karşılaştırıldığında anlamlı fark olmadığı görüldü (Tablo: 3.12). 18 yaş altı işçilerin ruhsal sağlık durumlarını ölçen Genel Sağlık Anketi kategorileri karşılaştırıldığında, kategorisi düşük olanlar sanayi sitelerinde daha fazlaydı. Çıraklık okulunda ise kategorisi yüksek olanlar daha fazlaydı ($p<0,001$) (Tablo: 3.13).

Tablo 3.12. Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kategorileri Karşılaştırması

Benlik Saygısı	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		χ^2 / p
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *	
Yüksek	373	91,9	188	94,0	561	92,6	$\chi^2= 0,883$ $p= 0,347$
Düşük & Orta	33	8,1	12	6,0	45	7,4	
Toplam	406	100	200	100	606	100	

* sütun yüzdesi

Tablo 3.13. Grupların Genel Sağlık Anketi (GSA) Kategorilerinin Karşılaştırması

GSA Kategorisi	ÇEM		Sanayi Sitesi		Toplam		χ^2 / p
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *	
Düşük	84	21,0	89	45,2	173	29,0	$\chi^2= 41,599$ $p<0,001$
Orta	75	18,8	38	19,3	113	18,9	
Yüksek	241	60,3	70	35,5	311	52,1	
Toplam	400	100,0	197	100,0	597	100,0	

* sütun yüzdesi, bütün satırlar birbirinden farklı

Araştırmaya katılan 18 yaş altı işçilerin ailelerinin özellikleri incelendiğinde 535'inin (%87,6) anne-babasının ikisinin de sağ ve birlikte, 54'ünün (%8,9) anne-babasının ikisinin de sağ ve ayrı, 18'inin (%3,0) babasının ölmüş, annesinin sağ, 2'sinin (%0,3) annesinin ölmüş, babasının sağ, 1'inin (%0,2) anne ve babasının ölmüş olduğu görülmüştür (Tablo: 3.14). Katılımcıların 555'i (%91,0) ailesiyle, 17'si (%2,8)

akrabalarının yanında, 7'si (%1,1) arkadaşlarıyla evde, 7'si (%1,1) yalnız başına evde, 1'i (%0,2) pansiyonda, 14'ü (%2,3) yurttta, 9'u (%1,5) iş yerinde yaşamaktadır (Tablo: 3.14).

Tablo 3.14. Katılımcıların Ailesel Özelliklerinin Dağılımı

	Sayı	Yüzde *
Anne-Babanın Hayatta Olma Durumu		
İkisi de sağ, birlikte	535	87,6
İkisi de sağ, ayrı	54	8,9
Baba ölmüş, anne sağ	18	3,0
Anne ölmüş, baba sağ	2	0,3
Her ikisi de ölmüş	1	0,2
Toplam	610	100,0
Katılımcının Kimin Yanında/Nerede Yaşadığı		
Ailesiyle	555	91,0
Akrabalarının yanında	17	2,8
Arkadaşlarıyla evde	7	1,1
Yalnız başına evde	7	1,1
Pansiyon - otel	1	0,2
Yurttta	14	2,3
İş yerinde	9	1,5
Toplam	610	100,0

* sütun yüzdesi

Katılımcıların 474'ünün (%77,8) annesi ev hanımı, 75'inin (%12,3) annesi işçiydi. 334'ünün (%55,8) babası işçi, 112'sinin (%18,7) babası esnaf, 19'unun (%3,2) babası işsizdi (Tablo: 3.15). Annelerinin eğitim durumları incelendiğinde; 51'i (%8,4) okuryazar değil, 66'sı (%10,9) okur yazar, 315'i (%51,8) ilkokul mezunuydu. Babalarının eğitim durumları incelendiğinde; 18'i (%3,0) okuryazar değil, 36'sı (%6,0) okuryazar, 300'ü (%50,0) ilkokul mezunuydu (Tablo: 3.16).

Tablo 3.15. Katılımcıların Anne ve Baba Mesleklerinin Dağılımı

	Sayı	Yüzde *
Annenin Mesleği		
Çalışmıyor – ev hanımı	474	77,8
İşçi	75	12,3
Memur	12	2,0
Çiftçi	27	4,4
Esnaf	6	1,0
Günlük – geçici işçi	15	2,5
Toplam	609	100,0
Babanın Mesleği		
Çalışmıyor – işsiz	19	3,2
İşçi	334	55,8
Memur	39	6,5
Çiftçi	78	13,0
Esnaf	112	18,7
Günlük – geçici işçi	17	2,8
Toplam	599	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.16. Katılımcıların Anne ve Baba Eğitim Durumlarının Dağılımı

	Sayı	Yüzde *
Annenin Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	51	8,4
Okuryazar	66	10,9
İlkokul	315	51,8
Ortaokul	121	19,9
Lise	50	8,2
Üniversite ve üzeri	5	0,8
Toplam	608	100,0
Babanın Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	18	3,0
Okuryazar	36	6,0
İlkokul	300	50,0
Ortaokul	166	27,7
Lise	68	11,3
Üniversite ve üzeri	12	2,0
Toplam	600	100,0

* sütun yüzdesi

Hane halkı bilgileri incelendiğinde; 306'sının (%52,7) 4 ve daha az sayıda kişinin yaşadığı hanede ikamet etmekte olduğu; 215'inin (%37,0) 1, 192'sinin (%33,0) 2, 144'ünün (%24,8) 3 ve üzeri kardeşe sahip olduğu görüldü. 258'inin (%44,4) okuyan 1 kardeşi vardı. 414'ünün (%71,3) çalışan hiç 18 yaş altı kardeşi

yoktu. 299'unun (%51,6) ailesinde en az 3 kişi, 247'sinin (%42,5) ailesinde 2 kişi çalışmaktaydı (Tablo: 3.17).

Tablo 3.17. Katılımcıların Hane Halkı Özelliklerinin Dağılımı

Özellik	Sayı	Yüzde *
Evde Yaşayan Kişi Sayısı		
4 kişi ve altı	306	52,7
5 kişi ve üstü	275	47,3
Toplam	581	100,0
Kardeş Sayısı		
0	20	5,2
1	215	37,0
2	192	33,0
3 ve üstü	144	24,8
Toplam	581	100,0
Okuyan Kardeş Sayısı		
0	171	29,4
1	258	44,4
2 ve üstü	152	26,2
Toplam	581	100,0
Çalışan 18 Yaş Altı Kardeş Sayısı		
0	414	71,3
1	107	18,4
2 ve üstü	60	10,3
Toplam	581	100,0
Ailede Çalışan Kişi Sayısı		
1	34	5,9
2	247	42,5
3 ve üstü	299	51,6
Toplam	580	100,0

* sütun yüzdesi

18 yaş altı işçilerin 186'sı (%30,5) çalışmaya 15 yaşında başlamıştı. En düşük çalışmaya başlama yaşı 6'ydı (Tablo: 3.18). 162'si (%26,6) kuaförde, 155'i (%25,4) otomotiv sektöründe çalışmaktaydı (Tablo: 3.19). 3 işçi (%0,5) ücret almadan çalışmakta, 308 işçi (%53,5) 100 TL ve altı haftalık ücret almakta, 265'i (%46,0) 100 TL üstü haftalık ücret almaktaydı. 406'sı (%66,8) çalıştığı iş yerinden memnundu (Tablo: 3.20).

Tablo 3.18. Katılımcıların Çalışmaya Başlama Yaşı Dağılımları

Çalışmaya Başlama Yaşı	Sayı	Yüzde *
6 yaş	1	0,2
7 yaş	2	0,3
8 yaş	4	0,6
9 yaş	8	1,3
10 yaş	20	3,3
11 yaş	21	3,4
12 yaş	45	7,4
13 yaş	71	11,7
14 yaş	139	22,8
15 yaş	186	30,5
16 yaş	102	16,7
17 yaş	10	1,6
Toplam	609	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.19. Katılımcıların Çalıştığı İş Kolu

İş Kolu	Sayı	Yüzde *
Kuaför	162	26,6
Otomotiv	155	25,4
Elektrik-Elektronik	62	10,2
Metal	47	7,7
Kaporta- Boya	43	7,0
Klima	37	6,1
Sihhi Tesisat	36	5,9
Mobilya-Ahşap	28	4,5
Beyaz Eşya	20	3,3
Diğer	20	3,3
Toplam	610	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.20. Katılımcıların Haftalık Ücretlendirme ve Memnuniyet Durumları

	Sayı	Yüzde *
Aldığı Haftalık Ücret		
Ücret yok	3	0,5
100 TL ve altı	308	53,5
100 TL üstü	265	46,0
Toplam	576	100,0
İş Yeri Memnuniyeti		
Memnun değil	202	33,2
Memnun	406	66,8
Toplam	608	100,0

* sütun yüzdesi

Katılımcıların çalışmaya başlama yaş ortalaması $14,04 \pm 1,79$ yaş olup, minimum 6 yaş, maksimum 17 yaştır. Şu anki iş yerinde çalıştıkları sürenin ortalaması $16,5 \pm 13,9$ ay, günlük çalışma saati ortalaması $10,89 \pm 1,68$ ve minimum 3 saat, maksimum 16,5 saattir. Haftalık ücretlerinin ortalaması $116,80 \pm 53,96$ TL, en yüksek haftalık ücret 300 TL idi (Tablo: 3.21). 494'ünün (%81,1) çalışma nedeni meslek öğrenmekti. 549'u (%90,1) çalışmayı kendisinin istediğini ifade etmekteydi (Tablo: 3.22). Araştırmaya katılan çocukların 348'si (%66,2) normal kiloluydu (Tablo: 3.23).

Tablo 3.21. Katılımcıların Çalışmaya Başlama Yaşı, İş Yerinde Çalıştığı Süre, Günlük Çalışma Saati ve Haftalık Ücret Dağılımları

	Ortalama $\pm$ Std. Sapma	Ortanca (Min – Maks)
Çalışmaya Başlama Yaşı (n=609)	14,04 $\pm$ 1,79	14,00 (6,0 – 17,0)
Şu Anki İş Yerinde Çalıştığı Süre(ay) (n= 606)	16,5 $\pm$ 13,9	12,0 (0,0 – 96,0)
Günlük Çalışma Saati (n= 602)	10,89 $\pm$ 1,68	11,00 (3,0 – 16,5)
Haftalık Ücreti (TL) (n= 576)	116,80 $\pm$ 53,96	100,00 (0,0 – 300,0)

Tablo 3.22. Katılımcıların Çalışma Nedenleri ve Çalışmalarını İsteyen Kişi Dağılımları

	Sayı	Yüzde *
Çalışma Nedeni		
Meslek öğrenmek	494	81,1
Para kazanmak	95	15,6
Ailem istediği için	14	2,3
Okulu sevmemek	6	1,0
Toplam	609	100,0
Çalışmasını Kimin İsteddiği		
Kendim	549	90,1
Annem	12	2,0
Babam	36	5,9
Akrabalarım	12	2,0
Toplam	609	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.23. Katılımcıların Beden Kitle İndeksi Dağılımları

Beden Kitle İndeksi	Sayı	Yüzde *
Çok Zayıf	20	3,8
Zayıf	56	10,6
Normal	348	66,2
Fazla Kilolu	82	15,6
Obez	20	3,8
Toplam	526	100,0

* sütun yüzdesi

18 yaş altı işçilerin algılanan sağlıkları incelendiğinde; 134'ünün (%22,1) orta, 244'ünün (%40,3) iyi, 193'ünün (%31,8) çok iyi olduğu görülmüştür (Tablo: 3.24). 295 çocuk (%48,8) sigara kullanmakta, 68 çocuğun (%21,5) sigaraya başlama yaşı 15'ti (Tablo: 3.25). 128 çocuk (%21,2) alkol kullanmakta, 69 çocuğun (%26,3) alkole başlama yaşı 15'ti (Tablo: 3.26). 38 çocuk (%6,4) madde kullanmakta, 6 çocuğun (%30,0) madde kullanımına başlama yaşı 15'ti (Tablo: 3.27). Sigaraya başlama için en düşük yaş 8, alkole başlama için en düşük yaş 7, madde kullanımına başlama için en düşük yaş 9'du.

Tablo 3.24. Katılımcıların Algılanan Sağlık Dağılımları

Algılanan Sağlık Durumu	Sayı	Yüzde *
Çok kötü	12	2,0
Kötü	23	3,8
Orta	134	22,1
İyi	244	40,3
Çok iyi	193	31,8
Toplam	606	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.25. Katılımcıların Sigara Kullanımı ve Sigaraya Başlama Yaşı Dağılımları

	Sayı	Yüzde *
Sigara Kullanımı		
Hayır	310	51,2
Evet	295	48,8
Toplam	605	100,0
Sigaraya Başlama Yaşı		
8 yaş	5	1,6
9 yaş	2	0,6
10 yaş	12	3,8
11 yaş	14	4,4
12 yaş	34	10,7
13 yaş	52	16,4
14 yaş	66	20,8
15 yaş	68	21,5
16 yaş	51	16,1
17 yaş	13	4,1
Toplam	317	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.26. Katılımcıların Alkol Kullanımı ve Alkole Başlama Yaşı Dağılımları

	Sayı	Yüzde *
Alkol Kullanımı		
Yok	476	78,8
Var	128	21,2
Toplam	604	100,0
Alkole Başlama Yaşı		
7 yaş	1	0,4
8 yaş	1	0,4
9 yaş	3	1,2
10 yaş	10	3,8
11 yaş	2	0,8
12 yaş	17	6,5
13 yaş	20	7,6
14 yaş	39	14,9
15 yaş	69	26,3
16 yaş	59	22,5
17 yaş	41	15,6
Toplam	262	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.27. Katılımcıların Madde Kullanımı ve Madde Koklamaya Başlama Yaşı Dağılımları

	Sayı	Yüzde *
Madde Kullanımı		
Yok	566	93,6
Var	38	6,4
Toplam	605	100,0
Madde Kullanımına Başlama Yaşı		
9 yaş	1	5,0
10 yaş	1	5,0
11 yaş	2	10,0
12 yaş	4	20,0
13 yaş	2	10,0
14 yaş	2	10,0
15 yaş	6	30,0
16 yaş	1	5,0
17 yaş	1	5,0
Toplam	20	100,0

* sütun yüzdesi

Araştırmamıza katılan 18 yaş altı işçilerin 176'sı (%29,0) en az bir kez fiziksel şiddete, 247'si (%40,7) en az bir kez sözel şiddete, 99'u (%16,3) en az bir kez ekonomik şiddete, 139'u (%22,9) en az bir kez psikososyal şiddete, 31'i (%5,1) en az bir kez cinsel şiddete maruz kalmıştı (Tablo: 3.28, 3.29, 3.30, 3.31, 3.32). Bu şiddet tiplerini uygulayanların dağılımı aşağıdaki tablolarda görülmektedir. Katılımcıların mevcut beş şiddet tipinden en az birine uğrama dağılımlarına bakıldığında; 298 kişinin (%49,1) bu şiddet tiplerinden birine en az bir kez uğradığı görülmüştür (Tablo: 3.33).

Tablo 3.28. Fiziksel Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar (n= 607)

	Sayı	Yüzde *
Fiziksel Şiddete Maruz Kalma	176	29,0
Usta Tarafından	156	25,7
Diğer Çalışan Tarafından	51	8,4
Müşteri Tarafından	5	0,8

* yüzdeler n=607'ye göre hesaplanmıştır

Tablo 3.29. Sözel Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar (n= 607)

	Sayı	Yüzde *
Sözel Şiddete Maruz Kalma	247	40,7
Usta Tarafından	210	34,6
Diğer Çalışan Tarafından	56	9,2
Müşteri Tarafından	14	2,3

* yüzdeler n=607'ye göre hesaplanmıştır

Tablo 3.30. Ekonomik Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar (n= 607)

	Sayı	Yüzde *
Ekonomik Şiddete Maruz Kalma	99	16,3
Usta Tarafından	95	15,7
Diğer Çalışan Tarafından	12	2,0
Müşteri Tarafından	5	0,8

* yüzdeler n=607'ye göre hesaplanmıştır

Tablo 3.31. Psikososyal Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar (n= 607)

	Sayı	Yüzde *
Psikososyal Şiddete Maruz Kalma	139	22,9
Usta Tarafından	115	18,9
Diğer Çalışan Tarafından	46	7,6
Müşteri Tarafından	7	1,2

* yüzdeler n=607'ye göre hesaplanmıştır

Tablo 3.32. Cinsel Şiddet Bileşenlerinden En Az Birisine Bir veya Daha Fazla Kez Maruz Kalan Katılımcılar (n= 607)

	Sayı	Yüzde *
Cinsel Şiddete Maruz Kalma	31	5,1
Usta Tarafından	20	3,3
Diğer Çalışan Tarafından	14	2,3
Müşteri Tarafından	5	0,8

* yüzdeler n=607'ye göre hesaplanmıştır

Tablo 3.33. Katılımcıların Mevcut Beş Şiddet Tipinden En Az Birine Uğrama Dağılımları

Şiddete Maruz Kalma Durumu	Sayı	Yüzde
Hiç maruz kalmayanlar	309	50,9
Herhangi bir şiddet türüne en az bir kez	298	49,1
Toplam	607	100,0

18 yaş altı işçilerin 561'inin (%92,6) benlik saygısı yüksek, 45'inin (%7,4) benlik saygısı düşük bulunmuştur (Tablo: 3.34). Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalaması $1,06 \pm 0,57$, ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 6'dır (Tablo: 3.35). Araştırmamıza katılan 18 yaş altı işçilerin Genel Sağlık Anketi puanlarına göre kategorilerine baktığımızda; 311 kişinin (%52,1) yüksek puan kategorisinde olduğunu görüyoruz (Tablo: 3.36). Genel Sağlık Anketi skorlarının ortalaması $3,49 \pm 2,65$, ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 12'ydı (Tablo: 3.37). Stresle Başa Çıkma (SBÇ) Ölçeği'nde ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 90'dı ve katılımcıların aldıkları puanların ortalaması $48,86 \pm 11,16$ 'ydı (Tablo: 3.38).

Tablo 3.34. Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kategorileri

Rosenberg Benlik Saygısı	Sayı	Yüzde *
Düşük-Orta	45	7,4
Yüksek	561	92,6
Toplam	606	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.35. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlaması Tanımlayıcı İstatistikleri (n=606)

	Ortalama $\pm$ Standart Sapma	Alınabilecek En Düşük ve En Yüksek Puanlar
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Skoru	$1,06 \pm 0,57$	0,00 – 6,00

Tablo 3.36. Katılımcıların Genel Sağlık Anketi (GSA) Kategorileri

Genel Sağlık Anketi Kategorisi	Sayı	Yüzde *
Düşük	173	29,0
Orta	113	18,9
Yüksek	311	52,1
Toplam	597	100,0

* sütun yüzdesi

Tablo 3.37. Katılımcıların Ruhsal Sağlık Durumu Tanımlayıcı İstatistikleri (n=597)

	Ortalama ± Standart Sapma	Alınabilecek En Düşük ve En Yüksek Puanlar
Ruhsal Sağlık Skoru	3,49 ± 2,65	0,00 – 12,00

Tablo 3.38. Stresle Başa Çıkma (SBÇ) Ölçeği Puanlaması Tanımlayıcı İstatistikleri (n=597)

	Ortalama ± Standart Sapma	Alınabilecek En Düşük ve En Yüksek Puanlar
SBÇ Ölçeği Skoru	48,86 ± 11,16	0,00 – 90,00

Katılımcıların Stresle Başa Çıkma (SBÇ) Ölçeği'ne ait alt ölçeklerin puanlaması incelendiğinde; Kendine Güvenli Yaklaşım Alt Ölçeği puanlarının ortalaması $13,93 \pm 3,70$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 21), Çaresiz Yaklaşım Alt Ölçeği puanlarının ortalaması $10,97 \pm 4,33$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 24), Boyun Eğici Yaklaşım Alt Ölçeği puanlarının ortalaması $7,61 \pm 3,33$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 18), İyimser Yaklaşım Alt Ölçeği puanlarının ortalaması $9,26 \pm 2,79$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 15), Sosyal Destek Arama Alt Ölçeği puanlarının ortalaması $7,09 \pm 2,32$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 12) idi (Tablo: 3.39).

Stresle Başa Çıkma (SBÇ) Ölçeği'nin iki temel alt kategorisi olan Probleme Yönelik / Aktif ve Duygulara Yönelik / Pasif alt kategorileri incelediğimizde; Probleme Yönelik / Aktif Alt Ölçeği puanlarının ortalamasının $30,28 \pm 7,20$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 48), Duygulara Yönelik / Pasif Alt Ölçeği puanlarının ortalamasının $18,58 \pm 6,72$ (alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 42) olduğu görülmüştür (Tablo: 3.39).

Tablo 3.39. Stresle Başa Çıkma (SBÇ) Ölçeğine Ait Alt Ölçekler Puanlaması Tanımlayıcı İstatistikleri (n=597)

	Ortalama $\pm$ Standart Sapma	Alınabilecek En Düşük ve En Yüksek Puanlar
Probleme Yönelik/Aktif Toplam Puanı	30,28 $\pm$ 7,20	0,00 – 48,00
(Kendine Güvenli Yaklaşım Puanı)	(13,93 $\pm$ 3,70)	(0,00 – 21,00)
(İyimser Yaklaşım Puanı)	(9,26 $\pm$ 2,79)	(0,00 – 15,00)
(Sosyal Destek Arama Puanı)	(7,09 $\pm$ 2,32)	(0,00 – 12,00)
Duygulara Yönelik/Pasif Toplam Puanı	18,58 $\pm$ 6,72	0,00 – 42,00
(Çaresiz Yaklaşım Puanı)	(10,97 $\pm$ 4,33)	(0,00 – 24,00)
(Boyun Eğici Yaklaşım Puanı)	(7,61 $\pm$ 3,33)	(0,00 – 18,00)

3.2. Araştırmanın Bağımlı Değişkenlerinin Analizi

Bu bölümde çalışmada elde edilen bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkenlere göre durumu incelenmiştir. Bunun için öncelikle ilgili bağımlı değişkenin her bir bağımsız değişkene göre durumu test edilmiş ve bunlardan sadece anlamlı fark bulunan tablolar sunulmuştur. Daha sonra ise aynı bağımlı değişken (anlamlı çıkıp çıkmamasına bakılmadan tüm) bağımsız değişkenlerle çoklu analize alınmış ve elde edilen sonuçlar özet tabloda gösterilmiştir.

3.2.1.a) Benlik Saygısının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

Araştırmaya katılan 18 yaş altı işçilerden babası işsiz olanların, benlik saygısı istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük bulunmuştur (Tablo 3.40). Aldığı haftalık ücret 100 TL üstü olanlar ile çalıştığı iş yerinden memnun olanlarda benlik saygısı istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur (Tablo 3.41 ve Tablo 3.42).

Tablo 3.40. Baba Mesleğine Göre Benlik Saygısının Durumu

Baba Mesleği	Benlik Saygısı				Toplam	
	Düşük - Orta		Yüksek			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
İşsiz ¹	4	22,2	14	77,8	18	100,0
İşçi	23	6,9	309	93,1	332	100,0
Esnaf	4	3,6	108	96,4	112	100,0
Diğer	14	10,4	120	89,6	134	100,0
Toplam	45	7,6	551	92,4	596	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=9,887$, $p<0,05$ ¹ Farkı yaratan satır**Tablo 3.41. Haftalık Ücrete Göre Benlik Saygısının Durumu**

Haftalık Ücret	Benlik Saygısı					
	Düşük- Orta		Yüksek		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
100 TL ve Altı	28	9,0	282	91,0	310	100,0
100 TL Üstü	11	4,2	253	95,8	264	100,0
Toplam	39	6,8	535	93,2	574	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=5,330$, $p<0,05$ **Tablo 3.42. İş Yeri Memnuniyetine Göre Benlik Saygısının Durumu**

İş Yeri Memnuniyeti	Benlik Saygısı				Toplam	
	Düşük- Orta		Yüksek			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Memnun Değil	23	11,5	177	88,5	200	100,0
Memnun	22	5,4	382	94,6	404	100,0
Toplam	45	7,5	559	92,5	604	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=7,112$, $p<0,01$ **3.2.1.b) Benlik Saygısının Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi**

Çalışan çocuklarda “benlik saygısının düşük olması”nın bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, BMI, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailede çalışan toplam kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, şu anki iş yerinde çalıştığı süre,

günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde, şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; babası işsiz olan çocukların, benlik saygıları babası esnaf olan çocuklara kıyasla yaklaşık 7,1 kat daha düşüktür (O.R.= 0,139). Stresle başa çıkarken “kendine güvenli yaklaşım”ı daha çok kullanan çocukların, daha az kullananlara göre benlik saygısı yaklaşık 3,5 kat daha yüksek (O.R.= 3,554), yine stresle başa çıkarken “çaresiz yaklaşım”ı daha çok kullanan çocukların, daha az kullananlara göre benlik saygısı yaklaşık 2,2 kat daha düşüktür (O.R.= 2,189) (Tablo: 3.43).

Bağımlı Değişken: Rosenberg Benlik Saygısı Kategorisi

Yüksek: 0
Düşük ve Orta: 1

Tablo 3.43. Çalışmaya Katılanlarda Benlik Saygısının Düşük Olması ile İlişkili Bağımsız Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	P	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
Baba Mesleği Esnaf Olanlar	-1,971 (0,783)	0,012	0,1 (0,0 – 0,6)
Kendine Güvenli Yaklaşımı Daha Az Kullananlar	1,268 (0,355)	0,000	3,5 (1,1 – 7,1)
Çaresiz Yaklaşımı Daha Çok Kullananlar	0,783 (0,324)	0,016	2,1 (1,1 – 4,1)
Sabit	-1,970 (0,627)	0,002	0,140

Baba Meslek Referans Kategorisi: Çalışmıyor – İşsiz

Kendine Güvenli Yaklaşım Referans Kategorisi: Çok Kullanan

Çaresiz Yaklaşım Referans Kategorisi: Az Kullanan

3.2.2.a) Şiddete Uğrama Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

Araştırmaya katılan 18 yaş altı işçilerden kuaförde çalışanlarda, şiddet türlerinden en az birini bir kez görmüş olma sıklığı, diğerlerine göre anlamlı olarak daha düşüktü (Tablo: 3.44). Çalışma süresi 10 saatin üstünde olanlar, diğerlerine göre daha fazla şiddet görmekteydi (Tablo: 3.45). İş yerinden memnun olanlar, diğerlerine

göre daha az şiddet görmekteydi (Tablo: 3.46). Bir meslek öğrenmek için çalışanlar (Tablo: 3.47), ailesiyle yaşayanlar (Tablo: 3.48) ile ekonomik durumu iyi ve üstü olanlar, diğerlerine göre daha az şiddet görmekteydi (Tablo: 3.49).

Tablo 3.44. İş Kollarına Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

İş Kolu	Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma					
	Şiddet Görmemiş		Şiddet Görmüş		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Mobilya-Ahşap	10	35,7	18	64,3	28	100,0
Kaporta-Boya	17	39,5	26	60,5	43	100,0
Metal	19	40,4	28	59,6	47	100,0
Otomotiv	71	45,8	84	54,2	155	100,0
Sihhi Tesisat	16	47,1	18	52,9	34	100,0
Elektrik-Elektronik	31	50,0	31	50,0	62	100,0
Klima	19	51,4	18	48,6	37	100,0
Kuaför ¹	103	63,6	59	36,4	162	100,0
Beyaz Eşya	13	65,0	7	35,0	20	100,0
Diğer	10	52,6	9	47,4	19	100,0
Toplam	309	50,9	298	49,1	607	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=20,739$, $p<0,05$

¹ Farkı yaratan satır

Tablo 3.45. Mesai Süresine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

Mesai Süresi	Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma					
	Şiddet Görmemiş		Şiddet Görmüş		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
10 Saat ve Altı	136	56,7	104	43,3	240	100,0
10 Saatin Üstü	170	47,4	189	52,6	359	100,0
Toplam	306	51,1	293	48,9	599	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=4,992$, $p<0,05$

Tablo 3.46. İş Yeri Memnuniyetine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

İş Yerinden Memnuniyet	Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma					
	Şiddet Görmemiş		Şiddet Görmüş		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Memnun Değil	83	41,1	119	58,9	202	100,0
Memnun	226	55,9	178	44,1	404	100,0
Toplam	309	51,0	297	49,0	606	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=11,886$, $p<0,001$

Tablo 3.47. Çalışma Nedenlerine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

Çalışma Nedeni	Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma					
	Şiddet Görmemiş		Şiddet Görmüş		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Meslek Öğrenmek	262	53,1	231	46,9	493	100,0
Diğer	47	41,6	66	58,4	113	100,0
Toplam	309	51,0	297	49,0	606	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=4,908$, $p<0,05$

Tablo 3.48. Katılımcının Kiminle Birlikte Yaşadığına Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

Kimin Yanında Yaşadığı	Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma					
	Şiddet Görmemiş		Şiddet Görmüş		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Ailesiyle	291	52,6	262	47,4	553	100,0
Diğer	18	33,3	36	66,7	54	100,0
Toplam	309	50,9	298	49,1	607	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=7,324$, $p<0,01$

Tablo 3.49. Ekonomik Duruma Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

Ekonomik Durum	Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma					
	Şiddet Görmemiş		Şiddet Görmüş		Toplam	
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Orta ve Altı	166	47,4	184	52,6	350	100,0
İyi ve Üstü	132	58,4	94	41,6	226	100,0
Toplam	298	51,7	278	48,3	576	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=6,629$, $p<0,01$

3.2.2.b) Şiddete Uğrama Durumunun Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi

Katılımcılarda “iş yerinde herhangi bir türde şiddet görmüş olma”nın bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, şu anki iş yerinde çalıştığı süre, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; otomotiv (O.R.= 2,473), mobilya ahşap (O.R.= 2,783), kaporta boya (O.R.=3,283), metal (O.R.=2,954), elektrik elektronik (O.R.= 2,738), sıhhi tesisat (O.R.=3,792) ve klima (O.R.= 2,682) iş kollarında çalışan çocuklar, kuaförde çalışan çocuklara göre daha fazla şiddet görme riskine sahiptir. Ailesinin yanında yaşamayan çocuklar, ailesinin yanında yaşayanlara kıyasla 2 kat (O.R.= 2,063), kalabalık evde yaşayanlar kalabalık olmayan evde yaşayanlara göre 1,6 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.= 1,622). Mesai saati 10 saatin üstünde olanların, 10 saat ve altı mesai yapanlara göre şiddet görme riski 2 kat daha fazladır (O.R.=2,036). Çalıştığı iş yerinden memnun olmayanlar olanlara göre 1,8 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.= 1,894). Sigara kullananlar 1,8 kat (O.R.= 1,804) ve alkol kullanmayanlar 1,7 kat (O.R.= 1,778) daha fazla şiddet görmektedir. Duygulara Yönelik / Pasif alt ölçek puanı yüksek olanlar 1,4 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.=1,462) (Tablo: 3.50).

Bağımlı Değişken: İş Yerinde Herhangi Bir Türde Şiddet Görmüş Olmak

Hayır: 0

Evet: 1

Tablo 3.50. İş Yerinde Şiddete Maruz Kalma Durumu İle İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	p	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
İş Kolu	0,905	0,000	2,4
(Otomotiv sektöründe çalışanlar)	(0,258)		(1,4 – 4,1)
İş Kolu	1,024	0,027	2,7
(Mobilya sektöründe çalışanlar)	(0,462)		(1,1 – 6,8)
İş Kolu	1,189	0,002	3,2
(Kaporta boya işinde çalışanlar)	(0,389)		(1,5 – 7,0)
İş Kolu	1,083	0,003	2,9
(Metal sektöründe çalışanlar)	(0,371)		(1,4 – 6,1)
İş Kolu	1,007	0,003	2,7
(Elektrik elektronik sektöründe çalışanlar)	(0,336)		(1,4 – 5,2)
İş Kolu	1,333	0,001	3,7
(Sıhhi Tesisat İşinde çalışanlar)	(0,415)		(1,6 – 8,5)
İş Kolu	0,988	0,015	2,6
(Klimacılık sektöründe çalışanlar)	(0,407)		(1,2 – 5,9)
Ailesinin Yanında Yaşamayanlar	0,724	0,026	2,0
	(0,325)		(1,0 – 3,8)
Evde 5 Kişi ve Üstü Birey Yaşayanlar	0,484	0,007	1,6
	(0,180)		(1,1 – 2,3)
10 Saat Üstü Mesai Yapanlar	0,711	0,000	2,0
	(0,195)		(1,3 – 2,9)
İş Yerinden Memnun Olmayanlar	0,639	0,001	1,8
	(0,190)		(1,3 – 2,7)
Sigara Kullananlar	0,590	0,001	1,8
	(0,184)		(1,2 – 2,5)
Alkol Kullanmayanlar	0,575	0,012	1,7
	(0,230)		(1,1 – 2,7)
Duygulara Yönelik / Pasif Yöntemi	0,380	0,046	1,4
Daha Çok Kullananlar	(0,191)		(1,0 – 2,1)
Sabit	-2,537	0,000	0,079
	(0,354)		

İş Kolu Referans Kategorisi: Kuaförde çalışanlar
Kimin Yanında Yaşıyor Referans Kategorisi: Ailemle
Evde Kaç Kişi Referans Kategorisi: 4 kişi ve altı
Mesai Süresi Referans Kategorisi: 10 saat ve altı
Memnuniyet Referans Kategorisi: Memnun
Sigara Referans Kategorisi: Hayır
Alkol Referans Kategorisi: Evet
Duygulara Yönelik / Pasif Referans Kategorisi: Az kullanıyor

3.2.3.a) Algılanan Sağlık Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

18 yaş altı işçilerde algılanan sağlık, anne ve babasının ikisi de sağ ve birlikte olanlarda anlamlı olarak daha iyiydi (Tablo: 3.51). Algılanan sağlık, annesi ev hanımı olanlarda (Tablo: 3.52), babası ortaokul ve üzeri eğitim alanlarda (Tablo: 3.53) ve ekonomik durumu iyi ve üzeri olanlarda (Tablo: 3.54) daha iyiydi. Algılanan sağlık, iş yerinden memnun olmayanlarda (Tablo: 3.55) ve herhangi bir şiddet türünden en az birini görmüş olanlarda anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur (Tablo: 3.56).

Tablo 3.51. Anne ve Babanın Sağ Olması Durumuna Göre Algılanan Sağlık Durumu

Anne ve Baba	Algılanan Sağlık				Toplam	
	Kötü		İyi			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
İkisi de Sağ, Birlikte	140	26,3	393	73,7	533	100,0
Diğer	29	39,7	44	60,3	73	100,0
Toplam	169	27,9	437	72,1	606	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2= 5,784$, $p<0,05$

Tablo 3.52. Annenin Mesleğine Göre Algılanan Sağlık Durumu

Anne Mesleği	Algılanan Sağlık				Toplam	
	Kötü		İyi			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Ev hanımı	120	25,5	351	74,5	471	100,0
Diğer	48	35,8	86	64,2	134	100,0
Toplam	168	27,8	437	72,2	605	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2= 5,564$, $p<0,05$

Tablo 3.53. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Algılanan Sağlık Durumu

Baba Öğrenim Durumu	Algılanan Sağlık				Toplam	
	Kötü		İyi			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
İlkokul ve Altı	108	30,7	244	69,3	352	100,0
Ortaokul ve Üstü	57	23,3	188	76,7	245	100,0
Toplam	165	27,6	432	72,4	597	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2= 3,973$, $p<0,05$

Tablo 3.54. Ekonomik Duruma Göre Algılanan Sağlık Durumu

Ekonomik Durum	Algılanan Sağlık				Toplam	
	Kötü		İyi			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Orta ve Altı	129	36,9	221	63,1	350	100,0
İyi ve Üstü	32	14,2	193	85,8	225	100,0
Toplam	161	28,0	414	72,0	575	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2= 34,806$, $p<0,001$

Tablo 3.55. İş Yeri Memnuniyetine Göre Algılanan Sağlık Durumu

İş Yeri Memnuniyeti	Algılanan Sağlık				Toplam	
	Kötü		İyi			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Memnun Değil	90	44,6	112	55,4	202	100,0
Memnun	79	19,7	323	80,3	402	100,0
Toplam	169	28,0	435	72,0	604	100,0

*Satır Yüzdesi, 41,374, $p<0,001$

Tablo 3.56. Şiddete Maruziyet Durumuna Göre Algılanan Sağlık Durumu

Herhangi Bir Şiddet Türüne Maruz Kalma	Algılanan Sağlık				Toplam	
	Kötü		İyi			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Hiç Şiddet Görmemiş	74	24,0	234	76,0	308	100,0
Şiddet Görmüş	95	32,0	202	68,0	297	100,0
Toplam	169	27,9	436	72,1	605	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2= 4,760$, $p<0,05$

3.2.3.b) Algılanan Sağlık Durumunun Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi

18 yaş altı işçilerde algılanan sağlığın bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; algılanan sağlık; ailede çalışan kişi sayısının 2 ve altı olması ile 1,7 kat (O.R.= 1,747), ekonomik durumun iyi ve üstü olması ile 3,3 kat (O.R.= 3,353) ve iş yerinden memnun olma ile 2,8 kat (O.R.= 2,891) iyileşmektedir. Çaresiz Yaklaşım alt ölçeği puanı düşük olanlarda algılanan sağlık 2 kat daha iyi (O.R.= 2,085), Probleme Yönelik / Aktif alt ölçeği puanı yüksek olanlarda algılanan sağlık yine 2 kat daha iyidir (O.R.=2,095) (Tablo: 3.57).

Bağımlı Değişken: Algılanan Sağlık

Kötü: 0

İyi: 1

Tablo 3.57. Çalışmaya Katılanların Algılanan Sağlık Durumunun İyi Olması ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	p	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
Ailede Çalışan Kişi Sayısı 2 ve daha altında olanlar	0,558 (0,200)	0,005	1,7 (1,1 – 2,5)
Ekonomik Durumu Daha İyi Olanlar	1,210 (0,225)	0,000	3,3 (2,1 – 5,2)
Çalıştığı İş Yerinden Memnun Olanlar	1,062 (0,201)	0,000	2,8 (1,9 – 4,2)
Çaresiz Yaklaşım Yöntemini Daha Az Kullananlar	0,735 (0,205)	0,000	2,0 (1,3 – 3,1)
Probleme Yönelik / Aktif Yaklaşım Yöntemini Daha Çok Kullananlar	0,740 (0,256)	0,004	2,0 (1,2 – 3,4)
Sabit	-1,412 (0,326)	0,000	0,244

Ailede Çalışan Kişi Sayısı Referans Kategorisi: 3 kişi ve üstü

Ekonomik Durum Referans Kategorisi: Orta ve altı

Memnuniyet Referans Kategorisi: Memnun değil

Çaresiz Yaklaşım Referans Kategorisi: Çok kullanıyor

Probleme Yönelik / Aktif Referans Kategorisi: Az kullanıyor

3.2.4.a) Ruhsal Sağlık Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

Araştırmaya katılan 18 yaş altı işçilerden otomotiv ve metal sektöründe çalışanlarda Genel Sağlık Anketi ile ölçülen ruhsal sağlık, diğer sektörlerde çalışanlara göre anlamlı olarak daha iyiydi (Tablo: 3.58). 14 yaş ve altında, 15 yaş ve üstü işçilere göre ruhsal sağlık, anlamlı olarak daha iyiydi (Tablo:3.59). Mesai süresi düşük olan işçilerde ruhsal sağlık, yüksek olanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Tablo: 3.60).

Tablo 3.58. İş Kollarına Göre Ruhsal Sağlık Durumu

İş Kolu	Ruhsal Sağlık				Toplam	
	İyi ve Orta		Kötü			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Beyaz Eşya	7	35,0	13	65,0	20	100,0
Sihhi Tesisat	12	35,3	22	64,7	34	100,0
Elektrik-Elektronik	23	37,1	39	62,9	62	100,0
Mobilya-Ahşap	10	38,5	16	61,5	26	100,0
Kuaför	64	40,0	96	60,0	160	100,0
Klima	18	50,0	18	50,0	36	100,0
Otomotiv ¹	85	55,2	69	44,8	154	100,0
Kaporta-Boya	26	61,9	16	38,1	42	100,0
Metal ²	30	68,2	14	31,8	44	100,0
Diğer	11	57,9	8	42,1	19	100,0
Toplam	286	47,9	311	52,1	597	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=25,989$, $p<0,01$

^{1,2}Sırasıyla farkı yaratan satırlar

Tablo 3.59. Yaş Gruplarına Göre Ruhsal Sağlık Durumu

Yaş	Ruhsal Sağlık				Toplam	
	İyi ve Orta		Kötü			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
14 Yaş ve Altı	13	72,2	5	27,8	18	100,0
15 Yaş ve Üstü	273	47,2	306	52,8	579	100,0
Toplam	286	47,9	311	52,1	597	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=4,397$, $p<0,05$

Tablo 3.60. Ruhsal Sağlık Durumuna Göre Mesai Süreleri

Özellikler	Ruhsal Sağlık İyi ve Orta		Ruhsal Sağlık Kötü		t / p
	n	Ort ± SS	n	Ort ± SS	
Mesai Süresi	281	10,72 ± 1,66	308	11,04 ± 1,66	t: 2,379 p<0,05

3.2.4.b) Ruhsal Sağlığın Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi

18 yaşı altı işçilerde ruhsal sağlığın bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşıyan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Mobilya- ahşap (O.R.= 2,997), kuaför (O.R.= 2,947), elektrik- elektronik (O.R.=3,412), sıhhi tesisat (O.R.=3,689) ve beyaz eşya (O.R.=3,797) iş kollarında çalışan çocukların metal sektöründe çalışan çocuklara kıyasla ruhsal sağlığının kötü olma riski azalmaktadır. Çaresiz yaklaşımı daha çok kullanan çocukların ruhsal sağlığının kötü olma riski 1,5 katına çıkmaktadır (O.R.=1,499) (Tablo: 3.61).

Bağımlı Değişken: Ruhsal Sağlık

İyi ve Orta:	0
Kötü:	1

Tablo 3.61. Ruhsal Sağlık Durumunun Kötü Olması İle İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	p	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
İş Kolu (Mobilya ahşap işinde çalışanlar)	1,097 (0,409)	0,027	2,9 (1,1 – 7,9)
İş Kolu (Kuaförde çalışanlar)	1,081 (0,349)	0,002	2,9 (1,4 – 5,8)
İş Kolu (Elektrik elektronik işinde çalışanlar)	1,227 (0,407)	0,003	3,4 (1,5 – 7,5)
İş Kolu (Sıhhi tesisat işinde çalışanlar)	1,305 (0,467)	0,005	3,6 (1,4 – 9,2)
İş Kolu (Beyaz eşya işinde çalışanlar)	1,334 (0,564)	0,018	3,7 (1,2 – 11,4)
Çaresiz Yaklaşım Yöntemini Çok Kullananlar	0,405 (0,177)	0,022	1,4 (1,0 – 2,1)
Sabit	-0,831 (0,319)	0,009	0,435

İş Kolu Referans Kategorisi: Metal Sektöründe çalışanlar

Çaresiz Yaklaşım Referans Kategorisi: Yöntemi Az kullananlar

3.2.5.a) Sigara Kullanımının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

Yaş arttıkça sigara kullanımı artmaktadır (Tablo: 3.62). Erkek işçiler, kadın işçilere göre anlamlı olarak daha fazla sigara kullanmaktadır (Tablo: 3.63). Haftalık ücreti 100 TL üstü olanlarda (Tablo: 3.64) ve aynı evde yaşayan kişi sayısı 4 kişi ve altı olanlarda (Tablo: 3.66) sigara kullanımı daha fazladır. Bir meslek öğrenmek amacıyla çalışanlar (Tablo: 3.65) ve iş yerinde hiç şiddet görmemiş olanlarda (Tablo: 3.67) sigara kullanımı daha azdır. Haftalık ücreti yüksek olan işçilerde sigara kullanımı, düşük olanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Tablo: 3.68).

Tablo 3.62. Yaş Gruplarına Göre Sigara Kullanım Durumu

Yaş	Sigara Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
14 Yaş ve Altı	17	85,0	3	15,0	20	100,0
15 Yaş ve Üstü	293	50,1	292	49,9	585	100,0
Toplam	310	51,2	295	48,8	605	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=9,436$, $p<0,01$

Tablo 3.63. Cinsiyete Göre Sigara Kullanım Durumu

Cinsiyet	Sigara Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Erkek	281	50,0	281	50,0	562	100,0
Kadın	29	67,4	14	32,6	43	100,0
Toplam	310	51,2	295	48,8	605	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=4,864$, $p<0,05$ **Tablo 3.64. Haftalık Ücrete Göre Sigara Kullanım Durumu**

Haftalık Ücret	Sigara Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
100 TL ve Altı	187	60,5	122	39,5	309	100,0
100 TL Üstü	110	42,0	152	58,0	262	100,0
Toplam	297	52,0	274	48,0	571	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=19,511$, $p<0,001$ **Tablo 3.65. Çalışma Nedenine Göre Sigara Kullanım Durumu**

Çalışma Nedeni	Sigara Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Meslek Öğrenmek İçin	262	53,4	229	46,6	491	100,0
Diğer	47	41,6	66	58,4	113	100,0
Toplam	309	51,2	295	48,8	604	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=5,091$, $p<0,05$ **Tablo 3.66. Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Sigara Kullanım Durumu**

Evde Yaşayan Kişi Sayısı	Sigara Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
4 Kişi ve Altı	141	46,4	163	53,6	304	100,0
5 Kişi ve Üstü	155	56,8	118	43,2	273	100,0
Toplam	296	51,3	281	48,7	577	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=6,221$, $p<0,05$ **Tablo 3.67. Şiddete Maruziyet Gruplarına Göre Sigara Kullanım Durumu**

Herhangi Bir Şiddet Türüne Uğrama	Sigara Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Hiç Şiddet Görmemiş	176	57,5	130	42,5	306	100,0
Şiddet Görmüş	133	44,6	165	55,4	298	100,0
Toplam	309	51,2	295	48,8	604	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=10,032$, $p<0,01$

Tablo 3.68. Sigara İçme Durumuna Göre İşçilerin Haftalık Ücretleri

Özellikler	Sigara İçiyor		Sigara İçmiyor		t / p
	n	Ort ± SS	n	Ort ± SS	
Haftalık Ücret	274	129,12 ± 56,28	297	104,75 ± 48,58	t: -5,519 p<0,001

3.2.5.b) Sigara Kullanımının Lojistik Regresyon ile İncelenmesi

18 yaş altı işçilerde sigara kullanımının bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; işçilerin sigara kullanma riskini, 15 yaş ve üstü olmak 4,1 kat (O.R.= 4,120), 100 TL üzeri haftalık ücret almak 1,9 kat (O.R.= 1,961), meslek öğrenmek dışında kalan sebeplerden ötürü çalışıyor olmak 1,5 kat (O.R.= 1,589), iş yerinde şiddet görmüş olmak 1,7 kat (O.R.= 1,721) artırmaktadır. Ayrıca erkek olmak 2,2 kat (O.R.= 2,204), kalabalık olmayan evde yaşamak 1,4 kat (O.R.= 1,497) ve algılanan sağlığın kötü olması da 1,6 kat (O.R.= 1,638) sigara kullanma riskini artıran faktörler olarak bulunmuştur (Tablo: 3.69).

Bağımlı Değişken: Sigara Kullanımı

Hayır: 0
Evet: 1

Tablo 3.69. Sigara Kullanımı ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	P	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
Yaşı 15 yaş ve üzerinde olanlar	1,416 (0,649)	0,029	4,1 (1,1 – 14,6)
Erkek olanlar	0,790 (0,350)	0,024	2,2 (1,1 – 4,3)
Evde Yaşayan Kişi Sayısı 4 ve Altında Olanlar	0,404 (0,174)	0,020	1,4 (1,0 – 2,1)
Haftalık Ücreti 100 TL ve Üstünde Olanlar	0,673 (0,173)	0,000	1,9 (1,3 – 2,7)
Çalışma Nedeni “Meslek Öğrenme” Dışındaki Neden Olanlar	0,463 (0,224)	0,039	1,5 (1,0 – 2,4)
İş Yerinde En Az Bir Kez Şiddet Görmüş Olanlar	0,543 (0,174)	0,002	1,7 (1,2 – 2,4)
Algılanan Sağlığı Kötü Olanlar	0,494 (0,192)	0,010	1,6 (1,1 – 2,3)
Sabit	-3,184 (0,736)	0,000	0,042

Yaş Referans Kategorisi: 14 yaş ve altı

Cinsiyet Referans Kategorisi: Kadın

Evde Kaç Kişi Referans Kategorisi: 5 kişi ve üstü

Haftalık Ücret Referans Kategorisi: 100 TL ve altı

Neden Çalışıyorsun Referans Kategorisi: Meslek öğrenmek için

İş Yerinde Şiddet Görmüş Olmak Referans Kategorisi: Hiçbir tür şiddet görmemiş

Algılanan Sağlık Referans Kategorisi: İyi

3.2.6.a) Alkol Kullanımının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

Alkol kullanımı erkeklerde, kadınlara göre anlamlı olarak daha fazlaydı (Tablo: 3.70). Klima, elektrik elektronik ve beyaz eşya alanlarında çalışanlarda alkol kullanımı diğer sektörlerde çalışanlara göre anlamlı olarak daha fazlaydı (Tablo: 3.71). Ailesinin ekonomik durumu iyi ve üstü olanlar (Tablo: 3.72). ve 100 TL üstü haftalık ücret alanlarda alkol kullanımı anlamlı olarak daha fazlaydı (Tablo: 3.73). Çalıştığı iş yerinden memnun olamayanlar (Tablo: 3.74) ve iş yerinde hiç şiddet görmemiş olanlarda (Tablo: 3.76) alkol kullanımı anlamlı olarak daha fazlaydı. Evde yaşayan kişi sayısı 5 kişi ve üzeri olanlarda alkol kullanımı daha azdı (Tablo: 3.75). Aile geliri ve haftalık ücreti yüksek olan işçilerde alkol kullanımı, düşük olanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Tablo: 3.77).

Tablo 3.70. Cinsiyete Göre Alkol Kullanım Durumu

Cinsiyet	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Erkek	436	77,7	125	22,3	561	100,0
Kadın	40	93,0	3	7,0	43	100,0
Toplam	476	78,8	128	21,2	604	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2 = 5,602$, $p < 0,05$

Tablo 3.71. İş Koluna Göre Alkol Kullanım Durumu

İş Kolu	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Klima ¹	21	56,8	16	43,2	37	100,0
Beyaz Eşya ³	13	65,0	7	35,0	20	100,0
Elektrik Elektronik ²	41	66,1	21	33,9	62	100,0
Kuaför	124	77,0	37	23,0	161	100,0
Otomotiv	132	85,7	22	14,3	154	100,0
Sihhi Tesisat	30	85,7	5	14,3	35	100,0
Kaporta Boya	37	86,0	6	14,0	43	100,0
Metal	39	86,7	6	13,3	45	100,0
Mobilya Ahşap	26	92,9	2	7,1	28	100,0
Diğer	13	68,4	6	31,6	19	100,0
Toplam	476	78,8	128	21,2	604	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2 = 32,280$, $p < 0,001$

^{1, 2, 3} Sırasıyla farkı yaratan satırlar

Tablo 3.72. Ekonomik Duruma Göre Alkol Kullanım Durumu

Ekonomik Durum	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Orta ve Altı	286	82,2	62	17,8	348	100,0
İyi ve Üstü	168	74,7	57	25,3	225	100,0
Toplam	454	79,2	119	20,8	573	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2 = 4,693$, $p < 0,05$

Tablo 3.73. Haftalık Ücrete Göre Alkol Kullanım Durumu

Haftalık Ücret	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
100 TL ve Altı	260	84,1	49	15,9	309	100,0
100 TL Üstü	195	74,7	66	25,3	261	100,0
Toplam	455	79,8	115	20,2	570	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2 = 7,812$, $p < 0,01$

Tablo 3.74. İş Yeri Memnuniyetine Göre Alkol Kullanım Durumu

İş Yeri Memnuniyeti	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Memnun Değil	90	44,8	111	55,2	201	100,0
Memnun	218	54,2	184	45,8	402	100,0
Toplam	308	51,1	295	48,9	603	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=4,792$, $p<0,05$ **Tablo 3.75. Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Alkol Kullanım Durumu**

Evde Yaşayan Kişi Sayısı	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
4 Kişi ve Altı	225	74,0	79	26,0	304	100,0
5 Kişi ve Üstü	231	84,9	41	15,1	272	100,0
Toplam	456	79,2	120	20,8	576	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=10,366$, $p<0,001$ **Tablo 3.76. Şiddete Maruziyete Göre Alkol Kullanım Durumu**

Herhangi Bir Şiddet Türüne Uğrama	Alkol Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Hiç Şiddet Görmemiş	229	75,1	76	24,9	305	100,0
Şiddet Türlerinden En Az Birini Bir Kez Görmüş	246	82,6	52	17,4	298	100,0
Toplam	475	78,8	128	21,2	603	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=5,028$, $p<0,05$ **Tablo 3.77. Alkol Kullanan ve Kullanmayan İşçilerin Aile Gelirleri ve Haftalık Ücretleri**

Özellikler	Alkol İçiyor		Alkol İçmiyor		t / p
	n	Ort ± SS	n	Ort ± SS	
Aile Gelir	106	2224,06 ± 1118,86	381	1949,48 ± 954,01	t: -2,304 p<0,05
Haftalık Ücret	115	132,48 ± 63,98	455	112,25 ± 50,10	t: -3,154 p<0,01

3.2.6.b) Alkol Kullanımının Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

18 yaş altı işçilerde alkol kullanımının bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; kuaför (O.R.= 6,964), elektrik-elektronik (O.R.= 8,092), beyaz eşya (O.R.= 8,182) ve klima (O.R.= 11,600) iş kollarında çalışan işçilerin alkol kullanma riski, mobilya-ahşap iş kolunda çalışanlara kıyasla daha düşük bulunmuştur. Ayrıca alkol kullanma riskini, erkek olmak 6 kat (O.R.= 6,010), ve Probleme Yönelik/ Aktif Yaklaşımı az kullanmak 1,8 kat (O.R.= 1,876) artırmaktadır. Bunun yanında alkol kullanımı ailesiyle yaşamayanlarda 2,2 kat (O.R.= 2,265) ve haftalık ücreti 100 TL üzeri olanlarda 2,1 kat (O.R.=2,146) daha yüksektir (Tablo: 3.78).

Bağımlı Değişken: Alkol Kullanımı

Hayır:	0
Evet:	1

Tablo 3.78. Alkol Kullanımı ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	p	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
Erkek Olanlar	1,793 (0,640)	0,005	6,0 (1,7 – 21,0)
İş Kolu (Kuaför sektöründe çalışanlar)	1,941 (0,779)	0,013	6,9 (1,5 – 32,0)
İş Kolu (Elektrik elektronik sektöründe çalışanlar)	2,091 (0,795)	0,009	8,0 (1,7 – 38,4)
İş Kolu (Beyaz eşya sektöründe çalışanlar)	2,102 (0,893)	0,019	8,1 (1,4 – 47,1)
İş Kolu (Klima sektöründe çalışanlar)	2,451 (0,824)	0,003	11,6 (2,3 – 58,2)
Ailesinin Yanında Yaşamayanlar	0,818 (0,342)	0,017	2,2 (1,1 – 4,4)
Haftalık Ücreti 100 TL Üstünde Olanlar	0,764 (0,218)	0,000	2,1 (1,4 – 3,2)
Probleme Yönelik / Aktif Yöntemi Daha Az Kullananlar	0,629 (0,257)	0,014	1,8 (1,1 – 3,1)
Sabit	-5,127 (1,005)	0,000	0,006

Cinsiyet Referans Kategorisi: Kadın

İş Kolu Referans Kategorisi: Mobilya ahşap

Kimin Yanında Yaşıyor Referans Kategorisi: Ailemle

Haftalık Ücret Referans Kategorisi: 100 TL ve altı

Probleme Yönelik / Aktif Referans Kategorisi: Çok kullanıyor

3.2.7.a) Madde Kullanımının Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

18 yaş altı işçilerde madde kullanımı, annesi ev hanımı olanlarda diğerlerine göre anlamlı olarak daha düşüktü (Tablo: 3.79). Aile geliri ve haftalık ücreti yüksek olan işçilerde madde kullanımı, düşük olanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Tablo: 3.80).

Tablo 3.79. Anne Mesleğine Göre Madde Kullanımı Dağılımı

Anne Mesleği	Madde Kullanımı				Toplam	
	Yok		Var			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Ev Hanımı	445	94,9	24	5,1	469	100,0
Diğer	121	89,6	14	10,4	135	100,0
Toplam	566	93,7	38	6,3	604	100,0

*Satr Yüzdesi, $\chi^2=4,907$, $p<0,05$

Tablo 3.80. Madde Kullanan ve Kullanmayan İşçilerin Aile Gelirleri ve Haftalık Ücretleri

Özellikler	Madde Kullanıyor		Madde Kullanmıyor		t / p
	n	Ort ± SS	n	Ort ± SS	
Aile Gelir	33	2484,85 ± 1245,02	455	1981,32 ± 978,93	t: -2,797 p<0,01
Haftalık Ücret	36	134,17 ± 56,21	535	115,25 ± 53,44	t: -2,049 p<0,05

3.2.7.b) Madde Kullanımının Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

18 yaş altı işçilerde madde kullanımının bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne ve babanın sağ olma ve birliktelik durumu, ikamet edilen yer, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, evde toplam yaşayan kişi sayısı, ailenin yaklaşık toplam geliri, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, iş yerinden memnun olma durumu, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; İyimser Yaklaşımı az kullananlarda madde kullanım riski 3,1 kat daha yüksek (O.R.= 3,194), Duygulara Yönelik / Pasif Yaklaşımı çok kullananlarda ise madde kullanma riski 2,6 kat daha fazladır (O.R.= 2,664) (Tablo: 3.81).

Bağımlı Değişken: Madde Kullanımı

Hayır: 0
Evet: 1

Tablo 3.81. Madde Kullanımı ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	P	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
İyimser Yaklaşım Yöntemini Daha Az Kullananlar	1,161 (0,352)	0,001	3,1 (1,6 – 6,3)
Duygulara Yönelik / Pasif Yöntemi Daha Çok Kullananlar	0,980 (0,343)	0,004	2,6 (1,3 – 5,2)
Sabit	-3,415 (0,286)	0,000	0,033

İyimser Yaklaşım Referans Kategorisi: Çok kullanıyor

Duygulara Yönelik / Pasif Referans Kategorisi: Az kullanıyor

3.2.8.a) İş Yerinden Memnuniyet Durumunun Bağımsız Değişkenlerle İlişkisi

Sihhi tesisat alanında çalışan 18 yaş altı işçiler, diğer sektörlerde çalışanlara göre iş yerlerinden daha memnunnardı (Tablo: 3.82). Ekonomik durumu iyi ve üzeri olanlar, orta ve altı olanlara göre iş yerlerinden daha fazla memnundu (Tablo: 3.83). Bir meslek öğrenmek nedeniyle çalışanlar (Tablo: 3.84), iş yerinde hiç şiddet görmemiş olanlar (Tablo: 3.85) ve günde 10 saat ve altı çalışanlar (Tablo: 3.86), diğerlerine göre iş yerlerinden daha fazla memnundu.

Tablo 3.82. İş Koluna Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu

İş Kolu	İş Yerinden Memnuniyet				Toplam	
	Memnun Değil		Memnun			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Sihhi Tesisat ¹	3	8,6	32	91,4	35	100,0
Beyaz Eşya	5	25,0	15	75,0	20	100,0
Otomotiv	44	28,4	111	71,6	155	100,0
Klima	11	29,7	26	70,3	37	100,0
Elektrik Elektronik	19	30,6	43	69,4	62	100,0
Mobilya Ahşap	10	35,7	18	64,3	28	100,0
Metal	18	39,1	28	60,9	46	100,0
Kuaför	64	39,5	98	60,5	162	100,0
Kaporta Boya	21	48,8	22	51,2	43	100,0
Diğer	7	35,0	13	65,0	20	100,0
Toplam	202	33,2	406	66,8	608	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=20,658$, $p<0,05$ ¹ Farkı yaratan satır

Tablo 3.83. Ekonomik Duruma Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu

Ekonomik Durum	İş Yerinden Memnuniyet				Toplam	
	Memnun Değil		Memnun			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Orta ve Altı	133	37,9	218	62,1	351	100,0
İyi ve Üstü	62	27,4	164	72,6	226	100,0
Toplam	195	33,8	382	66,2	577	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=6,720$, $p<0,01$ **Tablo 3.84. Çalışma Nedenine Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu**

Çalışma Nedeni	İş Yerinden Memnuniyet				Toplam	
	Memnun Değil		Memnun			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Meslek Öğrenmek	147	29,8	347	70,2	494	100,0
Diğer	55	48,2	59	51,8	114	100,0
Toplam	202	33,2	406	66,8	608	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=14,271$, $p<0,001$ **Tablo 3.85. Şiddete Maruziyete Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu**

Herhangi Bir Şiddet Türüne Uğrama	İş Yerinden Memnuniyet				Toplam	
	Memnun Değil		Memnun			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
Hiç Şiddet Görmemiş	83	26,9	226	73,1	309	100,0
Şiddet Görmüş	119	40,1	178	59,9	297	100,0
Toplam	202	33,3	404	66,7	606	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=11,886$, $p<0,001$ **Tablo 3.86. Mesai Süresine Göre İş Yerinden Memnuniyet Durumu**

Mesai Süresi	İş Yerinden Memnuniyet				Toplam	
	Memnun Değil		Memnun			
	Sayı	% *	Sayı	% *	Sayı	% *
10 Saat ve Altı	67	33,3	134	66,7	201	100,0
10 Saat Üstü	173	43,3	227	56,8	400	100,0
Toplam	240	39,9	361	60,1	601	100,0

*Satır Yüzdesi, $\chi^2=5,485$, $p<0,05$

3.2.8.b) İş Yerinden Memnuniyet Durumunun Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Katılımcılarda iş yeri memnuniyetinin bağımsız değişkenlerle ilişkisini çoklu analizde gösterebilmek için lojistik regresyon yapılmıştır. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler şunlardır: yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, göç etmiş olma, anne mesleği, anne eğitimi, baba mesleği, baba eğitimi, ailenin ekonomik durumu, çalışmaya başlama yaşı, günlük çalışma saati, haftalık ücreti, şu anki iş yerinde çalıştığı süre, çalışma nedeni, iş yerinde şiddete uğrama durumu.

Analiz sonucunda sadece modelde kalan (anlamlı ilişkisi saptanan) değişkenler özet tabloda gösterilmiştir. Buna göre; sıhhi tesisatçıların, kuaförlere kıyasla işyerlerinden 10 kat daha memnun oldukları gözlenmektedir (O.R.= 10,053). Algılanan sağlığı iyi olanların 2,9 kat (O.R.= 2,930) ve Probleme Yönelik/ Aktif alt ölçeği puanı yüksek olanların 2,6 kat (O.R.= 2,695) daha memnun olduğu görülmüştür. İş yeri memnuniyetinin çalışma nedeni meslek öğrenme olanlarda 2,1 kat (O.R.= 2,127), iş yerinde şiddet görmemiş olanlarda 1,9 kat (O.R.= 1,916) ve benlik saygısı yüksek olanlarda 2,2 kat (O.R.= 2,267) arttığı görülmüştür (Tablo: 3.87).

Bağımlı Değişken: İş Yerinden Memnuniyet

Memnun Değil:	0
Memnun:	1

Tablo 3.87. İş Yeri Memnuniyeti ile İlişkili Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Modelde Kalan Değişkenler	B (Standart Hata)	p	Odds Ratio (%95 Güven Aralığı)
Sihhi Tesisat Sektöründe Çalışanlar	2,308 (0,661)	0,000	10,0 (2,7 – 36,7)
Meslek Öğrenmek Amacıyla Çalışanlar	0,755 (0,233)	0,001	2,1 (1,3 – 3,3)
İş Yerinde Şiddet Görmemiş Olanlar	0,650 (0,195)	0,001	1,9 (1,3 – 2,8)
Benlik Saygısı Yüksek Olanlar	0,819 (0,344)	0,017	2,2 (1,1 – 4,4)
Sağlığını İyi Olarak Algılayanlar	1,075 (0,202)	0,000	2,9 (1,9 – 4,3)
Probleme Yönelik / Aktif Yöntemi Daha Çok Kullananlar	0,991 (0,249)	0,000	2,6 (1,6 – 4,3)
Sabit	-2,801 (0,495)	0,000	0,061

İş Kolu Referans Kategorisi: Kuaför

Neden Çalışıyorsun Referans Kategorisi: Diğer

İş Yerinde Herhangi Bir Türde Şiddet Görmüş Olmak Referans Kategorisi: En az bir kez şiddet türlerinden en az birini görmüş

Rosenberg Benlik Saygısı Referans Kategorisi: Düşük ve orta

Algılanan Sağlık Referans Kategorisi: Kötü

Probleme Yönelik / Aktif Referans Kategorisi: Az kullanıyor

4. TARTIŞMA

Çalışmanın bulgularının yorumlanması aşamasında; öncelikle araştırma bulgularını elde ederken kullanılan yöntemlerin bulgulara etki edip etmediği ve etki ettiyse bu etkinin hangi yönde gerçekleşmiş olabileceğinin tartışılması, ardından da elde edilen bulguların ne anlama geldiğinin yorumlanması uygun olacaktır. Bu nedenle tartışma bölümü, araştırma yönteminin tartışılması ve bulguların tartışılması olmak üzere iki aşamada ele alınmıştır.

4. 1. Araştırma Yönteminin Elde Edilen Bulgulara Etkisi

Bu araştırma Antalya ili merkezinde yürütülmüştür. Antalya, yüzölçümü olarak Türkiye'nin en büyük altıncı, nüfus olarak ise Türkiye'nin en kalabalık beşinci ilidir (58). Net göç hızına bakıldığında ise $\{ [(aldığı\ göç - verdiğı\ göç) / Toplam\ nüfus] \times 1000 \}$, 2012-2013 döneminde nüfusa göre Türkiye'de en çok göç almış 8. il Antalya'dır (59). Akdeniz bölgesinin ve Türkiye'nin batısında yer almasına ek olarak büyükşehir olması nedeniyle, daha doğudaki ve kırsaldaki bölgelerde yapılabilecek çalışmalara kıyasla bu çalışmanın sonuçları daha olumlu yönde bulunmuş olabilir.

Çalışma, Antalya şehir merkezindeki Akdeniz ve Eski Sanayi bölgesi ile Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde yapılmıştır. Mevcut sanayi bölgelerinin her ikisinde de yürütüldüğü için, bu çalışmanın saha verileri Antalya il merkezinin sanayi bölgelerine genellenebilir.

Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde çok çeşitli sektörlerde çalışan çocuk vardı. Çalışmamızda sadece bu okulda eğitim gören çocuklara ulaşıldığı için, çıraklık okulu verileri bu okulda eğitim görmekte olan çırakları temsil etmesine rağmen, Antalya kent merkezinin genelinde çalışma yaşamında yer alan tüm 18 yaş altı kişileri temsil etmemektedir.

Örneğin çıraklık okulunun kuaförlük alanında eğitim gören çocuklar, şehir merkezindeki bütün kuaförlerde çalışan çocukları temsil etmeyebilir. Çıraklık okulunda erişilen çocukların, kayıtlı, sigortalı, belli bir yaşın üzerinde, mesleki ve genel eğitim görmekte olan, düzenli muayene edilme zorunluluğu olan özel bir grup

olması nedeniyle, şehirde bu sektördeki çalışan diğer çocuklara kıyasla daha olumlu göstergelere sahip olmaları beklenebilir.

Araştırmanın yapıldığı sanayi bölgelerinden Eski Sanayi Sitesi'nde ağırlıklı olarak oto tamiri, mobilya, boya, hırdavat kollarında hizmet veren işletmeler bulunmaktadır. Antalya Akdeniz Sanayi Sitesi ise Türkiye'nin 4. büyük oto sanayisi olup iş kolları da daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde ise sanayi sitelerinde bulunmayan kuaförlük, berberlik, estetsiyenlik, sıhhi tesisatçılık, klimacılık, beyaz eşyacılık gibi çok daha farklı iş kollarında çalışan 18 yaş altı işçiler mevcuttur. Böylelikle çok çeşitli iş kollarında çalışan 18 yaş altı çalışanların yanı sıra Mesleki Eğitim Merkezi'nde çalıştıkları meslekle ilgili eğitim alan 18 yaş altı işçilere de erişim sağlanmış oldu. Daha önce 18 yaş altı işçilerin sağlık düzeyi ile ilgili yapılmış olan halk sağlığı araştırmaları genellikle sadece belirli bir iş kolunda ya da sadece çıraklık okullarında yürütülmüştür. Örneğin Yandakçı (1994), araştırmasında mobilya imalat sanayinde çalışan çocuk işçi ve çırak öğrencilere, Yılmaz (2003) araştırmasında oto tamirhanelerinde çalışan çocuk işçilere, Arkan (2011) bir sanayi sitesindeki çocuk işçilere, Çatak (2006) ise çıraklık okulu ile örgün eğitim veren liselerdeki öğrencilere odaklanmıştır (60, 61, 62, 63). Bu çalışma tek bir sektöre spesifik bulgulara değil, sektörlerin bütününde çalışmakta olan çalışan çocuk bulgularına erişmiştir. Bununla birlikte çok değişkenli analizlerde bağımsız bir değişken olarak çalışılan iş kolu da dikkate alınmıştır. Böylelikle farklı sektörlerde çalışmakta olan çocuklara ait sağlık çıktılarına ilişkin bulgular edinilmiştir.

Bu araştırmanın kesitsel tipte olması, bazı avantajları ve dezavantajları beraberinde getirmiştir. 18 yaş altı çalışanların kendi evrenine genellenebilir bazı sağlık bulguları, kısa sürede ve düşük maliyetle elde edilmiştir.

Ancak sadece verinin toplandığı zaman kesitinde ve neden-sonuç ilişkisi aynı anda incelendiği için, nedensel ilişkiler kohort araştırmalarında olduğu kadar güvenilir değildir. Bu nedenle sonuçlar dikkatli değerlendirilmelidir.

Örneğin kesitsel araştırmanın bir dezavantajı olarak, iş yerinde şiddete uğrama gibi hafıza faktörünün önemli olduğu sorularda, bilerek ya da bilmeyerek yanlış, selektif hatırlama ya da tamamen unutma gibi durumlar nedeniyle sonuçlar taraflı olmuş olabilir (64). Tıpkı bu araştırmada olduğu gibi kesitsel tipteki araştırmalarda,

Çalışanların etkenlere maruziyet süreleri değerlendirilemez. İşten ayrılanlar, ayrılanların yerine yeni başlayanlar, çalışanların maruziyet sürelerinin farklılığı ve etkene aynı miktarda maruz kalmamış olma gibi faktörler nedeniyle kesitsel araştırmanın sonuçları gerçeği yansıtmayabilir. Oysa kohort ile izlem yapılırsa sağlıklı işçi etkisi de zamanla azalır. ocuk işçiler ve genç işçilerle yapılacak kohort araştırmaları, bu alanda daha fazla bilgi sahibi olmamızı ve sağlık sorunlarının daha kapsamlı tespitini sağlayabilir (65).

Bununla birlikte kesitsel araştırmaların en sık başvurulan araştırma yöntemi olduğu ve bu araştırma ile 18 yaş altı işçilerin sağlık durumlarının değerlendirilmesi ve planlanarak ynlendirilebilmesinde yararlı bilgiler sağladığı unutulmamalıdır.

Araştırma hipotezlerimizden biri ailesinin toplam kazancı yüksek olan çalışan çocukların sağlıklarının daha iyi olacağı yönündeydi. Katılımcıların algılanan sağlıklarına ilişkin veriler incelendiğinde hipotezimizi destekleyecek şekilde ailesinin maddi durumu daha iyi olan katılımcılarda sağlık algısının iyi yönde olduğu gözlenmiştir.

Diğer bir hipotezimizde de iş yeri memnuniyetinin algılanan sağlığı olumlu etkileyeceği öngörülmüştü. Çok değişkenli analiz sonuçlarımız bu hipotezi doğrulamaktadır.

Ailesiyle yaşamayanların sağlıklarının kötü olacağı yönündeki hipotezimiz ise bulgularımızda doğrulanmamıştır. alışan ocuklarda şiddete uğramanın benlik saygısını azaltacağı yönündeki hipotezimiz de doğrulanmamıştır.

İş yerinde şiddet görmenin sigara kullanmayı artıracaağı şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Araştırmaya katılan çocuklara ait özellikler gereç ve yöntemde özetlenmiştir. Bu özelliklere bakıldığında çalışan çocuklara ait demografik özellikler görülebilir. Örneğin hane halkı ekonomik durumu açısından sahada yani sanayi bölgelerinde çalışan işçilerin, ıracılık okulundakilere göre beyan ettikleri aile ekonomik durumlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Sanayi bölgelerinde çalışan çocukların annelerinin eğitimi daha düşük ve aileleri daha kalabalıktı. Ayrıca sanayi bölgelerindeki çocukların çalışmaya başlama yaşı daha düşük, buna karşın aldıkları

haftalık ücret daha yüksekti. Ancak mesai süresi sanayi bölgelerinde daha kısaydı ve iş yeri memnuniyeti de daha fazlaydı.

Görüldüğü üzere sanayi bölgesi ve çıraklık okulu bazı özellikler açısından anlamlı olarak farklıydı. Ancak analizler sanayi bölgesi ve çıraklık okulu diye ayırmadan tüm çocuklar üzerinden yürütülmüştür. Çocuk çalışmasının sağlık göstergelerini inceleyecek gelecekteki araştırmalarda iş yaşamına katılmamış bir kontrol grubu ile kıyaslamalar yapılması değerli yeni bulguları da sunacaktır.

Herhangi bir işte çalışmak belirli bir sağlık düzeyinde olmayı gerektirir. Bu nedenle sağlıklı olmayan kişiler belirli bir süre sonra çalışmayı bırakacak ya da bırakılacaktır. Dolayısıyla çalışan kişiler üzerinde yapılan araştırmalar topluma genellenemez ve sağlık sonuçları sağlıklı işçi etkisi (healthy worker effect) nedeniyle iyi bulunabilir. Dolayısıyla bu çalışmada benzer bir durum söz konusu olabilir. Veriler görece sağlıklı işçilerden toplandığı için, bulgular olumlu yönde etkileniş olabilir (66).

Akdeniz ve Eski sanayi bölgelerinde araştırmaya katılım oranı: %84,7, Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde ise %99,5 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sitelerindeki bütün işletmelere en az 2'ser kez girilerek evrenin tamamına ulaşmak hedeflenmiştir. Sanayi bölgelerinde katılımın %84,7 olmasının başlıca nedenleri patronun ya da ustanın 18 yaş altı çalışanla görüşmemize izin vermemesi, 18 yaş altı çalışan varlığını saklaması, iş yoğunluğu nedeniyle anketin tamamlanamaması, 18 yaş altı çalışanın anket yapmayı reddetmesi ve o esnada iş yerinde bulunmamasıdır.

Araştırmaya katılmayı çeşitli gerekçelerle reddedenlerin oranı tarafımızca bilinmekle birlikte (%15,3), patron ve usta tarafından çeşitli kaygılarla saklanan 18 yaş altı çalışan sayısı bilinmemektedir. Saklanan bu grup, daha kötü koşullarda çalışan ya da daha yoğun şiddet gören çocuklardan oluşuyor olabilir. Bu nedenle bu durumun bir yanlılığa sebep olacağı düşünülebilir. Eğer katılım %100 olabilseydi, bazı göstergeler açısından daha olumsuz bulgularla karşılaşabilirdik. Örneğin, benlik saygısını daha düşük, şiddete maruz kalma, sigara, alkol ve madde kullanım sıklıklarını daha yüksek, algılanan sağlık, ruhsal sağlık ve iş yerinden memnuniyeti daha kötü bulabilirdik.

Araştırma hipotezlerine uygun olacak şekilde daha önce yapılmış benzer bilimsel çalışmalara ait bulgular incelenerek çalışan çocukların çalışma koşullarını ve sağlık göstergelerini etkilemiş olan faktörler dikkate alınarak bağımlı ve bağımsız değişkenler belirlenmiştir. Bununla birlikte önceki araştırmaların işaret ettiği faktörlerin tümü o araştırmaların evreni, örnekleme, zamanı, yapıldığı bölgeler, daha farklı özellikler taşıdığından belirlemiş olduğumuz değişkenlerin hepsi bu araştırmanın özellikleri ile tam olarak örtüşmüyor olabilir. Yine de mevcut literatür bilgilerinin ışığında ve anabilim dalımızın bölgede yıllardır yürütmekte olduğu halk sağlığı araştırmalarının tecrübesi ile bu araştırma için olabildiğince uygun değişkenler belirlendiği düşünülmektedir.

Veri toplama zamanının Aralık 2013 - Şubat 2014 olması, sanayi sitelerinde çalışan çocuk ve genç işçilerin sayısının oldukça düşük bulunmasına neden olmuş olabilir. Çünkü yazın çocuk işçiliğinin arttığını bilmekteyiz. Yaz mevsiminde yürütülecek bir araştırmada sanayideki iş yerlerine çırak olarak verilen çocuk sayısı, hem okulların tatil olmuş olması hem de hava koşullarının iyilik hali nedeniyle daha yüksek bulunabilir. Bu olası artış yaz tatilini değerlendirmek, kısa sürede beceri kazanmak ve tatil boyunca gelir elde edebilmek amacıyla iş gücüne katılmış olan fakat okulların açılmasıyla işi bırakacağını öngörebileceğimiz kısa süreli işçilerin bazı faktörlere maruziyetinin kısıtlı olacağı anlamına gelebilir. İşveren açısından da daha kısa süreliğine iş yerinde mevcut olan çocuğa yaklaşım da, çocuktan beklentinin fazla olmaması nedeniyle daha olumlu olabilir. Oysa araştırmamızı yürüttüğümüz kış aylarında çalışan çocuklar görece daha uzun süreli istihdam ediliyor olabilir. Bu da iş yaşamı ortamının olumsuz koşullarına daha uzun süreli maruziyet anlamına gelebilir. Böylece bu araştırma çalışma yaşamının uzun süreli çalışan çocuklardaki etkisini daha gerçekçi yansıtır olabilir. Diğer taraftan bölgenin turizm merkezi olması, turizm sektöründe mevsimsel olarak iş gücü talebinin çokluğu potansiyel olarak daha fazla gelir getirmesi gibi sebeplerle yaz aylarındaki çocuk işçi potansiyelinin bir kısmının turizm sektörüne kayacağı düşünülebilir.

Çocuk İşgücü Anketleri ise 1994 ve 1999'da Ekim aylarında yapılmış, 2006'da ve 2012'de ise Hane Halkı İşgücü Anketi ile birlikte Ekim, Kasım ve Aralık aylarında yürütülmüştür. Bu nedenle, hem bu çalışmanın verilerini, hem de Türkiye Çocuk İşgücü Anketi'nin verilerini incelerken, Antalya'da ve ülkemizde var olan çocuk

işçiliği rakamlarının çok altında rakamlarla karşı karşıya olduğumuzu göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

Anketin yüz yüze uygulanışı sırasında anketörlerin katılımcılarla olan iletişimi bazı soruların yanıtlarında yönlendirmeye yol açmış ve bulgularımız bu durumdan etkilenmiş olabilir. Araştırmamızda çalışma öncesinde yoğun bir anketör eğitimi vermiş ve ön denemelerini yapmış olmamız nedeniyle gözlemciler arası taraf tutmanın (intraobserver bias) (65) bu çalışmada en az olacağını düşünüyoruz. Yine anketör sayımızın fazla olması da anketörlerden kaynaklanan herhangi bir taraf tutma olsa bile bu hataların sistematik değil rasgele olması sonucunu doğurmuştur. Görüşme ortamından kaynaklanan ve katılımcının yanıtını değiştirebilecek bazı faktörleri ortadan kaldırmak için, görüşmelerin sakın ve katılımcı ile anketörün baş başa olduğu bir ortamda yapılmaya özen gösterilmiş olması da katılımcının verdiği yanıtların (işveren baskısının azaltılması nedeniyle) daha doğru olduğu söylenebilir. Burada bulgularımızın bazılarını etkileyebilecek tek sınırlılık görüşmenin yüz yüze yapılmasıdır. Katılımcıların anketörle yüz yüze yanıt vermesi ilgili sorunun tam olarak neyle ilgili olduğunun anlaşılmasını garantilemekle birlikte, katılımcı gerçek yanıt yerine anketöre karşı sosyal baskı hissi içinde olduğu durumları daha ideale uygun (olumlu) şekilde yanıtlamış olabilir. Örneğin şiddet görme soruları arasından cinsel şiddet varlığı olduğundan daha az ifade edilmiş olabilir. Benzer bir durum madde kullanımı, sigara, alkol sorularında da gerçekleşmiş olabilir (sensitive question bias) (65). Kültürel olarak şiddetin doğal kabul eden bazı çocuklar da (culturel bias) (66) şiddet sıklığını daha az bildirmiş olabilirler. Nitekim çalışmamız sırasında şiddet görmediğini söyleyen bazı çocukların ilerleyen ayrıntılı sorularda aslında şiddet gördüğü anlaşılmaktadır. Çalışmamızda bu nedenlerle, sosyal baskı yaratabilecek sorularla elde edilen bulguların gerçekte var olandan daha az sıklıkta ifade edilmiş olabileceği unutulmamalıdır.

Çalışmada kullandığımız ölçme araçlarından kaynaklanan bazı sınırlılıklar da söz konusu olabilir. Sağlığı ölçerken veri toplama aracı olarak anket kullanmanın bazı sınırlılıkları vardır. Kişilerin sağlık durumuna ilişkin en doğru veriyi toplama aracı fizik muayenedir ve bu yolla elde edilecek veri, kişilerin kendi sağlıklarını değerlendirmelerinden daha değerlidir. Ancak özellikle sanayide yapılan bir saha araştırmasında hekimin kişiyi fizik muayeneden geçirmesi ve çeşitli tıbbi incelemeler

yapması olanaklı değildir. Ayrıca fizik muayene ile kişilerin kötümser ruh halini, somatizasyon bulgularını, stres kaynaklarını, benlik saygısını ve sıkıntılarını saptamanın da oldukça zor olduğu dikkate alınır (67) çalışmamızın değişkenlerini ölçmede daha uygun bir yöntemimizin olmadığı ve bu tür bir araştırmada elde edilebilecek en doğru sonuca ulaştığımızı söylemek yanlış olmayacaktır.

BMI (Body Mass Index), iş yeri memnuniyeti, algılanan sağlık, sigara, alkol ve madde kullanımı gibi bazı değişkenler analizler yapılırken gereç ve yöntem bölümünde açıklandığı üzere tekrar gruplandırılmıştır. Bu şekilde gruplama yapmak, istatistiksel analizler ve bulguların yorumlanmasında kolaylık sağlamış olsa da, her bir konuyla ilgili bazı detayların kaybına neden olmuş olabilir. Daha az kişi tarafından işaretlenmiş bazı seçenekler kendilerine anlamca en yakın diğer seçeneklerle birleştirilmiş, böylece verideki bazı bilgiler mevcut detaylarıyla kullanılmamıştır.

Bu çalışmada Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri, Genel Sağlık Anketi ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği kullanılmıştır. Farklı çalışmalarda farklı kesim noktaları alınması ya da bazı kategorilerin birleştirilerek değerlendirilmesi, bulguların farklı olmasına yol açmış olabilir.

Araştırmada erişilmiş olan örneklemin sosyodemografik, ekonomik ve iş yaşamına ilişkin özellikleri tanımlayıcı istatistikler ve analizlerle özetlenmiştir. Bununla birlikte tek değişkenli istatistiksel analizler kullanılarak değişkenlerin birebir etkileşimlerine ilişkin çözümlemeler yapılmıştır. Tek değişkenli analizlerin doğası gereği hipotezde etkisi olabilecek, dışarıda bırakılmış diğer değişkenlerin olası etkileri göz ardı edildiğinden bir sonraki basamak olarak çok değişkenli çözümlemeler kullanılmıştır. Lojistik regresyon temeline dayanan bu çok değişkenli analizlerle bağımlı değişken üzerinde etkisi olabilecek bütün bağımsız değişkenlerin birbirleriyle etkileşimleri de göz önünde bulundurulmuş ve böylelikle tek değişkenli analizlerle erişilebilecek bulgulardan daha sağlıklı ve gerçek durumu daha iyi yansıtabilecek çok değişkenli bulgulara erişilmiştir. Araştırmamızın neredeyse bütün tartışması bu çok değişkenli analiz bulguları üzerinden yürütülmektedir. Bunun da veri analizi ve yorumlanması açısından daha sağlıklı sonuçlar sağladığı söylenebilir.

Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi ve Eski Sanayi Sitesi'nde araştırmanın verileri toplanırken, iş yerlerinin genellikle yoğun çalışılan ve gürültülü olması nedeniyle, çocukların konsantrasyonu olumsuz yönde etkilenmiş olabilir. Ayrıca 6 sayfalık anketin uygulanması sırasında ustanın ve müşterilerin, müdahale etmeseler bile iş beklentilerinin varlığını çocuğun biliyor olması, sorulara daha acele cevap vermesine neden olmuş olabilir.

Çıraklık okulunda ise, öğrenciler sıralara tek tek oturtulup, birbirlerini etkilememeleri ve müdahale etmemeleri için tedbir alınmıştır. Böylece buradan kaynaklanabilecek ve verilerin güvenilirliğini etkileyebilecek olumsuz faktörler en aza indirgenmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırma Bulgularının Tartışılması

Bu çalışmada, çocukların %52,7'si 4 ve daha az kişinin yaşadığı evlerde ikamet etmektedir. 2008 TNSA verilerine bakıldığında, kentte yaşayanların %73,4'ü 4 kişi ve altı bireyin yaşadığı hanelerde ikamet etmektedir. Kent ve kır toplandığında bu oran %70,8'dir. Görülmektedir ki, 18 yaş altı işçilerin genel toplum kompozisyonuna kıyasla daha çok 5 kişi ve üstünün yaşadığı kalabalık hanelerden geldiği görülmektedir. Ulusal gelirden aldığı pay düşük olan kalabalık ailelerde görülen stratejilerden en belirginini hanedeki çalışan kişi sayısını artırarak hem ekonomik olarak aile reisine bağımlı kişi sayısını azaltabilmek, hem de mümkün olduğunca fazla kaynaktan gelir sağlayabilmektir. Bu sebeple hem kırsal kesimde (tarım işçiliği gibi), hem de kentsel bölgede kadının ve çocukların çalıştığı sıkça görülmektedir. Bu çalışmada da kalabalık ailelerdeki (5 ve daha fazla kişinin yaşadığı) çocuk işçi görülme sıklığının toplum profiline kıyasla daha sık olması beklenilenle uyumlu bir bulgudur. Diğer taraftan 3 ve daha fazla kişinin çalıştığı aileler %51,6 olarak bulunmuştur. Bu bulgu da kalabalık ailelerde 18 yaş altı çalışan çocuk sıklığının daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Bunun da ötesinde bu ailelerin de %28,7'sinde 18 yaş altında çalışan en az 1 kardeş daha bulunmaktadır. Özetle, bu çalışmaya giren çocukların ailelerinin $\frac{1}{4}$ 'ünden fazlasında, 18 yaş altı çalışan çocuk sayısı en az 2'dir.

Bu çalışmadaki çocukların %72'sinin babası çalışmıyor, işsiz, işçi ya da çiftçiydi. Daha önce Türkiye'de çocuk emeği ile ilgili yapılmış olan araştırmalar, hane reisinin mesleğinin çocuk işçiliği görülme sıklığını belirleyen faktörlerden biri

olduğunu göstermiştir. Örneğin, Bakar (2003) çalışmasına göre baba çalışmıyor ise, çocuk işçiliği sıklığı 3 kat artmaktadır (68). Çatak'ın (2006) çalışmasına göre ise, babanın işsiz olması çocuk işçiliğini 13,4 kat artırmaktadır (63). Eker ise çalışmasında (2010), çocuk işçilerin %17,7'sinin babasının işsiz olduğunu bulmuştur (69). Ülkemizdeki başka benzer çalışmalarda da çocuk işçi babalarının meslek profillerine bakıldığında, büyük oranda işsiz, işçi ve emekçi oldukları rapor edilmiştir (1, 70, 71, 72, 73, 74).

Bu çalışmada, 18 yaş altı işçilerin annesinin çalışma durumuna bakıldığında, %77,8'inin annesinin ev hanımı olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, daha önceki araştırmalara da benzer niteliktedir. Sadece Çatak'ın (2006) Denizli ilinde yaptığı çalışmada, 18 yaş altı işçilerin annelerinin %76,8'inin çalıştıkları gözlenmiştir (63). Çatak'ın çalışmasındaki bu farklılık, araştırmanın yürütüldüğü şehrin tekstil sektörünün ağırlıkta olduğu Denizli'de yürütülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere tekstil sektöründe kırsal ve kadın emek gücüne daha fazla talep olmaktadır. Ancak, ev hanımı tanımı bölgeye, kültüre, sektöre ve çalışmaya göre farklılık gösterebilir. Örneğin aile ekonomisine destek olmak için el örgüsü, dokuma, alım-satım, parça başı iş, evde çocuk bakma vs gibi kayıt dışı ve informal işlerle uğraştığı halde, 18 yaş altı çalışan çocuğu tarafından “ev hanımı” kategorisinde değerlendirilen anneler de mevcut olabilir.

Daha önce yapılan benzer araştırmalarda 18 yaş altı işçiliği sıklığında etkisi olduğu gösterilen faktörlerden birisi de anne ve babanın eğitim durumudur. Düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerde çocuk işçi sıklığının daha fazla olduğu dikkate alındığında, çocuk işçilerin ebeveynlerinin eğitim seviyelerinin de bu bilgiye paralel olarak daha düşük olacağı öngörülebilir. Bu çalışmada okuryazar olmayan annelerin oranının %8,4, babaların oranının ise %3,0 olduğu görülmüştür. 2013 yılı TÜİK verilerine göre, bu rakam toplumdaki bütün kadınlar için %6,6, erkekler için ise %1,3'tür (58). Bu rakamlar kıyaslandığında çocuk işçi ailelerinde ebeveynlerin okuma yazma bilmeme oranının bir miktar daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Eker'in yaptığı çalışmada (2010) çocuk işçilerin annelerinin %65,1'inin, babalarının ise %26,7'sinin okuryazar olmadığı saptanmıştır. Eker'in araştırması ile bu araştırma arasındaki okuryazarlık açısından görülen farklılığın başlıca sebebi, Eker'in araştırmasının Adana ilindeki “Toplumsal Destek Merkezi”ne kayıtlı çocuklar üzerinde yürütülmüş

olması olabilir. Bunun yanında da Antalya ili TÜİK Okuryazarlık Oranı Raporu'na göre 15 yaş ve üstü baz alındığında, okuryazarlığın en yüksek olduğu ildir. Bu araştırma Antalya il merkezinde yapıldığı için, Eker'in araştırmasına kıyasla okuryazarlığın daha yüksek olması şaşırtıcı değildir (69).

Çatak (2006) ise çalışmasında, "ilkokul altı eğitim" kategorisi oluşturarak, annelerin %15,2'sinin, babaların ise %5,1'inin bu kategoriye dâhil olduğunu bildirmiştir. Bizim araştırmamızda, "ilkokul altı eğitim" kategorisindeki annelerin oranı %19,3, babaların oranı ise %9,0'dır. Bu rakamlara bakıldığında, araştırmamızın bulguları Çatak'ın çalışmasına benzerlik göstermektedir (63).

Yoksul aileden gelen çocukların yoksulluk kısır döngüsünden çıkabilmeleri için eğitim görmeleri gerekmekte, ancak bu çocuklar iş hayatına atılarak bu döngüyü kırma şanslarını yitirmektedirler. Yoksulluk önlenemediği müddetçe, çocuk işçiliğini yok etmek bir hayaldir. Bu nedenle çocuk işçiliği ile mücadele eden örgütler, kısa vadede çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri ile mücadeleyi daha gerçekçi bulmaktadır. Uzun vadede çözüm yolu ise yoksullukla mücadeleden geçmektedir (3).

Mevzuat eksikliği ya da mevzuatın yeterince etkin uygulanamaması bu alandaki en önemli sorunlardan biridir. Çocukların yaygın olarak çalıştırıldıkları küçük işletmeler, tarım, sokak ve ev hizmetlerinin İş Kanunu kapsamı dışında olması, kapsamda olan işyerlerinin denetimlerinin gerekli düzeyde yapılmaması, cezaların yetersizliği, denetimleri yapanların çocuk işçiliğini göz ardı edebilmeleri bu alandaki en önemli sorunlardandır (3).

Bu çalışmada çalışan çocukların günlük çalışma saati ortalaması $10,89 \pm 1,68$ ve ortancası da 11,00 (3,0 – 16,5) olarak bulunmuştur. 4857 Sayılı İş Kanunu hükümlerine göre, "temel eğitimi tamamlamamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir". Kilis'te Çıraklık Eğitim Merkezi'nde yapılan bir çalışmada çocukların %92,8'inin günde 8 saatten fazla çalıştığı bulunmuştur (43). Tokuç ve arkadaşlarının Edirne ve Hayrabolu'da çıraklar arasında yaptıkları çalışmada; çırakların %89,0'ının günde 8 saatten fazla çalıştığı bulunmuştur (75). Çıraklık okullarında yasal çalışma sürelerinin üstünde çalışma Samsun'da %90,2, Gemlik'te %89,4 olarak bulunmuştur

(71, 73). Pek çok araştırmada desteklendiği üzere yasal çalışma sürelerinin bu denli aşılması, çıraklar üzerindeki emek istismarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu ağır çalışma koşulları çıraklarda aşırı yorulmanın yanı sıra fiziksel ve ruhsal bozukluklara yol açabilmektedir.

Bu çalışmada çırakların %81,1'i meslek öğrenmek, %15,6'sı para kazanmak ve %2,3'ü de ailesi istediği için çalıştıklarını belirtmişlerdir. Kilis'te çıraklarla yürütülen bir araştırmada çırakların %78,8'i meslek öğrenmek, %15,7'si aile bütçesine katkıda bulunmak için çalıştıklarını belirtmişlerdir (43). Pek çok çalışmada da söylenen ilk iki neden en sık nedenlerdir (73, 75).

DİSK'in raporuna göre 1990'lı yıllardan 2006'ya gelindiğinde çocuk işçiliği azalıyor görünmüş olsa da, Türkiye istihdamdaki çocuk işçiliği ile mücadelede ivmesini kaybetmiş, 2012'de çocuk işçiliği tekrar artışa geçmiştir. TÜİK istatistiklerinden yapılan hesaplamalara göre;

- Çocuk emeği diğer sektörlerden ev içine kaymaktadır. Ev işleri, ekonomik faaliyet tanımının dışında kalmaktadır ve ev halkı tarafından kendi evlerinde ücretsiz olarak gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Alışveriş yapma, yemek yapma, temizlik, çamaşır yıkama, ütü yapma, küçük kardeşlere veya hanede bulunan hasta fertlere bakma, hanede bulunan eşyaları onarma gibi faaliyetler bu kapsamda değerlendirilir. Ev işlerinde çalışan çocuklar, 1999 yılında 4 milyon 447 bin kişi iken, 2006 yılında bu sayı 6 milyon 540 bine ulaşmıştır. 2012 yılında bu rakam artarak 7 milyon 503 bine yükselmiştir. Kadınlar kriz dönemlerinde ucuz ve esnek bir işgücü olarak çalışma hayatına daha fazla katılmaktadır. 2006 - 2012 yılları arasında işgücüne katılım oranı kadınlarda %6 puanlık bir artış kaydetmiştir (76). Bu durum kadınların üzerindeki ev içi işlerin çocukların üzerine kalması şeklinde yorumlanabilir.
- Türkiye için çocuk işçiliğinde artış, çocuk emeğinin en kötü biçimlerinde yaşanmaktadır. Dünyanın pek çok yerinde çocuk işçiliğinin azaltılmasına yönelik çabalara rağmen çocuk işçiliği sürmektedir ve bir ülkenin gelir düzeyi arttıkça çocuk işçiliği azalmaktadır. Çocuk işçilerin %60'ı tarım sektöründedir. Tarım sektörü, iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından çok tehlikeli bir sektör olmasının yanı sıra, en kötü biçimlerinde çalışan çocukların da önemli

bir kısmı da tarım sektöründedir. Tarım sektöründe çalışıp, en kötü biçimlerde çalıştığı tanımlanan çocukların 2/3'ü ücretsiz aile işçisidir.

Türkiye'de 2006 yılından 2012'ye gelindiğinde, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin en yaygın olduğu ücretsiz aile işçisi çocuk işçilerin, toplam çocuk işçiler içerisindeki oranı % 41'den %46'ya, sayısı ise 362 binden 413 bine yükselmiştir. Tarım sektöründe çalışan çocukların sayısı da 73 bin kişi artış göstererek 326 binden 399 bine, toplam çocuk işçilerdeki oranı ise %37'den %45'e ulaşmıştır.

Tarımda çalışan çocuklar açısından önemli olan bir diğer durum ise, tarımdaki istihdam artışının %66'sının ve ücretsiz aile işçilerindeki artışın %90'ının 6-14 yaş arası çocuklar olmasıdır. Toplamda da çocuk işçiliğinin artmasına neden olan 6-14 yaş çocuk işçilerin sayısındaki artıştır.

- Okula devam ederken çalışan çocukların sayısı 2006-2012 yılları arasında % 64 oranında artmıştır.
- 2013 yılında yaşamını yitiren 1235 işçinin 59'u çocuk işçidir (18'i 14 yaş ve altı, 41'i 15-17 yaş arası). Çalışma yaşamında ölen her 20 işçiden birisi yoksulluktan dolayı çalışan çocuk işçilerdir (77). Çocuk işçiler güvencesiz çalışma ve kazalara açık olma nedeniyle iş yaşamının zayıf ve korunmaya muhtaç parçasını oluştururlar.
- 2012 yılında yasalaşan 4+4+4 yasası ile zorunlu ilköğretim yaşı 6-13 olmuştur. Bu yasaya yöneltilen önemli eleştirilerden biri, ortaokulun bitişi ile çocuk işçiliğinin başlama yaşının da aslında 13'e düşürülmüş olduğu gerçeği idi (78).

Bu çalışmaya katılan 18 yaş altı işçilerin %48,8'i sigara, %21,2'si alkol, %6,3'ü madde kullanmaktaydı.

Sigara kullanım sıklıklarına bakıldığında bu çalışma, Özşahin ve arkadaşlarının Denizli'de çıraklık okulunda yaptığı araştırmanın sonuçlarına benzerdir. Özşahin ve arkadaşlarının çalışmasında çırakların %68,6'sı sigarayı denemiş, %44,8'i ise halen sigara içmektedir (79). Buna karşın Öncü ve arkadaşlarının (2012) 18 yaş altı çıraklar üzerinde yürüttüğü bir çalışmada çocukların sigara içme

sıklığı %22,2 bulunmuştur (80). Benzer şekilde Eker (2010) çalışan çocuklarda sigara içme sıklığını %24,8 bulmuştur (69). Bu çalışma benzer araştırmalar içinde çalışan çocuklarda sigara içme sıklığını en yüksek tespit eden çalışma olmuştur.

Bu çalışmada %21,2 olarak bulunmuş olan alkol kullanma sıklığı, yine Özşahin ve arkadaşlarının araştırması ile benzerlik göstermektedir. Özşahin'in araştırmasında çırakların %46,2'sinin alkolü denemiş olduğu, %28,6'sının ise düzenli alkol kullandığı bildirilmiştir (79). İzmir'de bir çıraklık okulunda yapılan bir araştırmada ergenlerin %34,8'inin alkol kullandığı bulunmuştur (81). Sigara kullanma oranlarına benzer şekilde alkol kullanma oranlarının Öncü'nün çalışmasında (%8,9) ve Eker'in çalışmasında (%1,6) daha düşük olduğu gözlenmektedir (69, 80).

Madde kullanım sıklığı bu araştırmada %6,3 bulunmuştur. Özşahin, bu oranı %5,3, Eker %2,4, Öncü ise %1,7 bulmuştur (69, 79, 80). Tıpkı sigarada olduğu gibi benzer araştırmalarda en yüksek madde kullanımı oranı bu çalışmaya aittir.

Bu çalışma ve benzer pek çok çalışma kesitsel nitelikteki olduğu için, sigara, alkol ve madde kullanımları ile diğer faktörler arasında kesin bir neden sonuç ilişkisine ulaşmak mümkün değildir. İstismara uğramış olan çocuğun madde kullanımına başvurması mümkün olabileceği gibi, madde kullanımından dolayı istismara uğraması da mümkündür. Literatürde her iki duruma ilişkin bilgi mevcuttur. Örneğin Hussey ve ark. tarafından yapılan çalışmada sigara kullanma olasılığını fiziksel istismara uğramış olma 1,2 kat, cinsel istismara uğramış olma 1,8 kat; alkol kullanma olasılığını fiziksel istismara uğramış olma 1,2 kat, cinsel istismara uğramış olma 1,6 kat; madde kullanma olasılığını ise fiziksel istismara uğramış olma 1,6 kat, cinsel istismara uğramış olma 2 kat arttırmaktadır şeklinde bulunmuştur (82). Kuğu ve ark. tarafından yapılan araştırmada çocukluğunda fiziksel istismara ve ihmale uğrayanlarda depresyon sıklığı daha fazla bulunmuştur. Depresyonu olanlarda da madde kullanımı daha siktir ve söz konusu araştırmada istismar ve depresyonun madde kullanımı için risk oluşturabileceği sonucuna varılmıştır (83).

Bu çalışmada sigara kullanma riskinin iş yerinde şiddet görmüş olan çocuklarda 1,7 kat arttığı bulunmuştur. Bu bulgu çalışan çocukların evde ve iş yerinde şiddet görmeleri ve sigara kullanıyor olmaları arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmalarla da benzer bir bulgudur.

Öncü ve arkadaşlarının çalışmasında sigara ve alkol kullananların aile içinde fiziksel istismar, duygusal istismar ve duygusal ihmale uğrama olasılığının yaklaşık 2 kat fazla olduğu bulunmuştur (80).

Bu çalışmada çalışan çocuklarda sigara ve alkol kullanımı erkeklerde anlamlı olarak yüksektir. Özşahin ve arkadaşlarının çalışması da bu bulguyla uyumludur (79).

Bu çalışmada çalışan çocukların sigara kullanma riski, beklendiği üzere 15 yaş ve üstünde 4,1 kat artmaktadır.

Özşahin ve arkadaşlarının (1997) Denizli’de çıraklık okulunda yaptığı araştırmada ailesiyle sorunları olan, yaptığı işi sevmeyen ve iş yerinde baskı gören çocuklarda sigara, alkol ve uçucu madde kullanım sıklığı yüksek bulunmuştur (46).

Kilis’te bir mesleki eğitim merkezinde yapılan bir çalışmada sigara ve alkol kullananlarda umutsuzluk düzeyi daha yüksek bulunmuştur (43). Umutsuzluk düzeyi; erkeklerde, haftada beş günden fazla çalışanlarda, iş değişikliği yapmış olanlarda, günlük çalışma süresi sekiz saatten fazla olanlarda, yaptığı işi sevmeyenlerde, kronik bir hastalığı olduğunu ifade edenlerde, sigara ve alkol kullananlarda daha yüksek bulunmuştur. Yine kendi sağlık durumlarını değerlendirmeleri iyiden kötüye gittikçe umutsuzluk düzeyi puanları yükselmektedir.

Bu araştırmada sigara ve alkol kullanımı, 100 TL üzeri haftalık ücret alan çocuklarda sırasıyla 1,9 ve 2,1 kat artmış bulunmuştur. Bu bulgu göstermektedir ki çocuğun bireysel ekonomik durumu iyileşip alım gücü arttıkça bu maddelere erişimi de artmaktadır.

Bu araştırmada sigara kullanma riskiyle ilişkili olduğu saptanan diğer faktörler de meslek öğrenmek dışında kalan sebeplerden ötürü çalışıyor olmak, kalabalık olmayan evde yaşamak ve algılanan sağlığın kötü olmasıdır (Tablo: 3.56).

Yine bu çalışmada alkol kullanma riskini artırıcı diğer faktörlerin Probleme Yönelik/ Aktif Yaklaşımı az kullanmak ve ailesiyle yaşamıyor olmak olduğu bulunmuştur (Tablo: 3.65). Bu durum çocuğun, ailesiyle yaşamadığı için ailenin sosyal desteğinden yoksun olması, rol model olabilecek aile bireylerinden uzak olması, ailenin kontrol mekanizmasının altında olmaması ve bölünmüş bir aile ilişkisi

içinde olması nedeniyle alkol alışkanlığına olan eğilimin artması ile açıklanabilir. Probleme Yönelik/ Aktif Yaklaşımı az kullanıyor olmak, çocuğun mevcut alkol kullanımı sorununa aktif bir çözüm getiremiyor olmasına neden olmuş olabilir. Bu nedenle madde kullanımı da İyimser Yaklaşımı az kullananlarda daha fazladır. Madde kullanımı Duygulara Yönelik / Pasif Yaklaşımı çok kullananlarda daha fazladır. Bu çocuklar sorunu değiştirmeye yönelik aktif tavır almaktansa, pasif, kendi duygularına yönelen ve durumu değiştirmek için bir güç bulamayan çocuklar olduğu için madde kullanıyor olabilirler. Madde kullanımı alkol ve sigara kullanımının aksine herhangi bir şiddet faktörüyle, haftalık ücretle, yaşla ve cinsiyetle ilişkili bulunmamıştır.

Bu çalışmada çalışanların %49,1'i çalıştığı iş yerinde herhangi bir şiddet türüne en az bir kez maruz kalmıştı. Arkan'ın (2010) Kahramanmaraş sanayi bölgesinde yürüttüğü çalışmada bu oran %13,3 bulunmuştu (62). Eker'in çalışmasında çalışan çocukların %55,9'u iş yerindeki yöneticiler, %10,0'ı müşteriler tarafından herhangi bir şiddet türüne maruz kalmıştı (69). Engels, 130 yıl önce İngiltere'de işveren, polis ve din adamlarının kız ve erkek çocukları geceleri evlerinden çağırarak cinsel istismarda bulunduklarını belirtmişti (84). Bu sonuçlar bize işçi sınıfı tarihinde farklı coğrafyalarda ve farklı yüzyıllarda benzer sorunların yaşandığını göstermektedir.

Yapılan lojistik regresyon analizinde iş yerinde şiddet görme ile çocuğun yaşının ilişkisinin olmadığı görülmüştü. Bu bulgu, Arkan'ın (2010) çalışması ile uyumludur (62).

Bu çalışmada kalabalık evde yaşayanlar iş yerinde daha fazla şiddet görmekteydi ve bu da Arkan'ın çalışması ile uyumluydu (62). Bu durum ev kalabalıklaştıkça çocuklara olan ilginin azalması ve çocukların başkaları tarafından kolayca istismar edilebilmeleri nedeniyle gerçekleşiyor olabilir.

Bununla birlikte bu çalışmada, ailesinin yanında yaşamayan çocuklar da ailesinin yanında yaşayanlara göre 2 kat fazla şiddet görmekteydi. Ailenin koruyucu davranışlarından ve sosyal desteğinden mahrum olmak, çocuğun iş yerinde başkaları tarafından daha rahat bir biçimde şiddet görmesine neden oluyor olabilir.

Bu çalışmada mesai saati 10 saatin üstünde olanlar ile çalıştığı iş yerinden memnun olmayanların diğerlerine göre daha fazla şiddet gördüğü bulunmuştur. Bu durum, çocuğun tolere edebileceğinden daha yoğun koşullarda çalışması ve iş yerinden memnun olmamasının iş yerindeki performansını ve ilişkilerini kötüleştirmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Sigara kullananlar ve Duygulara Yönelik / Pasif alt ölçek puanı yüksek olanlar daha fazla şiddet görmektedir. Bu araştırma kesitsel tipte bir araştırma olduğundan bir neden sonuç ilişkisinden söz etmek mümkün olmamakla birlikte, çocuğun şiddet gördükçe sorunları çözmekten uzaklaşıp, duygularına yönelebileceği ve kötü alışkanlıklara başlayabileceği yorumu yapılabilir.

Algılanan sağlık bireylerin sağlık durumunu birçok boyutuyla kendileri tarafından değerlendirmesine olanak tanıyan, tek sorudan oluşan 5’li likert tipi bir göstergedir. Kişinin kendi değerlendirmesini içerdiği için bireyin yaşam kalitesini değerlendirmede etkin ve sıklıkla kullanılan bir ölçektir. Objektif bulgulara oldukça yakın sonuç vermektedir (85).

Bu çalışmada 18 yaş altı işçilerin algılanan sağlıkları incelendiğinde; %31,8’inin çok iyi, %40,3’ünün iyi, %22,1’inin orta, %3,8’inin kötü, %2’sinin çok kötü olduğu görülmüştür (Tablo: 3.11). Çatak’ın Denizli’de yürüttüğü çalışmasındaki çocuk işçilerde algılanan sağlık düzeyleri sırasıyla şöyle bulunmuştur; çok iyi (%13,7), iyi (%41,7), orta (%32,2), kötü (%10,1) ve çok kötü (%2,2). Ayrıca Çatak’ın araştırmasında sağlığını çok iyi hissetme halinin çocuk işçilerde, okuyan çocuklara göre daha düşük olduğu bulunmuştur (63). Ergün’ün (2009) İzmir’de yürüttüğü araştırmasında çıraklık okulunda eğitim gören ergenlerin, algılanan sağlığına bakıldığında, %23,5’inin çok iyi, %40,9’unun iyi, %30,7’sinin orta, %2,6’sının kötü, %2,3’ünün çok kötü olduğu bulunmuştur (81).

Bu çalışmada çalışan çocukların ruhsal sağlık durumları incelendiğinde; %52,1’inin kötü, %18,9’unun orta, %29’unun iyi olduğunu görüyoruz. Ergün’ün (2009) çalışmasında çıraklık okulundaki çocukların ruh sağlığına bakıldığında %23,8’inin çok iyi, %41,2’sinin iyi, %28,0’inin orta, %4,3’ünün kötü, %2,6’sının çok kötü olduğu bulunmuştur. (81).

Türkoğlu'nun Isparta'da yaptığı araştırma sonucunda çalışan çocukların algılanan sağlıkları şöyledir; çok iyi (%12,6), iyi (%66,7), orta (%17,2), kötü (%3,5), çok kötü (%0). Aynı araştırmada ailenin ekonomik durumunun iyileşmesi ile algılanan sağlığın da iyiye yöneldiği gösterilmiştir (86). Bu bulgu bizim çalışmamızda da benzer şekilde bulunmuştur. Çocuğun ailesinin ekonomik durumun iyi ve üstü olması algılanan sağlığı 3,3 kat iyileştirmektedir.

Bu çalışmada iş yerinden memnun olan çocukların algılanan sağlığı daha iyiydi. Bu durum çocuğun günün önemli bir kısmını geçirdiği ve belki de gelecek iş yaşamını şekillendirecek ortamdan memnun olmasının onun bedensel sağlık algısına olumlu yansması nedeniyle olabilir.

Ayrıca Çaresiz Yaklaşım alt ölçeği puanı düşük ve Probleme Yönelik / Aktif alt ölçeği puanı yüksek olan, yani stres faktörlerine karşı duygularına yönelmektense çözüm üretmeyi benimsemiş çocuklar, aynı zamanda kendilerini bedensel olarak daha iyi hissetmektedirler.

Türkoğlu da Isparta oto tamirhanelerindeki çıraklara GSA'yı uygulamış ve şu sonuçları elde etmiştir; ruhsal sağlığı iyi olanların oranı %64,6, orta olanların oranı %16,2 ve kötü olanlar ise %19,2 (86). Bizim araştırmamızda bulunan sıklıklar Türkoğlu'nun ve Akduman'ın çalışmasındakine göre çalışan çocukların ruhsal sağlık durumunun daha kötü bir profilde olduğuna işaret etmektedir. Araştırmamızda ruhsal sağlık durumunun kötü olduğu bulunan çalışan çocukların oranı yarıdan fazladır.

Türkoğlu'nun araştırmasında ruhsal sağlıkla anlamlı ilişkisi olduğu bulunan değişkenler, ailenin ekonomik durumu, alkol tüketimi, göç etmiş olma ve iş yeri memnuniyeti olarak tespit edilmiştir. Bizim araştırmamızdaysa bahsi geçen değişkenlerin hepsinin ruhsal sağlık üzerindeki etkisi incelendiğinde istatistiksel bir anlamlılık tespit edilememiştir. Ancak stresle başa çıkma yöntemlerinden Çaresiz Yaklaşımı daha çok kullanan çocukların ruhsal sağlığının kötü olma riski daha yüksekti. Duygulara Yönelik / Pasif Yaklaşımın bir bileşeni olan Çaresiz Yaklaşım alt ölçeği değerlendirildiğinde, bu yöntemi kullanan çocukların ruhsal sağlığının kötü (depresyonda ya da depresyona eğilimli) olması beklenen bir bulgudur.

Dündar ve arkadaşlarının (2006) Manisa’da çıraklık eğitim merkezinde eğitim gören gençlerin yaşam kalitesini etkileyen faktörleri inceledikleri araştırmalarında ruhsal alandaki yaşam kalitesini olumsuz etkileyen faktörlerin şunlar olduğu bulunmuştur; iş yerinden memnun olmama, ustadan memnun olmama, aile içi şiddete maruz kalma, kadın olma, gecekondlu veya kırsal alanda yaşama ve sigara kullanma (87). Her ne kadar bu araştırmadaki ölçekle, GSA farklı değişkenleri değerlendirmek amacıyla kullanılıyor da olsa, her iki çalışmada da çocuk işçilerin psikolojik sağlıklarına etki eden faktörler incelendiği için araştırmalar benzerlik taşımaktadır. Bununla birlikte, bizim çalışmamızda bu değişkenlerden ortak incelenmiş olanlar arasından herhangi biri bizim araştırmamızda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Ruhsal sağlığın kötü olması bireyin depresyonda olduğunu ya da depresyona meyilli olduğunu göstermektedir. Nedeni her ne olursa olsun, depresif bireylerde yaşam kalitesinin düştüğü, iş yeri memnuniyetinin azaldığı, çalışma istek ve verimliliğinin de olumsuz etkilendiği bilinmektedir (87)

Bu çalışmada 18 yaş altı işçilerin %92,6’sının benlik saygısı yüksek, %7,4’ünün benlik saygısı düşük bulunmuştur. Çalışan çocukların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalaması $1,06 \pm 0,57$ idi (Bu ölçeğin değerlendirme sistemine göre 0-1 puan yüksek, 2-4 puan orta, 5 ve üstü puan düşük benlik saygısı anlamına gelmektedir).

Razı’nın (2009) Zonguldak Mesleki Eğitim Merkezi’nde eğitim gören öğrencilerle yürüttüğü araştırmada benlik saygısı puan ortalaması $2,33 \pm 1,97$ (orta düzey) olarak bulunmuştur (44). Aynı çalışmada benlik saygısı ailedeki kararlara katılma ile artmakta ve haftada çalışılan gün sayısı ile azalmaktaydı. Bazı başka çalışmalarda da (88, 89) uzun çalışma saatlerinin gençlerin ruh sağlığını olumsuz etkilediği ve düşük benlik saygısına neden olduğu bulunmuştur ancak bizim çalışmamızda böyle bir ilişki bulunmamıştır.

Bu çalışmada benlik saygısının çalışan çocuklarda bu denli yüksek bulunması, çocukların akranlarına göre daha çabuk olgunlaşıp daha erken sorumluluk alması nedeniyle olabilir. İş yaşamının çocuklar üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmada çalışan çocukların sorumluluk almayı, para yönetimini ve kendine güvenmeyi birlikte

çalıştıkları yetişkinler kadar öğrendiği bulunmuştur (88). Çalışma ortamının yarattığı sosyal çevrenin, çocuğun iletişimini ve özgüvenini geliştirebildiği gözlenmiştir.

Bu çalışmada babası işsiz olan çocukların, benlik saygıları babası esnaf olan çocuklara kıyasla daha düşüktü. Bu durum babanın işsiz olmasının aile içinde yaratması muhtemel problemlerin çocuğun ruhsal durumuna ve benlik saygısına olumsuz etki etmesi nedeniyle olabilir. Çalışmamızda stresle başa çıkarken “Kendine Güvenli Yaklaşım”ı daha çok kullanan çocukların, benlik saygısı daha yüksek, “Çaresiz Yaklaşım”ı daha çok kullananların ise daha düşük bulunmuştur. Bu durum Probleme Yönelik/Aktif yaklaşım kullanan çocukların, iş yerinde ve sosyal hayatta sorunlarını çözmelerinin benlik saygılarına olumlu yansımaları nedeniyle olabilir. Sorunlara daha çaresiz yaklaşma eğiliminde olanların ise, sorunların üzerine gidemedikleri için benlik saygıları düşük olabilir.

Bu çalışmada katılımcıların %66,8’i çalıştığı iş yerinden memnun, %33,2’si memnun değildi. Arkan’ın (2010) çalışmasında çalışan çocukların %73,1’i çalıştığı iş yerinden memnun, %26,9’u memnun değildi (Arkan G, 2011). Eker’in (2010) çalışmasında çocukların %67,1’i iş yerinden memnun değildi. Mobilya sektöründe çalışmakta olanlar, tarımda ve sokakta çalışmaya göre daha memnundu. Bunun nedeni çocuğun kendisini bir meslek mensubu olarak görmesi idi (69). ÇSGB’nın Türkiye’de Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Materyali’ne göre çocukların %44’ü mevcut işinden memnun değildi (90).

Arkan’ın (2010) çalışmasında 15-18 yaş arası çocuklar, daha küçük yaştakilere göre iş yerlerinden daha memnundu. Ancak çocuğun eğitim durumu ile iş yeri memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktu (62).

Bu çalışmada iş yeri memnuniyetinin çalışma nedeni meslek öğrenme olanlarda 2,1 kat arttığı görülmüştür. Bunun nedeni, çocuğun o işi sadece haftalık ücret için değil, gelecek planları nedeniyle yapıyor olması olabilir. Para kazanmayı değil, bir meslek öğrenmeyi ön planda tutuyor olduklarını söylemek mümkündür.

İş yerinde şiddet görmemiş olanlar, beklendiği üzere iş yerlerinden daha memnundu. Patronun, ustanın ve diğer çalışanların çocuğa davranışlarının olumlu olması, çocuğun iş yerinden memnun olmasını da beraberinde getirmektedir. Ancak

Türkoğlu'nun Isparta oto tamirhanelerinde yürüttüğü araştırmasında, böyle bir ilişki bulunamamıştır (86).

Algılanan sağlığı iyi olanların ve benlik saygısı yüksek olanların iş yerlerinden daha memnun olduğu görülmüştür. Fiziksel ve ruhsal olarak iyi durumda olduğunu düşünen ve kendine inancı ile güveni daha yüksek olan çocukların, çalıştıkları iş yerlerinin koşullarından daha memnun oldukları görülmektedir. Kişinin sağlık algısının ve ruhsal durumunun pozitif olması hayata bakışını ve koşulları değerlendirişini de pozitif olarak değerlendirmesini sağlayabilmektedir. Bireylerin sağlık durumlarındaki bu iyilik hali bekleneceği üzere iş yaşamlarındaki memnuniyeti artırmaktadır.

Türkoğlu'nun araştırmasında depresyonu olan çocukların çalıştıkları iş yerinden anlamlı ölçüde daha az memnun olduğu görülmüştür. Bu da bulgularımızı desteklemektedir (86).

Probleme Yönelik/ Aktif alt ölçeği puanı yüksek olanların iş yerlerinden daha memnun olduğu görülmüştür. Sorunlarla yüzleşme ve strese neden olan faktörü değiştirme yönünde eğilimi olan çocuklar, belki de bu yaklaşımı kullandıklarından kaynaklı bir şekilde iş yeri memnuniyetini olumsuz yönde etkileyecek faktörlerle aktif olarak başa çıkabildikleri için iş yeri memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu görülebilmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi ve Eski Sanayi Sitesi'nde çalışan ve Antalya Muratpaşa Mesleki Eğitim Merkezi'nde eğitim gören 18 yaş altı kişilerin sağlık durumlarının, genel çalışma şartlarının, stresle başa çıkma, madde kullanımı ve şiddete maruz kalma durumlarının saptanması ve bunların sosyal, ekonomik ve diğer değişkenlerle ilişkisinin belirlenmesi amacıyla yaptığımız bu araştırmanın sonuçları şöyledir;

- Araştırmamıza katılan 18 yaş altı çalışanların 410'u (%67,2) çıraklık okulundan, 200'ü (%32,8) sanayi bölgelerindendir.
- Çıraklık okulundaki çocukların %89,3'ü erkek, %10,7'si kadındı. Sanayi bölgesindeki çalışan çocukların ise tamamı erkektir.
- Çıraklık okulunda son 3 yılda göç yaşamış olan çocukların oranı %8,8 iken, sanayi bölgesindeki çocuklarda bu oran %5'tir.
- Katılımcılardan çıraklık okulunda eğitim görenlerin %57,1'inin hane halkı ekonomik durumu orta ve altı seviyede bulunmuştur. Sanayi bölgesinde ise aynı oran %69,2'dir.
- Çıraklık okulundaki çocukların %68,4'ünün annesi, %57,7'sininse babası ilkokul ve altı seviyede öğrenim görmüşlerdi. Sanayi bölgelerindeki çocukların ise %76,5'inin anneleri, %61,6'sının babaları ilkokul ve altı öğrenim görmüşlerdi.
- Çalışmaya başlama yaşı incelendiğindeyse çıraklık okulundaki çocukların $14,24 \pm 1,70$, sanayi bölgelerindeki çocukların ise $13,66 \pm 1,91$ olduğu görülmüştür. Bu fark anlamlıydı.
- Araştırmamıza katılan çocuklar içinde en küçük çalışmaya başlama yaşının 6 yaş olduğu gözlenmiştir.
- Çıraklık okulundaki çocukların %36,3'ü çalıştıkları iş yerinden memnun değildi. Sanayi bölgelerinde ise bu oran %27 idi. Bu fark anlamlıydı.
- Çocukların herhangi bir şiddet türüne maruz kalma sıklığı %49,1'di. İş yerinden memnun olmama oranı ise %33,1'di.

Lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre;

- Babası işsiz olan çocukların benlik saygıları babası esnaf olan çocuklara kıyasla yaklaşık 7,1 kat daha düşüktür.
- Stresle başa çıkarken “kendine güvenli yaklaşım”ı daha çok kullanan çocukların benlik saygısı daha yüksek (O.R.= 3,554), “çaresiz yaklaşım”ı daha çok kullanan çocukların benlik saygısı daha düşüktür (O.R.= 2,189)
- Ailesinin yanında yaşamayan çocuklar 2 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.= 2,063).
- Kalabalık evde yaşayanlar 1,6 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.= 1,622).
- Mesai saati 10 saatin üstünde olanların şiddet görme riski 2 kat daha fazladır (O.R.=2,036).
- Çalıştığı iş yerinden memnun olmayanlar olanlara göre 1,8 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.= 1,894).
- Sigara kullananlar 1,8 kat (O.R.= 1,804) ve alkol kullanmayanlar 1,7 kat (O.R.= 1,778) daha fazla şiddet görmektedir.
- Duygulara Yönelik / Pasif alt ölçek puanı yüksek olanlar 1,4 kat daha fazla şiddet görmektedir (O.R.=1,462).
- Algılanan sağlık; ekonomik durumun iyi ve üstü olması ile 3,3 kat (O.R.= 3,353) ve iş yerinden memnun olma ile 2,8 kat (O.R.= 2,891) iyileşmektedir.
- Probleme Yönelik / Aktif yaklaşımı daha çok kullananlarda algılanan sağlık 2 kat daha iyidir (O.R.=2,095).
- Çaresiz yaklaşımı daha çok kullanan çocukların ruhsal sağlığı 1,5 kat daha kötüdür (O.R.=1,499).
- İşçilerin sigara kullanma riskini, 15 yaş ve üstü olmak 4,1 kat (O.R.= 4,120), 100 TL üzeri haftalık ücret almak 1,9 kat (O.R.= 1,961), meslek öğrenmek dışında kalan sebeplerden ötürü çalışıyor olmak 1,5 kat (O.R.= 1,589), iş yerinde şiddet görmüş olmak 1,7 kat (O.R.= 1,721) artırmaktadır.
- Ayrıca erkek olmak 2,2 kat (O.R.= 2,204), kalabalık olmayan evde yaşamak 1,4 kat (O.R.= 1,497) ve algılanan sağlığın kötü olması da 1,6 kat (O.R.= 1,638) sigara kullanma riskini artıran faktörler olarak bulunmuştur.
- Alkol kullanma riskini, erkek olmak 6 kat (O.R.= 6,010), ve Probleme Yönelik/ Aktif Yaklaşımı az kullanmak 1,8 kat (O.R.= 1,876) artırmaktadır.

- Bunun yanında alkol kullanımı ailesiyle yaşamayanlarda 2,2 kat (O.R.= 2,265) ve haftalık ücreti 100 TL üzeri olanlarda 2,1 kat (O.R.=2,146) daha yüksektir.
- İyimser Yaklaşımı az kullananlarda madde kullanım riski 3,1 kat daha yüksek (O.R.= 3,194), Duygulara Yönelik / Pasif Yaklaşımı çok kullananlarda ise madde kullanma riski 2,6 kat daha fazladır (O.R.= 2,664).
 - İş yerlerinden algılanan sağlığı iyi olanların 2,9 kat (O.R.= 2,930) ve Probleme Yönelik/ Aktif alt ölçeği puanı yüksek olanların 2,6 kat (O.R.= 2,695) daha memnun olduğu görülmüştür.
 - İş yeri memnuniyetinin çalışma nedeni meslek öğrenme olanlarda 2,1 kat (O.R.= 2,127), iş yerinde şiddet görmemiş olanlarda 1,9 kat (O.R.= 1,916) ve benlik saygısı yüksek olanlarda 2,2 kat (O.R.= 2,267) arttığı görülmüştür.

Araştırmamızın bulgularına göre en düşük çalışmaya başlama yaşı yasalarla izin verilmiş olan sınırdan çok daha düşüktür. Ayrıca hem çıraklık okulundaki hem de sanayi bölgesindeki çocukların ortalama mesai süreleri günlük 10 saatin de üzerindedir. Bu durum çocuk iş gücünün istismarına ve yoğun kullanılmasına işaret etmektedir. Bu nedenle denetimlerin artırılmasını önermekteyiz.

Çalışan her 2 çocuktan 1'i iş yerinde herhangi bir tip şiddet gördüğünü ve her 3 çocuktan 1'inin de iş yerinden memnun olmadığını görmekteyiz. Bu rakamlar çocuk işçiliğinin olumsuz koşullarını yansıtmaktadır. Bu koşullara maruz kalan çocukların yaşadıkları problemleri paylaşıp çözüm arayacakları hukuki ve sosyal destek mekanizmaları sağlanmalıdır.

Çalışan çocuklarda sigara, alkol, madde kullanım sıklığı, düşük benlik saygısı bulguları, olumsuz algılanan ve ruhsal sağlık sıklığı göz önünde bulundurularak, çıraklık okullarında ve çocuk iş gücünün fazla kullanıldığı sanayi bölgelerinde kamu ve sivil toplum kuruluşları eliyle yürütülecek sosyal ve psikolojik danışma ve destek merkezleri kurulabilir. Burada görev yapacak danışmanların pedagojik formasyon eğitimi almasının çalışan çocukların olumsuz koşullarını iyileştirebileceği düşünülebilir. Çocuk işçilerin sağlık hizmetlerine ulaşımını daha da kolaylaştıracak kamusal önlemler alınabilir.

Çıracılık okullarında sağlık eğitimi dersleri yaygınlaştırılarak çocukların sağlık bilinci ve algısı derinleştirilebilir.

Çalışan çocukların sağlıklı yaşam davranışları geliştirmelerini özendirici etkinlikler ve eğitimler düzenlenebilir. Çocukları spora ve hobilere özendirmek faydalı olacaktır.

18 yaş altı çalışanı olduğunu beyan eden usta ve patronlara, çalışan çocukların sağlık riskleri, sosyal hakları ve şiddete başvurmada kurulacak ilişki hakkında periyodik eğitimler verilebilir. Bu eğitimler zorunlu hale getirilip, verilecek sertifikaların işletmeye asılması şartı getirilebilir.

Belirli sıklıklarla çalışan çocukların sağlık ve sosyal durumlarını inceleyecek benzer bilimsel araştırmalar yapılarak, zaman içerisinde değişen koşulların ve alınmış olan önlemlerin etkileri incelenmelidir. Bu akademik araştırmaların sonuçları kamuoyu ile ve sağlık politikası belirleyicilerle paylaşarak olası yeni durumlar için öngöründe bulunularak tedbirler alınması sağlanabilir. Bu araştırmaların çok disiplinli olması, sağlık, sosyal bilimler, iktisadi bilimler gibi alanlardan araştırmacıların katkı koyması daha kapsamlı ve değerli bulgulara ulaşılabilmesini sağlayacaktır.

Çocuk işçiliğinin önüne geçmek için atılacak major adımlardan biri zorunlu eğitimin kesintisiz 12 yıla çıkarılmasıdır. 4+4+4 eğitim sistemi ile, zorunlu eğitim 12 yıla çıkmış gibi görünse de, kesintili olması ve ortaöğretimin 13 yaşında sona ermesi ile, çocuk işçiliği yaşı fiilen 13'e düşmüştür. Kesintisiz 12 yıllık eğitim zorunlu olduğu takdirde, çocuk 18 yaşına kadar okula gideceği için çocuk işçiliği sayısı önemli ölçüde azalacaktır. Zorunlu eğitimini tamamlayana kadar, her çocuğun parasız ve kaliteli eğitime erişiminin artırılması, eğitimin sürdürülmesi ve desteklenmesi, ulusal bir hedef olmalıdır.

Yoksulluğun çocuk işçiliğinin en önemli nedeni olduğu düşünülecek olursa, toplumsal eşitsizliklere karşı mücadele çocuk işçiliğini önleme konusunda anahtar rol oynayacaktır.

Çocuk işçiliğini önleme çalışmaları yerel, bölgesel ve ulusal programlarla yürütülmelidir.

6. ÖZET

Antalya Akdeniz Sanayi Sitesi'nde 18 Yaş Altı İşçilerin Sosyodemografik Özelliklerinin Ve Genel Sağlık Durumlarının Belirlenmesi

Günümüzde çocuk işçiliği hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunudur. Çocuk işçilerin birçok sağlık sorunu ile karşı karşıya kaldıkları bilinmekte ve bu sorunların çeşitli yönlerden incelenmesi çözüme ulaşılması konusunda yararlı bilgiler sağlayabilmektedir. Bu araştırmanın amacı, Antalya'da iki ayrı bölgede faaliyet gösteren orta ölçekli sanayi sitelerinde çalışan ve yine Antalya'daki bir Mesleki Eğitim Merkezi'nde eğitim gören 18 yaş altı çalışanların genel sağlık özelliklerinin belirlenmesidir.

Bu araştırmanın verileri standart bir anket aracıyla ve yüz yüze görüşme yöntemi ile Aralık 2013-Şubat 2014 tarihleri arasında toplanmıştır. Çalışma, örneklem seçilmemiş olup evrenin tümüne ulaşılmaya çalışılan, kesitsel tipte bir araştırmadır. Katılım oranı sanayi bölgelerinde %84,7, mesleki eğitim merkezinde ise %99,5 olarak gerçekleşmiştir. Ankette kişisel özellikler, sosyal çevre özellikleri, çalışma durumu, alışkanlıklar ve madde kullanımı yanında, katılımcıların benlik saygısı, genel sağlık durumu ve stresle başa çıkma davranışları standart ölçeklerle tespit edilmiştir. Etik kurul onayı ve katılımcılardan sözlü onam alınmıştır. Bulgular tanımlayıcı ve analitik tablolarla sunulmuş, değişkenler arasındaki ilişkiler lojistik regresyon analizi ile test edilmiştir.

Katılımcılar arasında en küçük çalışmaya başlama yaşı altı yaş olarak belirtilmiştir. Katılımcıların iş yerinden memnuniyetsizlik oranı %33,2 ve ortalama mesai süreleri ise günlük $10,9 \pm 1,6$ saat olarak tespit edilmiştir. Çalışma grubunda şiddete uğrama sıklığı; sözel şiddet için %40,7, fiziksel şiddet için %29,0, cinsel şiddet için %5,1 olduğu anlaşılmakta ve bu şiddet türlerinden en az birine maruz kalma sıklığı ise %49,1 olduğu görülmektedir. Katılımcılardaki sigara kullanımı %48,8, alkol kullanımı %21,2 ve madde kullanımı %6,4 bulunmuştur. Algılanan sağlığı %27,9'u kötü olarak ifade etmiş, benlik saygısı %7,4'ünde düşük bulunmuştur. Bunun yanında stresle başa çıkma skorlarının ortalaması $48,86 \pm 11,16$ 'dır. İş yeri memnuniyetinin meslek öğrenmek için çalışanlarda, iş yerinde şiddet görmemiş olanlarda ve benlik saygısı yüksek olanlarda daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın bulguları belirlenen yař grubunda iř yeri memnuniyetinin az olduğuna, şiddetin yaygın olduğuna, sigara, alkol ve madde kullanımlarının fazla olduğuna, benlik saygısının dūřuk olduğuna, algılanan ve ruhsal sağlıklarının da kōtū olduğuna dikkat ekmektedir.

Anahtar kelimeler: on sekiz yař altı alışan, genel sağlık dūzeyi, işyerinde şiddet, benlik saygısı, alışanlarda madde kullanımı

7. ABSTRACT

Determination of Socio-Demographical Characteristics and General Health Conditions of Workers Under the Age of 18 in Akdeniz Industrial Sector, Antalya, Turkey

Child labor is a major problem for both developed and developing countries. It is well known that child workers are experiencing many health problems and investigating these problems provides necessary information to generate effective solutions. The purpose of this study is to determine the general health conditions of workers under the age of 18 in two medium sized industrial sites located in different districts of Antalya and the workers who are being trained in an Occupational Training Center, Antalya, Turkey.

The data were collected between December 2013-February 2014 with a standard survey by face-to-face interviews. It is a cross-sectional study where entire population was aimed without any sampling. Participation rate in industrial site was 84.7% and in training center was 99.5%. Survey included questions regarding personal and socio-demographical characteristics, working conditions, habits and substance use. Moreover, the survey has covered standard scales regarding participants' self esteem, general health conditions and coping with stress behaviors. Ethical committee approval and verbal informed consent from each participant were ensured. Findings were represented with descriptive and analytical tables and logistic regression analysis was performed to investigate possible associations among study variables.

Among all participants, youngest age to start working was six. Percentage of workers who were unsatisfied with their work place was 33.2% while mean employment time was $10,9 \pm 1,6$ hours/day. Incidences of being a victim of violent behavior were; 40.7% for verbal violence, 29.0% for physical violence and 5.1% for sexual violence. Overall, percentage of experiencing any types of the violent behavior was 49.1%. Smoking rate was 48.8% while alcohol consumption rate was 21.2%. A total of 6.4% of the participants reported substance use. Percentage of poor perceived health was 27.9% and low self-esteem was 7.4%. Mean level of coping with stress

scale score was 48.86 ± 11.16 . Work place satisfaction was found to be high in workers who did not experience violent behavior, are working for learning the profession and has high self-esteem.

The findings underline low job satisfaction, high exposure to violence, extensive smoking, alcohol and substance use, low self-esteem, worse perceived and psychological health among the workers of targeted age group.

Key Words: workers under the age of 18, general health level, violence in work place, self-esteem, substance use among child workers

8. KAYNAKLAR

1. Duyar İ, Özener B. Çocuk İşçiler - Çarpık Gelişen Bedenler, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2003.
2. ILO-IPEC (2013). Marking Progress Against Child Labour - Global Estimates and Trends 2000-2012. ILO International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). (Geneva, ILO). http://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_221513/lang--en/index.htm Ziyaret Tarihi: Kasım 2013.
3. Avşar Z, Öğütoğulları E. Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri. Sosyal Güvenlik Dergisi 2012/1. s: 9-40.
4. Fişek Enstitüsü (2010), Çocuk Emeginin Coğrafya Atlası. http://www.fisek.org/atlas_index.php Ziyaret Tarihi: Ekim 2013.
5. Human Rights Watch (2014). Child LaborReports. <http://www.hrw.org/topic/childrens-rights/child-labor> Ziyaret Tarihi: Eylül 2014.
6. Kruse D, Mahony D. Illegal Child Labor in the United States: Prevalence and Characteristics. International Labour Relations Review, October 2000. Vol. 54, No. 1,s: 17-40.
7. Türkiye İstatistik Kurumu. Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012. Sayı: 13659, Yayınlanma Tarihi: 02 Nisan 2013.
8. Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.Çalışan Çocuklar Projesi Raporu. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayınları. Ankara 2000.
9. UNICEF (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html Ziyaret Tarihi: Nisan 2013.
10. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi.Ankara 2006; s: 7.
11. Aral N. Fiziksel İstismar ve Çocuk. Ankara: TekışıkVeb Ofset Tesisleri, 1997.
12. Akın L, Güler Ç. Halk Sağlığı Temel Bilgiler, Çocuk Sağlığı.Ankara:Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2012.
13. Postman N. Çocukluğun Yok Oluşu.İstanbul:İmge Kitabevi, 1995.
14. Alver F. Neil Postman'in Çocukluğun Yok Oluş Sürecinde İletişim Teknolojisi Eleştirisinin Eleştirisi. Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Yayınları. Ankara 2004. No: 2/2, s. 129-141.
15. Bob F. Çocuk Hakları.İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2004. 2(2),s: 129-141.

16. Elkind D. Çocuk ve Toplum - Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1999.
17. ILO (2002). Compating Child Labour, A Handbook for Labour Inspectors. Fransa, 2002.
18. Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Çocuk, 2012. Sayı: 13488. Yayınlanma Tarihi: 22 Nisan 2013.
19. İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü Açıklaması. <http://www.guvenlicalisma.org> Ziyaret Tarihi: Aralık 2013.
20. ILO (1978), 138 Nolu Asgari Yaş Sözleşmesi. http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_138.htm Ziyaret Tarihi: Nisan 2013.
21. Resmi Gazete (2004). Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5457&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Ziyaret> Tarihi: Şubat 2013.
22. Resmi Gazete (1930). Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. <http://www.saglik.gov.tr/EN/belge/1-459/tarihi24041930--sayisi1593--rg-tarihi06051930--rg-sayis-.html> Ziyaret Tarihi: Ocak 2013.
23. 4857 Sayılı Kanun. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4857.html> Ziyaret Tarihi: Nisan 2013.
24. Fişek Enstitüsü (2010). Kavramlar ve İstatistikler. <http://www.fisek.org.tr/projeler/cocuk-emeginin-cografya-atlasi/kavramlar-ve-istatistikler> Ziyaret Tarihi Ekim 2013.
25. Çağlar ŞA. Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi: Türkiye Deneyimine Kapsamlı Bir Bakış. Ankara: (IPEC) ILO Office, 2009.
26. Saraçoğlu M, Bulut E. Uluslararası Ticaret ve Sosyal Damping. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 2005. Cilt: 55 Sayı: 1, s: 297-323.
27. Rose J. Child Labor, Family Income and the Uruguay Round. The Quarterly Journal of Austrian Economics. 1998. Vol: 1, No: 4, s: 75-92.
28. Resmi Gazete (1999). 3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun.
29. Uçkan B. Küreselleşme ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). Çimento İşveren Dergisi, 2002. Cilt: 16, Sayı: 6, s: 8-9.
30. ILO (1999). Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi.

- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/soz182.htm> Ziyaret Tarihi: Nisan 2013.
31. Emiroğlu C, Koşar L. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Üzerine. Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Ocak Şubat Mart 2012. Sayı:43, s: 2-15.
 32. Fişek G. Çalışma Yaşamında Sağlık Raporu. Örnek Olgu: Çalışan Çocuklar. Çalışma Ortamı Dergisi. Fişek Sağlık Hizmetleri ve Araştırma Enstitüsü Yayını, Temmuz-Ağustos 1996. Sayı 27, s: 9-12.
 33. Milli Eğitim Bakanlığı (1986). Mesleki Eğitim Kanunu. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> Ziyaret Tarihi: Ağustos 2014.
 34. Akça H, Ela M. Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi. Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 2012. Sayı 163, s: 223-238.
 35. DİSK (2014). <http://www.disk.org.tr/2014/04/disk-ar-cocuk-isci-sayisi-dunya-genelinde-azalirken-turkiyede-artti> Ziyaret Tarihi: Mayıs 2014.
 36. Özbudun S, Kanca BE. Bizim Köyde Yoksulluk Yok ki! Ya da Yoksunluktan Yoksulluğa Türkiye Kırsalı Üzerine Notlar. Toplum ve Hekim, 2004. Cilt: 19, Sayı: 1, s: 39-48.
 37. Kendir H. Türkiye’de Tarım Sektörü Yönetiminde Devletin Küçülen Rolü ve Yapısal Uyum Politikaları. Türk Sosyal Bilimler Derneği 7. Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 2002.s: 217-269.
 38. Aker AT, Çelik AB, Kurban D, Ünal T, Yüksek HD. Türkiye’de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri.İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2005.
 39. Gün S. Yoksulluktan Sefalet Bir Göç Hikâyesi – Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununun Ekonomi Politikası. Ankara:Özgür Üniversite Kitaplığı,2010.
 40. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü HÜNEE (2006), Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu. Ankara, Haziran 2006.
 41. Fidan F.Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış, Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2004. Cilt: 4 Sayı: 1, s: 30-49.
 42. Panitch L, Leys C, Coburn D. Eşitsizlik ve Sağlık, Kapitalizmde Sağlık-Sağlıksızlık Semptomları.İstanbul: Yordam Kitap, 2011.
 43. Deveci SE, Ulutaşdemir N, Açık Y. Bir Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi ve Etkileyen Faktörler. Dicle Tıp Dergisi, 2011. 38 (3),s: 312-317.

44. Sala RG, Kuzu A, Yıldız AN, Ocakçı AF, Çamkuşu AB.Çalışan Gençlerde Benlik Saygısı, İletişim Becerileri ve Stresle Baş Etme. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2009. 8(1), s: 17-26.
45. Şenol Y. Antalya Kent Merkezinde İki Farklı Sosyoekonomik Özellikteki Yerleşim Yerinde Sağlıkta Eşitsizliklerin Değişimi ve Eşitsizlikleri Belirleyen Faktörler.Tıpta Uzmanlık Tezi, Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Antalya, 2001.
46. Özşahin A. Denizli Vali Necati Bican Çıraklık Eğitim Merkezinde Okuyan Çıraklarda Psikoaktif Madde Kullanımı.Tıpta Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Denizli, 1998.
47. Di Martina V. İşyerinde Şiddet. Çalışma Ortamı Dergisi, Eylül – Ekim 2007. Sayı 94, s: 14-17.
48. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA 2008, Ankara, Ekim 2009.
49. Türkiye İstatistik Kurumu, Eğitim İstatistikleri (2014), www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=14 Ziyaret Tarihi: Haziran 2014.
50. Ware JE Jr, Sherbourne CD. The MOS 36 –Item Short-Form Health Survey (SF-36). I. Conceptual Framework and Item Selection. Med Care. 1992 Jun. 30(6), s: 473-83.
51. Çuhadaroglu F. Adölesanlarda Benlik Saygısı. Tıpta Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı. Ankara,1986.
52. Güven İG. Fen ve Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyet ve Sosyometrik Statülerine Göre Öznel İyi Oluş Düzeyleri, Genel Sağlık Örüntüleri ve Psikolojik Belirti Türleri. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Adana, 2008.
53. Özdemir H, Rezaki M. Depresyon Saptanmasında Genel Sağlık Anketi-12. Türk Psikiyatri Dergisi 2007. 18(1), s: 13-21.
54. Kılıç C. GSA, Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Türk Psikiyatri Dergisi, 1995. 6, s: 169-179.
55. Büyükşahin A, Bilecen N. Yakın İlişkilerde Çok Boyutlu Başa Çıkma Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2007. 47, 2, s: 129-145.
56. Şahin NH, Durak A. Üniversite Öğrencileri İçin Bir Stresle Başa Çıkma Tarzı Ölçeği. Türk Psikoloji Dergisi, 1995. 10, s: 56-73.
57. Şen H, Toygar M, Türker T, İnce N, Tuğcu H, Keskin H. Bir Grup Hekimin Stresle Başa Çıkma Tekniklerinin Değerlendirilmesi. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2012. 11(2), s: 211-218.

58. Türkiye İstatistik Kurumu (2013). İstatistiklerle Türkiye 2013. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=5 Erişim Tarihi: Mayıs 2014.
59. Türkiye İstatistik Kurumu (2013). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2013. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=13 9 Ziyaret Tarihi: Mayıs 2014.
60. Yandakçı N. Mobilya İmalat Sanayinde Çalışan Çocuk İşçi ve Çırak Öğrencilerin Uğradıkları İş Kazalarında Eğitimin Rolü.Yüksek Lisans Tezi.Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Ankara, 1994.
61. Yılmaz U. Oto Tamirhanelerinde Çalışan Çocuk İşçilerin Sağlıklarını Koruyucu Davranışları ile İş Ortamı ve Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi.Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı. Kayseri, 2003.
62. Arkan G. Sanayi Sitesinde Çalışan Çocuk İşçilerin Çalışma Koşulları ve İstismara Bakışı.Yüksek Lisans Tezi.Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Gaziantep, 2011.
63. Çatak B. Çocuk İşçiliği İçin Risk Faktörlerinin Belirlenmesi; Çocuk İşçi ve Okuyan Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması. TıptaUzmanlık Tezi.Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Denizli, 2006.
64. Tezcan S. Epidemiyoloji-Tıbbi Araştırmaların Yöntem Bilimi.Ankara: Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayınları,1992.
65. Çakır B. Sağlık Araştırmalarında Bias (Yanlılık, Taraf Tutma): Tipleri, Sınıflandırılması, Nedenleri, Önleme Yöntemleri 1-2. Türkiye Klinikleri, J MedSci 2005, 25,s: 100-110.
66. Akdur R, Çöl M, Işık A, İdil A, Durmuşoğlu M, Tunçbilek A. Halk Sağlığı. Ankara:ANTIP A.Ş. Yayınları, 1998.
67. Ferraro KF, Su Y. Physician-Evaluated and Self Reported Morbidity for Predicting Disability. American Journal of Public Health 2000. 90, s: 103-108.
68. Bakar C. Meslek Eğitim Merkezinde Eğitim Gören Çıraklar ile Lise Öğrencilerinin Demografik Özellikleri ve İlk Yardım Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması. Basılmamış Uzmanlık Tezi. Ankara, 2003.
69. Eker O. Adana İli Toplumsal Destek Merkezi Kayıt Tabanlı 7-15 Yaş Grubu Çalışan Çocukların Sağlık ve Sosyal Durumlarının Değerlendirilmesi.Tıpta Uzmanlık Tezi.Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Adana , 2010.

70. Demirbilek S, Demirbilek T. İzmir Çıraklık Eğitim Merkezi'nde Öğrenim Gören Çıraklar Üzerine Bir Araştırma. Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, DİE Yayınları, Ankara, 2001.
71. Akış N, İrgil E, Pala K, Aytekin H. Gemlik Çıraklık Eğitim Merkezi'nde Okuyan Çırakların Çalışma Koşulları ve Sosyal Sorunları. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi 2004. 17,s: 15–20.
72. HAK-İŞ. Sanayide Çalışan Çocuklar Raporu. Ankara: HAK-İŞ Çalışan Çocuklar Bürosu Yayınları, 2000.
73. Canbaz S. Samsun Çıraklık Eğitim Merkezi'ne Devam Eden Çırakların Sosyodemografik ve Çalışma Yaşamına İlişkin Özelliklerin Değerlendirilmesi. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2003. 13, s: 33-39.
74. Ege BG. Çalışan Çocuk Kimdir? Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri. Ankara:DİE Yayınları, 2001.
75. Tokuç B, Evren H, Ekuklu G. Edirne ve Hayrabolu Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinde Umutsuzluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri. TAF PrevMedBull 2009. 8(2), s: 155-60.
76. Türkiye İstatistik Kurumu (2013). Hane Halkı İşgücü Anketi. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16015>Ziyaret Tarihi: Haziran 2014.
77. İSiG (2014).2013 Yılı İş Cinayetleri Raporu. İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2014.
78. DİSK (2014). <http://www.disk.org.tr>Erişim Tarihi: Ocak 2014.
79. Özşahin A, Bostancı M, Zencir M. Çıraklarda Psikoaktif Madde Kullanımı. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2001. 5 (3), s: 95-101.
80. Öncü E, Kurt AÖ, Esenay F, Özer F. Çalışan Çocukların Ailede İstismarı. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi 2012. 10(3), s: 128-140.
81. Ergün SA, Yılmaz E, Dağdeviren Z, Dinçer Ş. Mesleki Eğitim ve Çıraklık Merkezinde Eğitim Gören Ergenlerin Öz Bakım Gücünün İncelenmesi. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi 2009. 10(3), s: 29-36.
82. Hussey JM, Chang JJ, Kotch JB. Child Maltreatment in the United States: Prevalence, Risk Factors and Adolescent Health Consequences. Pediatrics 2006. 118; 3.
83. Kuğu N, Akyüz G, Ersan E, Doğan O. Sanayi Bölgesinde Çalışan Çıraklarda Madde Kullanımı ve Etkileyen Etkenlerin Araştırılması. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2000. 1(1), s: 19-25.
84. Friedrich E. İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu. Ankara: Sol Yayınları, 1997.

85. Erengin KH, Dedeoğlu N. Sağlığı Ölçmenin Kolay Bir Yolu: Algılanan Sağlık. Toplum ve Hekim Dergisi, 1997. 12 (77),s: 11–16.
86. Türkoğlu H, Isparta Merkez Küçük Sanayi Sitesinde Oto Tamirhanelerinde Çalışan Çocuk İşçilerin Sosyodemografik Özelliklerinin ve İş Yerinde Karşılaştıkları Şiddetin Belirlenmesi. Tıpta Uzmanlık Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Isparta, 2009.
87. Dündar PE, Bilge B, Baydur H, Pala T, Eser E, Ergör A, Oral A, Şerifhan M. Manisa’da Çıraklık Eğitim Merkezinde Eğitim Gören Gençlerin Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler. Toplum Hekimliği Bülteni, Ocak 2006. Cilt: 25, Sayı: 1.
88. Benvegnu AL, Fasa GA, Facchini AL, Wegman HD, Dall’Anol MM. Work and Behavioural Problems in Children and Adolescents. International Journal of Epidemiology. 2005. 34, s: 1417-1424.
89. Weller FN, Cooper PS, Tortolero RS, Kelder HS, Hassan S. Work-Related Injury Among South Texas Middle School Students: Prevalence and Patterns. Southern Medical Journal. 2003. 96(12), s: 1213-1220.
90. Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü. Türkiye’de Çocuk İşçiliği: Bilgilendirme Materyali. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, 2005. s:15.

9. EKLER

Ek 1. Çalışma anketi.

ANTALYA ÇEM'DE 18 YAŞ ALTI İŞÇİLERİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN VE GENEL SAĞLIK DURUMLARININ BELİRLENMESİ

Bu ankete verilen cevaplar uzmanlık tezi için kullanılacak ve cevaplarınız gizli tutulacaktır.

KİŞİSEL ÖZELLİKLER BÖLÜMÜ

- 1) Yaşınız:
- 2) Cinsiyetiniz: a) Erkek b. Kadın
- 3) Çalıştığınız iş kolu?
- 4) Doğduğunuz il ve ilçeyi yazınız:
- 5) Son 3 yıl içinde köyden-ilçeden ya da başka bir ilden Antalya merkezine göç ettiniz mi?
 - a. Hayır
 - b. Evet (Ne zaman?
- 6) Boyunuz: cm
Kilonuz: Kg
- 7) Hangi bölgede çalışıyorsunuz?
 - a. Akdeniz Sanayi b. Eski Sanayi c. Diğer
- 8) Çıraklık Eğitim Merkezi'nde bu yıl kaçınıcı yılınız?
- 9) Anneniz ve babanız:
 - a. İkisi de sağ, birlikteler
 - b. İkisi de sağ, ayrılar
 - c. Baba ölmüş, anne sağ
 - d. Anne ölmüş, baba sağ
 - e. Her ikisi de ölmüş
- 10) Şu anda kimin yanında yaşıyorsunuz?
 - a. Ailemle
 - b. Akrabalarımın yanında
 - c. Arkadaşlarımla evde
 - d. Yalnız başıma evde
 - e. Pansiyonda /otelde
 - f. Yurtta
 - g. İş yerinde
 - h. Diğer.....
- 11) Annenizin mesleği?
 - a. Çalışmıyor / ev hanımı
 - b. İşçi
 - c. Memur
 - d. Çiftçi
 - e. Esnaf
 - f. Günlük/ Geçici işçi

8) Annenizin öğrenim durumu?

- a. Okur-yazar değil
- b. Okur-yazar
- c. İlkokul mezunu
- d. Ortaokul mezunu
- e. Lise mezunu
- f. Üniversite/lisans/doktora

9) Babanızın mesleği?

- a. Çalışmıyor / işsiz
- b. İşçi
- c. Memur
- d. Çiftçi
- e. Esnaf
- f. Günlük/ geçici işçi

10) Babanızın öğrenim durumu?

- a. Okur-yazar değil
- b. Okur-yazar
- c. İlkokul mezunu
- d. Ortaokul mezunu
- e. Lise mezunu
- f. Üniversite/lisans/doktora

Aşağıdaki sorular kendinizi nasıl tanımladığınızla ilgili sorulardır. Cümlelerin karşısındaki en uygun kutuya artı işareti koyunuz.

(Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği)

	Çok Doğru	Doğru	Yanlış	Çok Yanlış
Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.				
Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.				
Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim				
Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.				
Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.				
Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.				
Genel olarak kendimden memnunum.				
Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.				
Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.				
Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.				

SOSYAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ BÖLÜMÜ (Ailesiyle ve akrabalarıyla birlikte yaşamayanlar bu soruyu cevaplamayacaktır)

- 8) Evde toplam kaç kişi yaşıyorsunuz?
- 9) Kardeş sayınız? (kendiniz hariç)
- 10) Ailenizde okuyan kardeş sayınız? (kendiniz hariç)
- 11) Ailenizde çalışan 18 yaş altı kardeş sayısı? (kendiniz hariç)
- 12) Ailenizde çalışan toplam kişi sayısı? (anne- baba ve siz dahil)
- 13) Ailenizin yaklaşık toplam geliri?
- 14) Ailenizin ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
 - a. Çok kötü
 - b. Kötü
 - c. Orta
 - d. İyi
 - e. Çok iyi

ÇALIŞMA BİLGİLERİ BÖLÜMÜ

- 15) Çalışmaya başlama yaşıınız?
- 16) Şu anki iş yerinizde ne kadar süredir çalışıyorsunuz?
- 17) Sabah işbaşı yapma saatiniz?
- 18) Akşam çıkış saatiniz?
- 19) Haftalık ne kadar ücret alıyorsunuz?
- 20) İşyerinizden ne kadar memnunsunuz?
 - a. Hiç
 - b. Az
 - c. Orta
 - d. Memnunum
 - e. Çok memnunum
- 21) İleride ne iş yapmak istersiniz?
- 22) Neden çalışıyorsunuz?
 - a. Meslek öğrenmek
 - b. Para kazanmak
 - c. Ailem istediği için
 - d. Diğer

8) Çalışmanızı kim istedi?

- a. Kendim
- b. Annem
- c. Babam
- d. Öğretmenim
- e. Akrabalarım
- f. Diğer

Aşağıdaki sorular, işyerinizde karşılaşılabileceğiniz durumlarla ilgilidir. Eğer 1 kez bile bunlardan birine maruz kaldıysanız, cümlelerin karşısındaki kutuya artı işareti koyunuz.

	Ustam tarafından	Diğer çalışanlar tarafından	Müşteriler tarafından
Tokat atmak			
Kulak çekmek			
Kafana vurmak			
Dövmek, tekmelemek			
Bir şey fırlatmak			
Aşağılayıcı sözler söylemek, küfretmek			
Hakaret etmek			
Yüksek sesle bağırarak			
Maaşını zamanında ödememek			
Maaşını hiç vermemek			
Maaşında çeşitli kesintiler yapmak			
Maaşını vermemekle/kesmekle tehdit etmek			
Alay etmek			
Sürekli eleştirmek			
Katı kurallar koyarak baskı kurmak			
Dövmekle Tehdit etmek			
Sana yönelik cinsel içerikli sözler söylenmesi			
Cinsel içerikli davranışlarda bulunulması (elle taciz)			

GENEL SAĞLIK BİLGİLERİ

9) Genel olarak beden sağlığınızı nasıl değerlendirirsiniz?

- a. Çok kötü
- b. Kötü
- c. Orta
- d. İyi
- e. Çok iyi

Aşağıda genel sağlık durumunuzla ilgili sorular vardır. Cümlelerin karşısındaki size en uygun kutuya artı işareti koyunuz.

(Genel Sağlık Anketi)

Son 15 Günde;	Hayır, hiç	Her zamanki kadar	Her zamankinden sık	Çok sık
Endişeleriniz nedeniyle uykusuzluk çekiyor musunuz?				
Kendinizi baskı altında hissediyor musunuz?				
Yaptığınız işe dikkatinizi verebiliyor musunuz?				
İşe yaradığınızı düşünüyor musunuz?				
Sorunlarınızla uğraşabiliyor musunuz?				
Karar vermekte güçlük çekiyor musunuz?				
Zorlukları halledemeyecek gibi hissediyor musunuz?				
Kendinizi mutlu hissediyor musunuz?				
Günlük işlerinizden zevk alabiliyor musunuz?				
Kendinizi keyifsiz ve durgun hissediyor musunuz?				
Kendinize güveninizi kaybediyor musunuz?				
Kendinizi değersiz biri olarak görüyor musunuz?				

ALİŞKANLIKLAR

- 8) Sigara içiyor musunuz?
- Evet, her gün
 - Evet, haftada 1 taneden çok
 - Evet, haftada 1 taneden daha az
 - Hayır, bıraktım. 3 aydan uzun süre haftada en az 1 paket içtim. Şu an içmiyorum.
 - Hayır, ama denemiştım. Ancak son 3 aydır içmiyorum.
 - Hayır, hayatımda hiç içmedim.
- 9) Sigara içiyorsanız, kaç yaşında başladınız?
- 10) Alkol kullanıyor musunuz?
- Hiç içmedim, 1 kere bile denemedim
 - Denedim. (1 kez bile olsa içtiyseniz, bu şıkkı işaretleyiniz)
 - Haftada en az 1 kez içiyorum.
 - Her gün içiyorum.
- 11) Alkol kullanıyorsanız, kaç yaşında başladınız?
- 12) Kokusundan hoşlandığınız için özellikle kokladığınız sıvı ya da gaz bir madde var mı?
- Hayır, hiç
 - Evet, nadiren
 - Evet, zaman zaman
 - Evet, sık sık
 - Evet, sürekli
- 13) Böyle bir madde kullanıyorsanız, kaç yaşında başladınız?

Aşağıdaki sorular, çeşitli stresli durumlarla karşılaştığınızda verdiğiniz tepkiyi ölçmektedir. Cümlelerin karşısındaki en uygun kutuya artı işareti koyunuz.

(Stresle Başa Çıkma Ölçeği)

BİR SIKINTIM OLDUĞUNDA	Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Uygun	Tama- men Uygun
Kimsenin bilmesini istemem				
İyimser olmaya çalışırım				
Bir mucize olmasını beklerim				
Olay/olayları büyütmeyip, üzerinde durmamaya çalışırım				
Başa gelen çekilir diye düşünürüm				
Sakin kafayla düşünmeye ve öfkelenmemeye çalışırım				
Kendimi kapana kısılmış gibi hissederim				
Olayın değerlendirmesini yaparak en iyi kararı vermeye çalışırım				
İçinde bulunduğum kötü durumu kimsenin bilmesini istemem				
Ne olursa olsun direnme ve mücadele etme gücünü kendimde hissederim				
Olanları kafama takıp sürekli düşünmekten kendimi alamam				
Kendime karşı hoşgörülü olmaya çalışırım				
İş olacağına varır diye düşünürüm				
Mutlaka bir yol bulabileceğime inanır, bu yolda uğraşırım				
Problemin çözümü için adak adarım				
Her şeye yeniden başlayacak gücü bulurum				
Elimden hiçbir şeyin gelmeyeceğine inanırım				
Olaylardan olumlu bir şey çıkarmaya çalışırım				
Her şeyin istediğim gibi olmayacağına inanırım				
Problemi adım adım çözmeye çalışırım				
Mücadeleden vazgeçerim				
Sorunun benden kaynaklandığını düşünürüm				
Hakkımı savunabileceğime inanırım				
Olanlar karşısında kaderim buymuş derim				
Keşke daha güçlü bir insan olsaydım diye düşünürdüm				
Bir kişi olarak iyi yönde değiştiğimi ve olgunlaştığımı hissederim				
Benim suçum ne diye düşünürüm				
Hep benim yüzümden oldu diye düşünürüm				
Sorunun gerçek nedenini anlayabilmek için başkalarına danışırım				
Bana destek olabilecek kişilerin varlığını bilmek beni rahatlatır				

TEŞEKKÜRLER